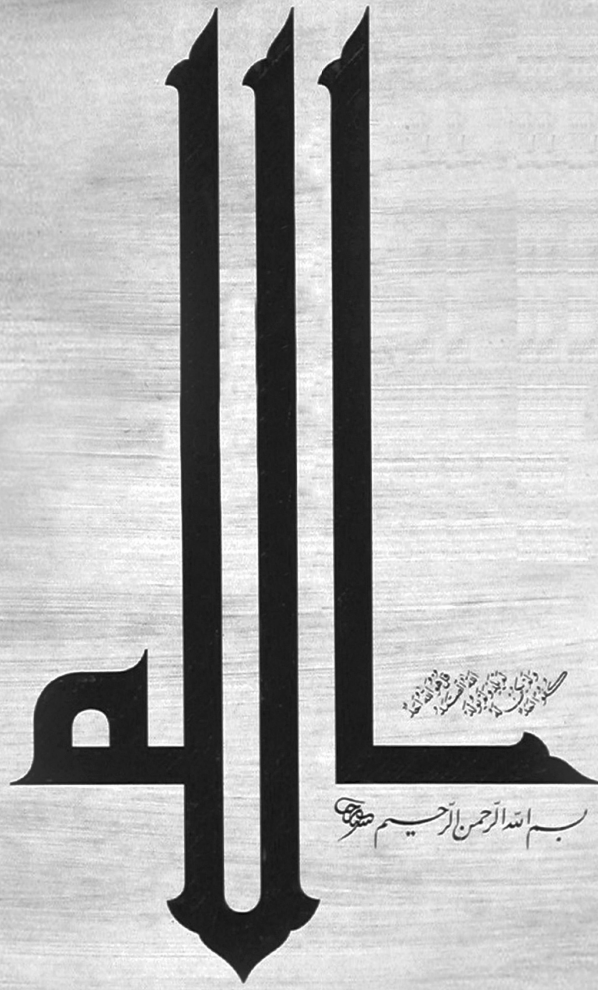

ABDÜLKERİM
KUŞEYRÎ

Şerh-i Esmâillahi'l-Hüsnâ

O'nun Güzel İsimleri

Et-tahbir fi't-Tezkir Şerh-i
Esmâillahi'l-Hüsnâ
O'nun Güzel İsimleri

©İlk Harf Yayınevi, 2011

Kitabın tüm yayın hakları "İlk Harf Yayınevi"ne aittir.

- › İlk Harf Yayınevi, 3
Tasavvuf Serisi, 3
- › ISBN
978-605-5457-09-9
- › Genel Yayın Yönetmeni
Zekeriya Çelik
- › Tahriç ve Tahkik
Şeyh Abdülvaris Muhammed Ali
- › Tercüme
Cevher Caduk
- › Kapak Hat: www.ehlibeyt.com
- › Editör
Ersan Güngör
- › Sayfa Düzeni
İrfan Güngörür
- › Kapak Tasarım
Sercan Arslan
- › Basım Tarihi
1. Baskı, İstanbul, Mart 2011
2. Baskı, İstanbul, Ağustos 2012
- › Baskı / Cilt
Şenyıldız Yay. Hed. Eşya ve Tek. San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 11964)
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92
- › **İLK HARF YAYINEVİ**
Genel Dağıtım
Çelik Yayınevi
(Sertifika No, 14710)
Ticarethane Sokak No: 59 Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: +90 212 511 28 11 - 513 73 19 • Fax: +90 212 511 28 12
www.celikyayinevi.com • info@celikyayinevi.com

Ebü'l-Kasım Abdülkerim İbn Hevazin

el-Kuşeyrî

Et-tahbir fi't-Tezkir Şerh-i
Esmâillahi'l-Hüsnâ
O'nun Güzel İsimleri

Tahriç ve Tahkik
Şeyh Abdülvaris Muhammed Ali

Tercüme
Cevher Caduk

İçindekiler

› Kuşeyrî'nin Hayatı	7
› Et-tahbir fi't-Tezkir Şerh-i Esmâillahi'l-Hüsna	11
• "En Güzel İsimler Allah Teâlâ'ya Aittir" Buyruğu	13
• Allah Teâlâ'nın "O'na Kulluk Et Ve Kulluk Üzere Sabret" Buyruğu	15
• Kelime-i Tevhid'in Anlamı	27
• Allah İsmi Şerifi	17
• Hüve İsmi Şerifi	29
• el-Melik İsmi Şerifi	31
• el-Kuddûs İsmi Şerifi	35
• es-Selâm İsmi Şerifi	37
• el-Mü'min İsmi Şerifi	41
• el-Müheymin İsmi Şerifi	43
• el-Azîz İsmi Şerifi	45
• el-Cebbâr İsmi Şerifi	49
• el-Mütekebbir İsmi Şerifi	51
• el-Hâlik İsmi Şerifi	53
• el-Bâri' İsmi Şerifi	55
• el-Musavvir İsmi Şerifi	57
• el-Gaffâr İsmi Şerifi	61
• el-Kahhâr İsmi Şerifi	65
• el-Vehhâb İsmi Şerifi	67
• er-Rezzâk İsmi Şerifi	71
• el-Fettâh İsmi Şerifi	73
• el-Âlîm İsmi Şerifi	75
• el-Kâbız ve el-Bâsit İsmi Şerifleri	79
• el-Hâfız ve er-Râfî' İsmi Şerifleri	81
• el-Muizz ve el-Muzill İsmi Şerifleri	83
• es-Semi' ve el-Basîr İsmi Şerifleri	87
• el-Hakem ve el-Adl İsmi Şerifleri	91
• el-Latîf İsmi Şerifi	95
• el-Habîr İsmi Şerifi	99
• el-Halîm İsmi Şerifi	101
• el-Azîm İsmi Şerifi	103
• el-Gafûr ve eş-Şekûr İsmi Şerifleri	105
• el-Aliyyü'l-Kebîr İsmi Şerifi	107
• el-Hafız İsmi Şerifi	109
• el-Mukît ve el-Muktedir İsmi Şerifleri	111

• el-Hasıb ve el-Kafi İsmi Şerifleri.....	113
• el-Celîl ve el-Cemîl İsmi Şerifleri.....	115
• el-Kerîm İsmi Şerifi.....	117
• er-Rakîb ve el-Hafız İsmi Şerifleri.....	119
• el-Mucîb İsmi Şerifi.....	121
• el-Vâsi' İsmi Şerifi.....	123
• el-Hakîm İsmi Şerifi.....	125
• el-Mecîd İsmi Şerifi.....	127
• el-Bâis İsmi Şerifi.....	129
• eş-Şehîd İsmi Şerifi.....	131
• el-Hakk İsmi Şerifi.....	133
• el-Vekîl İsmi Şerifi.....	135
• el-Kaviyy İsmi Şerifi.....	137
• el-Metîn İsmi Şerifi.....	139
• el-Veliyy İsmi Şerifi.....	141
• el-Hamîd İsmi Şerifi.....	145
• el-Muhsî İsmi Şerifi.....	147
• el-Mübdi' ve el-Muîd İsmi Şerifleri.....	149
• el-Muhyî ve el-Mümît İsmi Şerifleri.....	151
• el-Hayy ve el-Kayyûm İsmi Şerifleri.....	153
• el-Vâcid ve el-Mâcid İsmi Şerifleri.....	155
• el-Vâhid ve el-Ehad İsmi Şerifleri.....	159
• es-Samed İsmi Şerifi.....	163
• el-Kâdir ve el-Muktedir İsmi Şerifleri.....	167
• el-Mukaddim ve el-Muahhir İsmi Şerifleri.....	169
• el-Evvel ve el-Âhir, ez-Zâhir ve el-Bâtın İsmi Şerifleri.....	171
• el-Berr İsmi Şerifi.....	173
• et-Tevvâb İsmi Şerifi.....	175
• el-Müntekim İsmi Şerifi.....	177
• el-Afuvv İsmi Şerifi.....	179
• er-Raûf İsmi Şerifi.....	181
• Mâlikü'l-Mülk ve Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm İsmi Şerifleri.....	183
• el-Muksit ve el-Camî' İsmi Şerifleri.....	185
• el-Ganiyy ve el-Muğnî İsmi Şerifleri.....	187
• el-Manî' İsmi Şerifi.....	189
• ed-Dâr ve en-Nâfi' İsmi Şerifleri.....	191
• en-Nûr İsmi Şerifi.....	193
• el-Hâdî İsmi Şerifi.....	195
• el-Bedî' İsmi Şerifi.....	197
• el-Bâkî ve el-Vâris İsmi Şerifleri.....	201
• er-Reşîd İsmi Şerifi.....	203
• es-Sabûr İsmi Şerifi.....	205

KUŞEYRÎ'NİN HAYATI

Abdülkerim İbn Hevazin İbn Abdülmelik İbn Talha İbn Muhammed Ebü'l-Kasım el- Kuşeyrî en-Nişaburî 376 (miladi 986) yılının Rebiülevvel ayında doğdu. Kuşeyrî, Horasan'a gelen ve bu çevreleri yurt edinen Arap neslindedir. Dayısı Üstüva kasabasının Dahkanlarının önde gelenlerinden Ebu Akıyl es-Sülemi'dir. Baba yönünden Kuşeyrî, anne yönünden ise Sülemdir¹.

Küçük yaşlardayken babasını kaybetti. Yetim ve fakir olarak yetişti. Başlangıçta Arapça ve edebiyat ile meşgul oldu. Bencilikle ilgilendi. Gençliğinde yaşamış olduğu Üstüva köyünü idare etmek gayesiyle hesap ilmini öğrenmek için Nişabur'a göçtü. Dakkak olarak tanınan Şeyh Ebu Ali İbn Hüseyin İbn Ali en-Nişaburî'nin meclisinin huzurunda bulundu, sözünü beğendi, irade istedi. Şeyhi ona ilmî öğrenimde bulunmasını işaret etti. Bunun üzerine İmam Ebubekir Muhammed İbn Bekir et-Tusi'nin derslerine gitti. Fıkıhla şer'î ilimlere başladı ve bu ilmi tamamlayınca kadar bununla uğraştı. Ardından yine şeyhinin işaretleriyle Üstad İmam Ebubekir İbn Furek'in derslerine devam etti ve ondan usul-u fıkıhı okudu. Üstadının vefatından sonra Ebu İshak el-İsferayini'nin yanına vardı. Kendi tarikatıyla İbn Furek'in tarikatını birleştirdi. Bu esnada

¹ Kuşeyr, Kuşeyr ibn Ka'b adlı bir kabileye nispettir.

Üstad Ebu Ali Dakkak'ın meclislerinde hazır bulunuyordu. Bu durum Üstad'ın kendi kızını ona vermesi ve onunla evlendirmesiyle devam etti. Ebu Ali'nin vefatından sonra Ebu Abdurrahman es-Sülemi ile muaşeret etmeye başladı. Mücadele ve Tecrid mesleğine girdi. Eser tasnif etmeye başladı. Usul-i dine Eşari mezhebi, furu-i dine ise Şafii mezhebi üzereydi. Müfessir, muhaddis, Şafii fakihi, mütekellim, nahivci, edip, şair ve sufi diye anılacak kadar ayetlerin tefsiriyle ve hadislerle iş-tigal etti. Şariat ilimleriyle, hakikati ve edebi cem etti. İmam Muhammed el-Cüveyni, Ahmed İbn Hüseyin el-Beyhaki'nin içinde bulunduğu bir toplulukla hacca gitti. Tezkir sahasında meclisler düzenledi, müridlerle oturumlar gerçekleştirdi. H. 437 yılında hadiste imla meclisi oluşturdu. Hadis imla ettiriyordu. Bazen hadis hakkında hadisın işaretleri ve latifeleri hakkında açıklamalar yapıyordu.

Yazımda güzel, güzel bir tarzı vardı. Ebu'l-Hasan el-Baherzi '*Dumyetu'l-Kasr ve Ustratu Ehli'l-Asr*' adlı eserinde Kuşeyrî'nin tercüme-i halini anlatır ve şöyle der: "Bütün güzellikleri toplamıştır. Burunların zilletini zorlayarak kendisine boyun eğdirtirdi.² Etkili sesinden dolayı bir kayaya söz söylese kaya erirdi. Zikir meclisinde İblis ile irtibat kursa İblis tevbe ederdi. Güzel ve temiz söylemede güzel bir konuşmaya sahipti. Eşari mezhebi kelimasında mahir idi. Beşerin sınırlarının kuşatamadığı ilimleri kuşatmada mezundu. Faydalanmak isteyenler için sözleri faydalı ve eşsizlikler içeriyordu. Minberinin bağımlıları arifler ve seyyidler idi. Mutasavvıflar arasında bağışlar meclisi oluşturulduğunda arifler onun Hakk'a olan kurbetini ve adımlarını gördüklerinden dolayı önünde erirlerdi, ona nispetle sönük kalırlardı. Onun etraflarında sergilerini dürerlerdi. Nazar ve tefekkürde bölünürlerdi. Yüce anlamlar içeren, taç giydirilen şiirlere sahipti."³

² Kibirli insanın kibrini kırmaktan kinayedir. (çev.)

³ *Dumyetu'l-Kasr*, s. 194-5.

Tasavvufta Ebu'l-Kasım en-Nasrabazî'ye intisap etmiştir. Nasrabazi, Şibli'ye; Şibli Cüneyd'e; Cüneyd Sırrı Sakatî'ye; Sırrı Sakatî Maruf-u Kerhî'ye; Maruf-u Kerhî Davud-u Tai'ye intisap etmiştir. Davud-u Tai de tabiinle karşılaşmıştır. Tarikatının isnadı böyle nispet belirtilmektedir.

Kuşeyrî ile Hanbeliler arasında, Kuşeyrî'nin Eşari düşüncüyü savunması nedeniyle düşmanlık baş gösterdi. Ebu'l-Ferec İbn Cevzi h. 445 yılı olayları hakkında şöyle demektedir: "Bu yılda Nişabur bölgesinde İmam Eşari'ye lanet edilmesi ilan edildi. Bu uygulamadan/lanet etme davranışından dolayı Ebü'l-Kasım Abdülkerim İbn Hevazın el- Kuşeyrî sıkıntı duydu. 'Şikayetü ehli's- sünnet ma nalehüm mine'l-mihneti' adlı bir eser yazdı. Kuşeyrî bu eserinde şöyle demektedir: 'Dinin imamı ve sünnetin ihya edicisine lanet mi edilecek?'"

Yaşanılan tatsız olaylardan dolayı Kuşeyrî vatanından ayrılmak zorunda kaldı. Bağdat'a gitti. Kaim bi-Emirillah'ın yanına vardı. Hüsn-ü kabulle karşılandı. Kendisi için evlerde meclisler oluşturuldu. Ardından Nişabur'a döndü. Tus'a gidip geldi. H. 455 yılında Alparslan başa geçince 10 yıl kadar saygı görerek hayat sürdü. H. 465 yılında vefat etti. Şeyhi Ebu Ali ed-Dekkak'ın yanında, medresede defnedildi⁴.

Kuşeyri'nin Eserleri

- 1- *er-Risale*
- 2- *Letâifü'l-İşarât bi Tefsiri'l-Kur'an*
- 3- *et-Teysir fi İlmi't-Tefsir*
- 4- *Tertibü's-Süluk*
- 5- *Şerh-ü Esmâi'l-Hüsna*

⁴ Kuşeyrî'nin Tercüme-i Hali için bkz.: Yafii, *Miratü'l-Cinan*, c. 3, s. 91; Şezeratü'z-Zeheb, c. 3, s. 319-22; Sübki, *Tabakatü's-Şafiiye*, c. 3, s. 243, 248, 270; Hucviri, *Keşfü'l-Mahcub*, s. 167; Semani, *Ensab*, s. 453; Taşköprüzade, *Miftahü's-Saade*, c. 1, s. 438; Bazerhi, *Dimyatü'l-Kasar*, s. 194-6.

6- *Kırk Hadis*

7- *et-Temyiz fî İlmi't-Tezkir*

8- *Kasidetü's-Sufiyye*

9- *et-Tevhidü'n-Nebevi*

10- *el-Lüme'*

11- *Hayatü'l-Ervah ve'd-Delilü ela Tariyku's-Selah ve'l-Felah*

12- *el-Mirac*

13- *el-Fusul*

14- *Şikayetü Ehli's-Sünne*

15- *Fetva*

16- *İstifadatü'l-Muradat*

Kaybolmuş Kitapları

1- *Kitabü'l-Cevahir*

2- *Uyunu'l-Ecvibe fî Usuli'l-Esile*

3- *Kitabü'l-Münacat*

4- *Kitabü Nüket Ehli'n-Nüha*

5- *Kitabü Nehvi Kulubi'l-Kebir*

6- *Kitabu Ahkami's-Sima*

7- *Adabu's-Sufiyye*

Et-tahbir fi't-Tezkir Şerh-i
Esmâillahi'l-Hüsnâ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

“En Güzel İsimler Allah Teâlâ'ya Aittir”
Buyruğu

Allah Teâlâ “*En güzel isimler Allah Teâlâ'ya aittir*” buyurmaktadır. Allah Teâlâ, içermiş olduğu anlamlar, delalet ettiği yücelik, azamet ve Kibriya sıfatlarından dolayı isimleri en güzel olma sıfatıyla nitelendirdi. Yahut da bu isimleri en güzel isimler olarak nitelendirmesinin nedeni; zikreden ve bu isimlerle dua eden kişinin müstahak olduğu sevabın bolluğu ve elde edeceği karşılığın güzelliğidir.

İsim kelimesi sümüvv/yücelik veya simet/işaret/damga kelimesinden türemiştir. Allah Teâlâ'nın isimlerini bilen kişinin bu isimlerle nitelemesi gerekir ki, böylece himmeti Allah Teâlâ'dan başkasına ibadet etmekten yüce olsun. Bundan dolayı da ibadeti tamamlanmış olsun. Rabbinin ismini tanıyan bir kişi kendi nefsinin ismini unuttur, O'nun mukaddes yurduna ulaşmasından önce O'nun ünsiyetiyle nimetlenir; rütbesi yücelir, her iki yurttan da konumu yüce olur. Allah Teâlâ'nın kadrini yüce tutan kimsenin Allah Teâlâ da kadrini yüceltir. Denildiğine göre; Bişr-i Hafî⁵ başlangıçta sarhoştur.

⁵ Bişr İbn Haris el-Hafî (150/768-227/841): Aslen Mervlidir. Bağdat'ta ikamet etti ve burada da vefat etti. Yüce konuma sahip veralı birisiydi. Tevbe etmesinin nedeni; Yolda ayaklar altında ezilen, içinde Al-

Bir gün içinde Allah Teâlâ'nın isminin yazılı olduğu bir yaprak gördü. Bu yaprağı kaldırdı, temizledi. Bir dirhem ile koku aldı. Yaprğa kokuyu sürdü. Kendisine rüyasında: “Ey Bısr! İsmimi tertemiz edip, koku sürdün. İzzetime and olsun ki, ben de senin ismini dünya ve ahirette süsleyip kokuyla parlatacağım” denildi.

Bısr-i Hafî'ye:

- Niçin yalınayak yürüyorsun? Diye soruldu.

Bısr:

- Zira yer basittir. Basitlik ne kadar yücedir, diye cevaplandırdı.

Denildiğine göre: “Hiçbir kimse Bısr gibi dünyadan ayrılmamıştır. Zira Bısr, ölüm hastalığına yakalandığında elbisesini bağışladı. Ödünç aldığı bir elbisenin de içinde vefat etti.”

Ariflerden birisine:

- Genç ne zaman ergen olur? Diye soruldu.

Arif:

- Sevgilisi zikredildiğinde O'nu över, cevabını vermiştir.

Bunun aksinin doğru olduğu da söylenmiştir.

lah Teala'nın mübarek isminin bulunduğu bir kağıdı bulması, yerden kaldırması yanında bulunan bir dirhem ile pahalı bir koku alması bu kağıdı koku ile süslemesidir. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 404; *el-Alam*, c. 2, s. 54.

Allah Teâlâ'nın "O'na Kulluk Et Ve Kulluk Üzere Sabret" Buyruğu

Allah Teâlâ'nın "O'na kulluk etmek için sabırlı ve meta-
netli ol." (19/Meryem/65) buyruğu halin -her ne kadar saf
olsa da- akıbetinin sefasını bulundurmakla ancak yeterli gel-
diğine delalet etmektedir. Bundan dolayı "Vakitlerin sefası
elinizden kaçmasın" denilmiştir. Zira bunun altında afetlerin
açık olmayan sözleri bulunmaktadır. Bunun anlamı hakkında
şiiirde şöyle denilmiştir;

*Günler hakkındaki zannını güzel kıldın. Çünkü güzel oldun.
Kaderin getirmiş olduğu şeylerin kötülüğünden korkma.
Geceler seni selamette kalmıştır. Bundan dolayı bununla aldandın.
Gecelerin saff olması esnasında keder ortaya çıkar.*

Yapraklanıp beliren; ancak meyve vermeyen nice ağaçlar
var. İbadetiyle meşhur olup haletinin sefasıyla mağrur olan;
ancak kendisi hakkında takdir edilen kaderinin gizlilikleri
açığa çıkan nice kişiler vardır. Kötü bir sondan Allah Teâlâ'ya
sığınırız. Ayette geçen "İstıbar" sözcüğü sabrın zirvesi anla-
mındadır. Sabreden başarır. Mülazemet eden ulaşır. Bir kapıyı
sürekli çalan kişiye kapı neredeyse açılır. Bu anlam hakkında
şiiirde şöyle denilmiştir:

*Hacetinle nasıpdar olmak için sabır sahibinin sabrıyla ahlaklan.
Kapıları sürekli çalan ise sığınır.*

**"O'na kulluk et-
mek için sa-
bırlı ve meta-
netli ol."**

(19/Meryem/65)

Yine şöyle denilmiştir: Bir iş hakkında çalışmaya başlayan ve sabırla hareket eden bir kişi ancak zaferle başarır.

“O'nun benzeri hiçbir şey yoktur.” (42/eş-Şura/11)

Vasıti der ki: “Lafzın lafza uygunluğu yönü hariç O'nun zatı gibi zat, fiili gibi fiil, sıfatı gibi sıfat bulunmamaktadır.” Bu söz tevhidin bütün meselelerini kapsar.

Tebarek ve Teâlâ'nın muazzam ve mukaddes olduğu bildirilmiştir. Tebareke sözcüğünün bereket kökünün tefâül vezninden olduğu söylenmiştir. Bereket sözcüğünün anlamı ise fayda ve arttırmadır. Bereketin bütün şeylerdeki çokça hayır olduğu da söylenmiştir. Vecihleri olan her ayettir. Aralarında zıtlık ve çelişki bulunmamaktadır. Bundan muradın bazıları olduğu hususunda icma gerçekleşmemiştir. Öyleyse umum/genellik üzeredir. Allah Teâlâ'nın isimlerinden birisini zikreden, O'nun sıfatlarından birisini öven herkes bu ismin muktezasınca ve bu zikrin gereğince nefsinin mutalebe etmesi gerekir.

İmam Cafer-i Sadık'tan (a.s.)⁶ şöyle rivayet edilmiştir: “Yaratılmamış bir şeyi talep eden kimse kınanır ve bu istediğiyle rızıklandırılmaz.”

- Bu nedir? Diye İmam (a.s.)'a sorulduğunda İmam:

- Dünya hayatında rahatlıktır, buyurdular.

Bu anlam hakkında şiirde şöyle denilmiştir:

Fena yurdunda rahatı talep eder.

Olmayacak bir şeyi talep eden hüsrandır.

⁶ Cafer İbn Muhammed el-Bakır İbn Ali Zeynülabidin İbn Hüseyin Haşimi (80/699-150/765): Kureyşi ve Peygamberin torunudur. Ebu Abdullah künyesi, Sadık lakabıdır. İmamîyye'ye göre 12 İmam'ın altıncısıdır. İlimde yüksek bir konumu bulunmaktadır. Sadık lakabıyla tanınmıştır. Zira asla kendisinden yalan sudur ettiği bilinmemektedir. Hakk hususunda cüretliydi. Bir kitapta toplanmış risaleler grubu bulunmaktadır. Medine'de doğup vefat etmiştir. *El-Alam*, c. 2, s. 126; *Musevi, Nüzhetü'l-Celis*, c. 2, s. 35; *Vefeyatü'l-Ayan*, c. 1, s. 105.

Allah

İsmi Şerifi

Allah sözcüğünün hiçbir kök-sözcükten türetilmemiş olduğu söylenmiştir. Bu görüş Halil'in görüşlerinden birisidir. Şafii'nin⁷ bu görüşte olduğu söylenmiştir. Ehl-i Hak'tan (kasıt arifler ve mutasavvıflardır) birçok kişi de bu görüştedir. Bu isimle Allah Teâlâ ve Tekaddes'ten başkası isimlenmemiştir.

Bundan dolayıdır ki, velilerden birisi şöyle demiştir: Allah Teâlâ'nın Allah ismi şerifi müstesna, bütün isimleri tahalluk etmeye elverişlidir. Zira Alah ismi şerifi tahalluk için değil taalluk içindir.

Bu ismin bir kök sözcükten türetildiği de söylenmiştir. Bir kök sözcükten türetilmiş olduğunu söyleyenler de kelimenin türetildiği kök sözcük hakkında birçok görüş ayrılığına

⁷ Muhammed İbn İdris İbn Osman İbn Şafii el-Haşimi el-Kureysi el-Muttalibi Ebu Abdullah (150-204): Ehl-i Sünnet'in dört imamından birisidir. Ona nispet edilerek Şafiiyye denilir. Filistin'in Gazze şehrinde doğdu. Mekke'ye taşındı. Bağdat'ı iki defa ziyaret etti. H. 199 yılında Mısır'a gitti. Burada vefat etti. Şafii, fıkıh ve kıraatlerde insanların en bilginiydi. Ok atıcılık, şiir ve dilde eşsizdi. Birçok eseri bulunmaktadır. *El-Ümm, el-Müsned, Ahkamü'l-Kur'an, Sünen, Risale, Fezail-ü Kureys, Edebü'l-Kazi* bu eserlerdendir. *El-Alam*, c. 6, s. 26; *Tezkiretü'l-Huffaz*, c. 1, s. 329; *Tehzibü't-Tehzib*, c. 9, s. 25; *el-Vefeyat*, c. 1 s. 447.

**"O'nun benzeri
hiçbir şey yok-
tur."**

(42/eş-Şura/11)

düşmüşlerdir. Fakat ele alınıp açıklanacak yer burası değildir, bu konu Arapça eserlerde incelenmelidir.

Denilmiştir ki, duada ihlâsa dayanıp da duasına icabet edilmeyen kimse çok azdır.

Hikâye olunduğuna göre:

Bir adam bir cariye sattı. Ardından sattığı bu cariyeden dolayı pişmanlık duydu. Kendi haletini insanlara arz etmekten utanarak çekindi. İhtiyacını avucuna yazdı. Ellerini göğese kaldırdı. Sabah olduğunda bir adam onun kapısını çaldı. Cariyeyi satan adam kapıyı çalana:

- Kimsin sen? Diye sordu.

Adam:

- Cariyeyi alan, cariye benim yanımdadır, karşılığını verdi.

Satıcı:

- Eğer cariyeyi geri vermek istiyorsan sana cariye için vermiş olduğun ücreti geri verebilmem için sabret, dedi.

Alıcı:

- Hayır değeri istemiyorum. Zira ben bundan daha hayırlısını aldım. Zira ben rüyamda Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu gördüm: "Satıcı bizim velilerimizden bir velidir. Kalbi bu cariyeye bağlıdır. Eğer sen bu cariyeyi ona geri verecek olursan seni cennetime koyarım."

Şibli⁸ "Ey tahayyür edenlerin yol göstericisi tahayyürümü arttır." sözünü çokça söylerdi.

⁸ Dûlel İbn Cahder eş-Şibli (Ebubekir eş-Şibli) (h. 247/861-334/946): Çokça ibadet ederdi. Başlangıçta Rey'in nahiyelerinden Debnavend valisiydi. Ardından hicabeti üstlendi. Daha sonra ibadette süreklilik gösterdi. Güzel yaşantısıyla meşhur olmuştur. Nitelikli şiirleri bulunmaktadır. Aslen Horasanlıdır. Maverâünnehir'in köylerinden Şible'ye nispet edilmektedir. Samerra'da doğmuş, Bağdat'ta vefat etmiştir. Künyesiyle şöhret bulmuş olup ismi hakkında görüş ayrılığı meydana gel-

Zünnun Mısıri⁹ şöyle diyordu: “Marifetin evveli, tahayyür ardından ittisal, sonra iftikar, en sonunda hayrettir.”

Yahya İbn Muaz (ra.)¹⁰ şöyle der: “Ariflerin kalplerinin Allah Teâlâ ile deveran ettiği gibi dilleri de insanlarla deveran etseydi hiç kuşkusuz arifler için “onlar mecnundurlar” denilirdi.”

Arifin sıhhatinin alameti bütün hallerinde şeriatın hükümlerinde kendisinden taksirin meydana gelmemesidir. Yükümlü olduğu şeyleri eda etmede vakitlerini gözetmeyen kimsenin -her ne kadar mağlup da olsa- bu eksikliği, halindeki eksiklikten kaynaklanmaktadır.

Şibli'ye:

- Halinin sıhhatinin alameti nedir? Diye sorulunca:

- Sahv¹¹ halinde muhalif olan şey galebe halinde üzerimde cereyan etmemektedir, diye karşılık verdi.

Yahya İbn Muaz er-Razi şöyle der: “Riyanın kalplere talluku ne derece şiddetlidir! Şayet senin yanına bir çocuk

miştir. İsminin Cahder İbn Dülef, Dülef İbn Ca'tere, Dülef İbn Caune vd. olduğu söylenmiştir. Doktor Kamil Mustafa eş-Şeybi'nin derleyip bir araya getirdiği, içinde Şibli'nin şiirlerinin bulunduğu '*Divan-ü Ebubekir eş-Şibli*' adlı bir eser bulunmaktadır. *El-Alam*, c. 2, s. 341; *Vefeyatü'l-Ayan*, c. 1, s. 180; *en-Nücumu'z-Zahire*, c. 3, s. 389.

⁹ Ebülfeyz Zünnun İbn Sevban İbn İbrahim el-Mısıri (v. 245/859): Babası Nube kabilesindendir. Yüce bir şana sahipti. İlim, vera, hal, edep yönünden zamanının eşsiziydi. Mütevekkil'e öğüt verdi. Mütevekkil bu vaazdan dolayı ağladı. Ardından ona ikram ederek Mısır'a geri döndürdü. Zünnun naif bir adamdı. Kırmızımsıydı. Sakalı beyaz değildi. Marifet sahasında muazzam görüşleri vardı. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 433; *el-Alam*, c. 2, s. 102.

¹⁰ Ebu Zekerîya Yahya İbn Muaz er-Razi. (v. 258/827): Vaiz ve kendi çağının eşsiz insanydı. Belh'e gitti ve bir müddet orada ikamet etti. Ardından Nişabur'a dönüş yaptı. Reca konusunda eseri bulunmaktadır. Marifet sahasında de sözleri bulunmaktadır. *Risale'tü'l-Kuşeyriye*, s. 414; *el-Alam*, c. 8, s. 172.

¹¹ Gaybet halinin bitiminden sonra kişinin akıl ve bilinçli haline dönmesi, çev.

girer de sen bu çocuğun girişinden dolayı değişirsen veya bundan dolayı zahirini güzelleştirirsen riyadır.”

Tasavvufun büyükleri derler ki: “Kendi nefsinı beğenen Rabbinden engellenir. Kendini beğenme ise makamın rüyeti, kadri ve makamı büyük görmek, itaatini çok görüp ona değer vermek, huzur ve ihlâsı unutmaktır. Kendi nefsinı beğenmeyi terk etme gerekli olmamış olsaydı – ömürlerin bütününde geçmiş masiyyet kıssaları taat kıssalarına nazaran nadir gerçekleşmesi istisna- hiç kuşkusuz bu konuda engelleme ve yasaklama yeterli olurdu. Kendini beğenmenin terk edilmesi gerekli olmamış olsaydı -“*Ben ondan daha hayırlıyım*” diyen ve ardından cereyan eden olayların gerçekleştiği İblis kıssası; kavminin arasına, debdebesiyle kendini beğenmiş ve böbürlü bir şekilde çıktığında Allah Teâlâ’nın Karun’u ve debdebesini yere batırdığı Karun’un kıssası ve “*Mısır’ın mülkü bana ait değil midir?*” dediğinde Firavun’un kıssası müstesna hiç kuşkusuz bu konuda engelleme ve yasaklama yeterli olurdu.

Bazı kitaplarda geçtiğine göre:

Veryüzünün üzerinde bulunduğu balık yerin bunca ağırlığını taşıma gücüne sahip olduğundan dolayı kendi nefsinı beğendi. Allah Teâlâ ona bir sivrisinek musallat etti. Bu sivrisinek balığın burnunu ısırıldı. Bunun üzerine balık şiddetli bir acı hissetti, sakinleşti. Sivrisinek balığın iki gözünün tam orta yerinde durmaktaydı. Balık sivrisineğin korkusundan dolayı hareket etmeye cesaret edemiyordu.

Allah Teâlâ hakkında kınayıcının kınamasına değer vermesi arifin vasıflarındandır. Arif bu şekilde davranırsa Hakk’ı dile getirmiş, Allah Teâlâ’nın hakkıyla da kaim, Allah Teâlâ’nın dini hakkında kuvvetli olur. Zira marifet Allah Teâlâ’nın kudretinin dışındaki kudretleri küçük görmeyi, O’nun zikri dışında diğer zikirleri mahv etmeyi gerektirir. Şayet arif konuşacak olursa Allah Teâlâ ile konuşur. Susacak olursa Allah Teâlâ ile susar. Havf eden ve reca eden kişiye göre Hakk kelimesi en faziletli şeydir.

Hikâye olunduğuna göre:

Geçmiş dönemlerde ağaca ibadet eden bir grup insan bulunmaktaydı. Dinde gayret ve hamiyet duyguları taşıyan mümin bir kişi, baltasını alarak ağacı kesmek üzere evinden çıktı. İblis kendisine bir adam suretinde belirdi ve bu mümine:

- Nereye gidiyorsun? Diye sordu.

Mümin kul cevaben:

- Allah Teâlâ'nın terk edilip, kendisine ibadet edildiği şu ağacı kesmeye, dedi.

İblis:

- Bu işi terk et. Ben sana her gün iki dirhem vereceğim. Sen uyandığında bu iki dirhemi yastığının altında bulacaksın, dedi.

Mümin kişi bu iki dirheme tama etti. Bu işi yapmadı ve oradan ayrıldı. Sabahladığında yastığının altında bir şey bulmadı. Üç gün bu şekilde devam etti. Ağacı kesmek üzere, elinde balta bulunur bir halde kızgın olarak evden çıktı. İblis kendisini karşıladı. İblis mümin kula:

- Nereye gidiyorsun? Diye sordu.

Mümin kul:

- Şu ağacı kesmeye gidiyorum, cevabını verdi.

İblis:

- Dön, şayet ağaca yaklaşacak olursan senin boynunu uçururum. Zira sen ilkinde Allah Teâlâ korkusundan dolayı bu amel için gelmiştin. Seni bu eylemden engelleyebilecek hiçbir kimse bulunmuyordu. Bu ikinci gelişinin gerekçesi dirhemler hususunda elinden kaçan paydan dolayı sende meydana gelen gazaptır. Dön; zira sen buna güç yetiremezsin, dedi.

Mahlûkatın bütününden gelen eziyetleri gönül hoşnutluğuyla karşılaması arifin özelliklerindendir. Bundan dolayı Sehl

İbn Abdullah et-Tüsteri¹² şöyle der: “Sufi, kanı heder, mülkü de mubah olan kimsedir.” Bil ki, dünyada mahlûkat senin komşun veya ahiret yolculuğunda arkadaşlarıdır. Onlara karşı ahlak yönünden güzel, kadir yönünden şeref ver.

Hikâye edildiğine göre:

Malik İbn Dinar¹³ bir Yahudi'den kira ile bir ev tutmuştu. Yahudi tuvaletini bu evin duvarına yakın bir yere yapmıştı. Malik'in evi yarılmıştı. Necaset Malik'in evine giriyor ve mihrabına düşüyordu. Yahudi bununla Malik'e eziyet etmek istiyordu. Malik her gün mihrabındaki bu necaseti temizliyor, süpürüyor ve Yahudi'ye hiçbir şey söylemiyordu. Yahudi, Malik'in sabrından dolayı hayrete düştü ve bir gün Malik'in evine geldi ve şöyle dedi:

- Seni bu meşakkati yüklenmeye iten sabır nedir?

Malik de:

- Peygamberimiz Efendimiz'in “*Cebrail bana o derece komşuluk hakkında vasiyette bulundu ki, komşunun komşuya varis olacağını zannettim*”¹⁴ buyruğudur dedi.

Bunun üzerine Yahudi komşu güzel bir Müslüman oldu.

Sufi meşayihin Allah lafza-ı celali hakkındaki açıklamaları çoktur. Bu sözlerin çoğunluğu açıklama ve tefsire gereksinim duyan remizlerdir. Şibli'nin sözü bu tarz sözlerden-
dir: “Allah Teâlâ'nın dışında kimse Allah söylememiştir. Yani

¹² Ebu Muhammed Sehl İbn Abdullah et-Tüsteri (d.200/815- v. 283/896): Vera ve muamele sahalarında sûfiler zümresinin, zamanında benzeri bulunmayan imamlardandır. Birçok kerametleri vardı hacca gittiği yıl Mekke'de Zünnun'u Mısri ile karşılaştı. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 400; *el-Alam*, c. 3, s. 143.

¹³ Malik İbn Dinar el- Basri Ebu Yahya (v. 131/748): Hadis ravilerindendir. Vera ehliydi, el emeğiyle geçimini sağlar, ücretle hattatlık yapardı. Basra'da vefat etti. *El-Alam*, c. 5, s. 260; *Vefeyatü'l-Ayan*, c. 2, s. 357; *Tehzibü't-Tehzib*, c. 10, s. 14-5.

¹⁴ Ebu Hanife Müsned, Hadis No:167.

Allah lafza-i celalini söyleyen herkes kendi payınca söylemiştir... Hakikatler hazlarla ne zaman idrak edilir?”

Bu konuyu detaylı bir şekilde incelediğimizde mahlûkatın Allah Teâlâ'yı zikri, Allah Teâlâ'nın Mukaddes Zatını zikretmesine benzemez. Kadri az olan bir şey, kadrin kendisine ait olduğu bir zatın yanında bir değer olarak görülmesi mümkün değildir.

Ebu Said¹⁵ el-Harraz şöyle der: “Nefsinin hazlarını geçen, Allah Teâlâ'dan gelen hazzın unutkanlığına düşen kimse zikredenlerdendir. Kendi ihtiyacını unutmaması Allah Teâlâ'dandır. Eğer organları, azaları ve eklemleri konuşsa hiç kuşkusuz “Allah, Allah, Allah” der. Onlardan birisinin başına bir taş isabet eder de bu taş başı yarar ve yarma sonucunda kan yeryüzüne düşerse yeryüzüne Allah Allah yazılır.”

Hikâye olunduğuna göre:

Ebü'l-Hüseyin en-Nuri¹⁶ yedi gün bir şey yemeksizin, içmeksizin ve uyumaksızın Allah Allah diyerek ayakta kaldı. Bu durumu Cüneyd'e haber verdiler. Cüneyd bunun üzerine:

- Gözetleyiniz bakayım... Vakitleri korumakta mıdır ya da korumamakta mıdır? Diye sorunca Cüneyd'e:

- O farz namazları kılmaktadır, denildi. Bunun üzerine Cüneyd:

- Şeytan'a fırsat vermeyen Allah Teâlâ'ya hamd olsun, dedi. Ardından Cüneyd şöyle devam etti: “Kalkınız, onu ziyaret edeceğiz. Ya ondan istifade edeceğiz veya ona faydalı olacağız.”

¹⁵ Ahmed İbn Haris İbn Mübarek el-Harraz (v. 258/827): Bağdat ehlinin tarihçilerindendir. Doğumu ve vefatı Bağdat'tadır. İbn Nedim, onun güzel eserlerinin olduğunu belirtir. *El-Mesalik ve'l-Memalik, Esmâü'l-Hulefa ve Kitabuhum, Sahabe ve Meğaziü'l-Bahr fi Devleti Beni Haşim* adlı eserler bunlardandır. *El-Alam*, c. 1, s. 109.

¹⁶ Ebü'l-Hüseyin Ahmed İbn Muhammed en-Nuri (v.295/908): Bağdat'ta doğdu ve yetişti. Asıl itibarıyla Beğavi'dir. Sırrı-i Sakati İbn Ebü'l-Havari'nin sohbetinde bulunmuştur. Şanı yüce, dili tatlı, merhametli ve muamelesi güzel bir sûfi idi. *Risale-i Kuşeyriyye*, s. 438-9.

Bunun üzerine onun yanına ulaşp şöyle dediler:

- Ey Ebü'l-Hasan! Seni bu felakete uğratan neden nedir?

Ebü'l-Hasan cevaben:

- Allah Allah, deyişimdir.

Bana karşı ziyadeleştiler. Bunun üzerine Cüneyd¹⁷ ona şöyle dedi:

- Dinle... Allah sözün, Allah Teâlâ ile mi yoksa senin sözün ile mi? Eğer Allah Teâlâ ile ise sen O'nun için değilsin. Eğer sözün kendi nefsin için ise sen kendi nefsinle beraber-sin... Şaşkınlık ve hayretin anlamı nedir?

Ebü'l-Hasan şöyle cevap verdi:

- Ne güzel terbiye edicisin. Böylece şaşkınlığı dindi.

Âlimlerden birisi demiştir ki: "Allah Teâlâ ismindeki "elif" harfi vahdaniyete işaretler. İlk "lam" harfi işaretin mahvına işaretler. İkinci lam harfi ise "ha" harfinin keşfindeki mahvın mahvına işaretler."

Hikâye olunduğuna göre:

Şibli, Cüneyd'in meclisinde hayret halindeyken "Allah" dedi. Bunun üzerine Cüneyd: "Ey Ebu Bekir! Gıybet haramdır." dedi.

Cüneyd'in bu sözünün anlamı hakkında denilmiştir ki: "Eğer sen gaip isen gaibin zikredilmesi gıybettir. Eğer hazır isen bu hürmetin terk edilmesidir."

Ebu Said el-Harraz der ki:

Ben ariflerden birisine:

¹⁷ Ebü'l-Kasım Cüneyd İbn Muhammed (v. 297/910): Aslen Nihavend'dendir. Irak'ta yetişti. Babası cam tüccarı olduğu için kendisine Kavariri denirdi. Ebu Sevr Mezhebi'nin fakihlerinden idi. Dayısı Sırrî, Haris Muhassibi ve Muhammed b. Ali Kas-sab'ın sohbetinde bulunmuştur. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 430.

- Bu durumun zirvesi nedir? Diye sordum.

- O arif:

- Allah'tır, dedi.

Ben:

- Söylemiş olduğun Allah lafza-i celalinin anlamı nedir?
Diye sorduğumda dedi ki:

- Allah lafza-i celalinin anlamı şudur: Allah'ım! Bana kendine giden yolu göster, beni senin varlığının katında sabit kıl. Beni sana karşılık olarak verilen senin dışında diğer bütün her şeyden razı olduğu kullardan kılma. Seninle karşılaşma esnasında gönlümü sabit karar kıl.

Kelime-i Tevhid'in Anlamı

Hadiste geçtiği üzere “Son sözü ‘La ilahe illallah’ olan kimse cennete girer.” Yine başka bir hadiste. “La ilahe illallah cennetin anahtarıdır. Bu durum, kul ancak kalbiyle söylediğinde, hakikatte ‘La ilahe illallah’ dediğinde gerçekleşir.”¹⁸ buyruğu geçmektedir. Yine bir diğer hadiste: “La ilahe illallah cümlesini ihlâslı olarak söyleyen bir kimse cennete girer” buyrulmaktadır. Bu durumda kişi arif olmuş olur. Bunun anlamı Rabbinin tanırса demektir. Bütün insanlar hadiste geçen Resulullah'ın (s.a.v.) “ihlaslı olarak” sözünü Hazret-i Resulullah'ın (s.a.v.) kişinin ihlas üzere ölmesini murad etmesine hamletmişlerdir. İşaret ehli derler ki: “Kişi hâlde ve sözünde ihlâslı olursa hâl'de cennete girmiş olur.”

Allah Teâlâ “Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır.” (55/er-Rahman/46) buyurmaktadır. Ayette geçen iki cennetin Cennet-i Muaccel ve Cennet-i Müeccel olduğu söylenmiştir. Cenneti Muaccel taatlerin tatlılığı, münacatın lezzeti, mükâşefelerin fenleriyle ünsiyettir. Cennet-i Müeccel ise sevapların fenleri ve yüce yüce derecelerdir.

Sufilerden birisi şöyle der: “La ilahe illallah, olması olanaksız olanı bir şeyi olumsuzlamak, olmaması imkânsız olan bir şeyi ispat etmektir.”

¹⁸ Ahmed İbn Hanbel, c. 5, s. 242.

“Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimselere iki cennet vardır.”
(55/er-Rahman/46)

Bir kişi ariflerden birisine:

- Niçin Allah Allah diyorsun da La ilahe illallah demiyorsun? Diye sorduğunda o arif:

- Bu sözle zıddı olumsuzlayamam, diye karşılık verdi.

Ona:

- Biz bu açıklamadan daha fazlasını murat etmekteyiz, denildiğinde cevaben:

- Dilim "La ilahe" kelimesini söyleyememektedir, demiştir.

- Biz bu açıklamadan daha fazlasını istemekteyiz, denilince O da:

- Allah de ve onları kendi hallerine bırak, cevabını verdi. Daha sonra haykırdı ve ruhu bedeninden ayrıldı.

Bunun üzerine ölen kişinin velileri Şibli'nin kanını talep ettiler ve olayı halifeye bildirdiler. Bunun üzerine Halife de Şibli'ye ölen kişinin iddialarını sormak için bir elçi gönderdi. Şibli cevaben:

- O aşk ateşine düşmüş ve uman bir ruh idi! Ben davet ettim bu ruh da icabet etti. Bunda benim ne günahım var? Dedi.

Bunun üzerine halife; perde arkasından seslendi:

- Onu serbest bırakın. Onun hiçbir suçu yok, dedi.

Hüve

İsmi Şerifi

Bil ki, bu isim ehli tasavvuf katında tahakkukun niha-
yetinden haber vermektir. Zahir ehline göre ise sözün
tamamlanması için habere ihtiyaç duyan mübtedadır. Tarikat
ehline göre ise hiçbir şeye ihtiyaç duymamaktadır. Zira “hüve”
ismi şerifi tam bir cümle anlamı ifade etmektedir ve kendisine
bağlanılacak veya kelime/kelimeler grubu takdiri gibi başka
bir şey söz konusu olmaksızın tam anlam ifade eden bir ke-
lamdır/cümledir. Zira bu, kurbiyetin hakikatlerinde onların/
ariflerin helak olması ve Hakk zikrinin onların sırlarını istila
etmesidir. Böylece onların kalplerine başka bir şey girmemek-
tedir. Her beyandan uzak durup bununla yetinirler.

İmam Ebubekir İbn Furek (k.s.) şöyle der: “Hüve keli-
mesi iki harftir “ha” ve “vav” harfleri. “Ha” harfi boğazın en
son noktasından çıkar ve mahreçlerin en sonuncusudur. “Vav”
ise dudaktan çıkar ve mahreçlerin ilkidir. Buna göre “Hüve”
sözcüğü her sonradan olanın Ondan başladığına ve her şeyin
sonunun O olduğuna ve O’na işaret etmektedir.

Allah Teâlâ “O, ilktir sondur” (57/el-Hadid/3) buyurmaktadır.

Ariflerden birisi şöyle dedi; Hayrete düşenlerden biri-
sini gördüm ve ona adın nedir diye sordum. O da cevaben
“Hüve/O” dedi.

**“O, ilktir son-
dur”**
(57/el-Hadid/3)

Ben de bunun üzerine “Sen kimsin?” diye sordum. O “O” cevabını verdi. Ben “Sen hangi yaşayan kişinin oğlusun?” diye sorduğumda ise o “O” cevabını verdi. Ben bunun üzerine “Sen “O” ile neyi kastetmektesin” diye sorduğumda o “O” cevabını verdi. Ben ondan her ne sorduysam o hepsine “O” cevabını verdi. Ben de bunun üzerine herhalde sen Allah Teâlâ’yı murad ediyorsun deyince bir çığlık attı ve ruhu bedeninden çıktı.

İşaret ehlinden birisi şöyle dedi: Allah Teâlâ “Hüve/O” sözüyle sırları açan; “O” isminin dışındaki diğer isimlerle ise kalpleri açandır.

Denilmiştir ki, âşıkların keşfi “Hüve/O” sözüyle; müheymin kulun keşfi, “Allah” lafza-i celaliyle; âlimlerin keşfi, “Ehad” sözüyle; akıllıların keşfi “Samed” sözüyle; avamın keşfi ise “Lem yelid ve lem yuled ve lem yekün lehu küfuven ehad” buyruğuyadır.

el-Melik

İsmi Şerifi

ur'an-ı Aziz'de el-Melik, Malikü'l-Mülk, Maliki yev-middin ve el-Melik sözcükleri geçmektedir.

Allah Teâlâ *“Fi Mekadi sıdkın inde melikin muktedirin/ Güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler.”* (54/el-Kamer/55) buyurmaktadır.

Âlim kelimesinin âlim kelimesinden daha mübalağalı olması gibi el-Melik ismi şerifi de el-Mâlik ismi şerifinden daha mübalağalıdır. Mâlik kelimesi mülkten türemiş sözcüktür. Mülk kelimesi sözlükte bağlamak ve bağ anlamına gelmektedir.

Arapların hamurun çokça yoğrulması halinde söylemiş olduğu “Melektü'l-Acin” sözü bu anlamdadır. Evlenme ile kurulan akrabalık bağı anlamına gelen müzaheret¹⁹ akdinin imlak olarak isimlendirilmesi de bu anlamdadır. Zira müzahe-rette karı ile kocanın arasında bağ kurulur. Tahkik ehline göre mülkün tahkiki, eşsiz yaratılışa ve inşa etmeye kadir olmaktır. Hakikatte Allah Teâlâ'dan maada malik bulunmamaktadır. Ancak O'ndan başkası hakkında Malik kelimesinin kullanımı mecazdır. Bu anlamın sabitliği kesin olduğuna göre kulun kendi

¹⁹ Arkalama, yardım etme, koruma. (çev.)

nefsine mülkiyeti izafe etmekten uzak olduğunu ilan etmesi gerekmektedir. Kişi “benimle”, “benim” ve “benden” sözcüklerini kullanmamalıdır. Bundan dolayı “Tevhid benim anlamına gelen “ya” harflerini düşürmektir. Yani kendi nefesine izafe etmeleri kaldırmaktır” denilmiştir.

Sufilerden birisine:

- Rabbin var mı? Diye soruldu.

- O da cevaben:

- Ben kulum, O benim Mevlam değildir. Ben kimim ki “benim” sözcüğünü diyebileyim, dedi.

Emirlerden birisi salihlerden birisine:

- Bana ihtiyacını söyle, deyince salih zat:

- Benim, senin kendilerine köle olmuş olduğun iki kölem olduğun halde bunu bana nasıl diyebiliyorsun ki? Karşılığını vermiştir.

Emir:

- Bu iki köle kimdir ki? Diye sorunca salih zat:

- Hırs ve hevadır, diyerek “Ben bu ikisine galip geldim; bu ikisi de sana galip gelmişlerdir. Ben bu ikisine sahip oldum; bu iki şey de sana sahip oldular” cevabını verdi.

Allah Teâlâ'nın “*Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin*” buyruğu hakkında Hazret-i Yusuf'un (a.s.) kendi nefesine hâkim çıkmasını murat ettiği söylenilmiştir. Şu cihetten ki, azizin hanımı Hazreti Yusuf'tan (a.s.) intikam almak istediğinde nefsi kendisine itaat etmedi.

Sufilerden birisi diyor ki: “Askalan'a uğradım. Gözüm güzel bir hanıma ilişti. Bunun üzerine kalbim hanıma meyletti. Allah Teâlâ'dan yardım istedim, ittika ettim ve oradan ayrılıp geçtim. Bu olayın olduğu gece Hazret-i Yusuf'u (a.s.) rüyamda gördüm ve Hazret-i Yusuf'a (a.s.) “Seni azizin hanımından

koruyan Allah Teâlâ'ya hamd olsun" dedim. Bunun üzerine O da cevaben: "Seni Askalanlı hanımdan koruyan Allah Teâlâ'ya hamd olsun" dedi.

Allah Teâlâ'nın mülkiyet noktasında yegâne olduğunu anlayan kimse insanlara karşı zelil olmaktan kaçınır. Zira O'nun mülkiyetinin hakikatini bilmek, O'na takarrüb noktasında sadece her şeyden soyutlanarak O'na bağlanmayı, kastın O'na yönelmesini gerektirir.

Bişr-i Hafî (r.h.) şöyle der: "Emirü'l-Müminin Ali'yi (a.s.) uykuda gördüm ve ona şöyle dedim:

- Bana öğüt ver Ey Emirü'l-müminin!

Emirü'l-Müminin Ali (a.s.) bunun üzerine:

- Allah Teâlâ'dan sevap elde etmek için fakirlere zenginleri acıması ne kadar güzeldir. Bundan daha güzeli fakirlerin Allah Teâlâ'ya güvenerek zenginlere değer vermemeleridir, buyurdu.

Bunun üzerine ben de:

- Daha fazlasını söyle ya Emirü'l-Müminin! Diye sorunca Hazret-i Emirü'l-Müminin Ali (a.s.):

Sen ölü idin diriye dönüştün

Yakında ölüye dönüşeceksin.

Fena yurdundan bir evle aziz ol.

Öyleyse Beka yurdunda da bir ev bina et,

diye bir şiir inşad etti.

Va'd olunmuş şeylere güvenmek tevekkül sergisi üzere ehl-ü iyalın çokluğu tevhidin emarelerindendir. Allah Teâlâ'dan gelen yaratmanın muaccel/hemen olduğu, ahiretin güzelliğinin müeccel/ileride olarak gerçekleşeceğinden, infak ve harcama hususunda duraklamaması, Allah Teâlâ katındakilere güvenilek davranmanın edeplerden olduğu söylenmiştir.

Hikâye olunduğuna göre:

Hatem el-Esamm²⁰ oruçluydu. Akşam vakti girdiğinde akşam yemeği kendisine geldi. Bir dilenci geldi. Bunun üzerine Hatem yemeğini bu dilenciye verdi. Aynı saat içinde kendisine çeşitli yemekler ve tatlıların bulunduğu bir tabak getirildi. Başka bir dilenci geldi. Bunu da o dilenciye verdi. Aynı vakitte kendisine içinde dinarların bulunduğu bir para kesesi getirildi. Bunun üzerine “Halef’e karşı bana yardım” diye bağırdı.

Onun komşuları arasında Halef adında bir kişi bulunuyordu. İnsanlar onun başına toplandılar ve niçin şeyhe eziyet ediyorsun diye sordular. Komşusu ise şöyle cevap verdi: “Hiç kuşkusuz ben ona yardım edemedim. Ancak bizim için tacil olunan şey üzere Allah Teâlâ’ya şükretmekten aciz oldum.”

²⁰ Ebu Abdurrahman el-Esam lakabıyla meşhur olan Hatem İbn Ulvan (v.2327/851): Horasan meşayihlerinin büyüklerindendir. Şakik-i Belhî’nin öğrencisi, Ahmed İbn Hadreveyh’in üstadıdır. Sağır olmadığı söylenmiştir. Ancak bir defasında sağırmış gibi hareket ettiğinden dolayı Esamm/sağır ismini almıştır.

el-Kuddûs

İsmi Şerifi

Temizlik anlamına gelen kuds kök sözcüğünden fiiul vezni üzere gelmiştir. Takdis ise tathir anlamındadır. Tertemiz yer anlamına gelen Ardü'l-Mukaddese kelimesi de bu kökten gelmektedir. Kuddûs ismi şerifinin Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak anlamı; nakısalara olumsuzlanması, O'nun celal ve kemal sıfatlarının nitelenmesini hak etmesiyle afetlerden tenzih edilmesidir.

Bu ismin anlamını bilen kişinin, Allah Teâlâ için nefsini şehvetlere meyletmekten, kendisinin sahip bulunduğu şüphelerden, vaktini Allah Teâlâ'ya muhalefet etmelerin kirliliğinden, kalbini alakaların bulanıklığından, ruhunu sızlanmalardan, sırrını mülahazalardan ve iltifatlardan temizlemesi edeplerdendir. Kendisiyle ibadet ettiği nefsini hiçbir mahlûka zelil kılmaz. Müşahede ettiği kalbiyle mahlûka tazim göstermez. Bulduktan sonra kaybettiği şeye önem vermez. Kasd ettiği şeye ona ulaşmadan önce dönemez.

es-Selâm

İsmi Şerifi

Selam sahibi anlamına geldiği söylenmiştir. “Lezaz” sözcüğünün lezâzet, “reda” kelimesinin redâet anlamına gelmesi gibi selam sözcüğü de selamet anlamına gelmektedir. Selam ismi şerifinin anlamı O’nun afetlerden tenzih, mahlûkatın sıfatlarından takdis edilmesidir. Bu açıklamaya göre es-Selam ismi şerifi Kuddûs ismi şerifinin anlamına gelmiş olur.

Selam ismi şerifinin, Müslüman kelimesinin Müslümanların kendisinin elinden ve dilinden emanda olduğu kimse anlamına geldiği gibi müminlerin Allah Teâlâ’nın azabından emanda olması anlamına geldiği de söylenmiştir. Velilerine karşı selam sahibi anlamına geldiği de söylenmiştir. Allah azze ve celle “*De ki: Hamd olsun Allah’a, selam olsun seçkin kıldığı kullarına.*” (27/en-Neml/59)

İlk görüşe göre es-Selam ismi şerifi Allah Teâlâ’nın fiillerinin isimlerindendir.

Hikâye olunduğuna göre:

Ariflerden birisi bir Müslüman’ın gybetini yapan birisini gördü. Arif bu şahsa:

- Sen Rumlarla yapılan gazada bulundun mu? Diye sordu.

**“De ki: Hamd
olsun Allah’a,
selam olsun
seçkin kıldığı
kullarına.”**

(27/en-Neml/59)

O:

- Hayır, cevabını verdi.

Arif.

- Türk ve Hintlilerle gaza ettin mi? Diye sorduğunda o adam:

- Hayır, cevabını verdi.

Bunun üzerine o arif:

- Senin kâfir düşmanların senden emandalar; ancak mümin kardeşin senden emanda değildir, karşılığını verdi.

Sufilerden birisine:

- Vera nedir? Diye soruldu.

O da cevaben:

Cimri, hasis kişinin ortağını çok küçük ve basit bir şeyden dolayı sorguya çekip onunla münakaşaya giriştiği şeylerle senin de nefisle hesaplaşmandır. Bu ismin manasını bilen kimsenin Mevlasına selim bir kalple dönmesi edeplerdendir. Selim kalp; hile, aldatma, kin ve kıskançlık gibi şeylerden kurtulmuş olan kalptir. Bütün Müslümanlara karşı gönlünde; ancak saflık ve halislik, doğruluk ve katışıksız arı duygular besler. Bütünü hakkında hüsnü zanda, kendi nefsi hakkında ise su-i zanda bulunur. Kendi eylemlerine hakir bir gözle bakar. Kendi sözlerini iftiravari bir gözle ele alıp inceler. Kendisini mahlûkatın en şerlisi olduğuna inanır. Bundan dolayı kendisinden yaşça büyük bir insanı kendisinden daha hayırlı görür. Zira Allah Teâlâ'yı tanımış ve kendisinden daha önce Allah Teâlâ'ya itaat etmiştir. Küçük bir insanı kendisinden daha hayırlı görür. Zira masiyet yönünden kendisinden daha az masiyet işlemiştir.

Sufiler derler ki: "Mümin kardeşinin bir ayıbını gördüğünde onu yetmiş çeşit mazeret bularak temize çıkarmaya

çalış. Eğer mazeret bulamazsan sen yine de “yetmiş mazere-
rete ikna olmadın” diye kendini ayıpla.”

Müslümanlar için kalbi selim olan kişinin kalbinde mü-
minlere karşı kötülük barındırmaması, onlara dua etmesi,
kendisine kötülük edilmesine karşılık onlara güzellikle kar-
şılık vermesi, zulüm görmesi halinde onlara kendi nefsinden
insaflı davranması, selim kişinin emarelerindendir.

Hadiste rivayet olunduğuna göre Hazret-i Resulullah
(s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

- Sizden birisi Ebu Damdam gibi olmaktan acze mi
düşmüştür?²¹

Sahabe:

- Ey Allah'ın Resülü! Ebu Damdam kimdir? Diye sordular.

Hazret-i Resul (s.a.v.):

- Önceden yaşamış olan birisiydi. Evinden çıktığında
“Allah'ım! Hiç kuşkusuz ben kullarıma karşı ırzımı tasadduk
ettim” derdi diye cevap verdi.

²¹ Bağdadi, *Mevdi Evhami'c-Cemi ve't-Tefrik*, c. 1, s. 27; Elbani, *İrvaü'l-
Ğalil*, c. 8, s. 32.

el-Mü'min

İsmi Şerifi

Tasdik edici anlamına gelmektedir. Allah Teâlâ'nın vasfı olarak ise el-Mümin ismi şerifi Allah Teâlâ'nın, sadık olduğunu bildiği halde kendi nefsini tasdik etmesidir. Veya Allah Teâlâ'nın kullarının sadık olduğunu bildiği halde kullarını tasdik etmesi ya da kendi vaadini tasdik etmesidir. Bu durumda bu anlama göre el-Mümin ismi şerifi Allah Teâlâ'nın fiillerinin sıfatlarından olur.

Mümin ismi şerifi tasdik anlamında değil de icare anlamına gelen "eman" kök sözcüğünden de olabilir. "İcare", eman isteyen ve sığınma talep eden kişiye eman vermek demektir. Bu anlama göre mümin ismi şerifi Allah Teâlâ fiilinin sıfatlarından olur. Kul Allah Teâlâ'ya iman etmekte Allah Teâlâ da onu emanda tutmaktadır.

Bil ki, isimlerdeki benzerlik zatlardaki benzerliği gerektirmez. Denilmiştir ki: "Yarın Kıyamet gününde bir nida edici: "Peygamberlerden bir peygamberin adıyla isimlendirilen herkes cennete girsin" diye nida edecektir. Geriye isimleri peygamberlerin isimlerine muvafık olmayan bir kavim kalacaktır. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Ben müminim. Sizi de mümin olarak isimlendirdim." der. Bunun üzerine bunları da cennete koyar."

Beyazid-i Bestami'den²² aktarıldığına göre şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'ya nefsimin şehvetleri hususunda bana yeterli gelmesi için dua etmek istedim. Ancak daha sonra şöyle dedim: 'Resulullah (s.a.v.) dahi bunu istememiştir.' Bunun üzerine bu istek için dua etmekten vazgeçtim. Sünnete uymanın bereketiyle nefsimin şehvetleri hususunda Allah Teâlâ bana yetti. Böylece beni karşılayan bir hanım ile bir duvarın arasını ayırt edemeyecek bir duruma geldim."

Hikâye olunduğuna göre:

Ebubekir el-Kettani şöyle demiştir: "Şu kadar yıldan beridir, bana sunuluncaya kadar aklıma yemek gelmedi."

Sufilerden birisi şöyle der: "Medine'de Kettani'ye hizmet ediyordum. Oruç tutardı. Ben her gece iftar edeceği iftarlığı takdim ederdim. Böyle devam etti. Zayıflık ve çelimsizlik eseri üzerinde belirmişti. Bir gece onu gözetledim. Baktım ki, birisi onun yanına vardı ve ondan bir şeyler istedi. İftar etmek için kendisine vermiş olduğum yemeği bu dilenciye verdi. Ben de bunun üzerine adamı takip ettim. Ben ona Ebubekir el-Kettani ile olan birlikteliğinin kıssasını sordum. O da cevaben:

- Bu durum birkaç gecedir böyledir. Her gece bana bu şekilde yemeği verir, dedi.

Ben de bunun üzerine şeyhe başka bir yemek götürdüm ve ona şöyle dedim:

- Bana yemeğini başkasına verdiğini söyleseydin ya! Ben de sana başka bir yemek getirirdim.

Şeyh de cevaben:

- Ben her gece bir şey yemediğimi unutuyorum, dedi.

²² Tayfur İbn İsa el-Bestamî, Ebu Yezid ve Bayezid denilir (d188/804-v.261/857): Birçok menkıbesi bulunan meşhur bir zahiddir. İbn Arabî, onu Beyazid-i Ekber olarak isimlendirirdi. Horasan ile Irak arasındaki bir belde olan Bestam bölgesine nispet edilmiştir. Aslen buralıdır ve vefatı da buradadır. c. 3, s. 235; *Tabakatü's-Sufiyye*, s.67-74; *Vefeyatü'l-Ayan*, c. 1, s. 240.

el-Müheymin

İsmi Şerifi

 özetleyici, koruyan anlamına geldiği söylenmiştir. Güvenilir anlamına geldiği de söylenmiştir. Şehid anlamına geldiği de belirtilmiştir. Mümin anlamı olduğu da söylenmiştir.

Denilmiştir ki, aslı müeymindir. Hemze “ha” harfine dönüşmüştür. “Eraktü'l-ma” cümlesinde geçen “eraktü” kelimesinin “heraktü” kelimesine dönüşmesi gibi. Buna göre, Mü'min kelimesinin anlamında kullanılmış olur.

Bu ismin anlamını bilen bir kişinin, O'nun kendisine muttali olduğunu ve kendisini gördüğünü bildiğinden dolayı istihsa etmesi edeplerdendir.

Tahkik ehline göre ise el-Müheymin murakabe demektir. Murakabenin anlamı; Rabb Teâlâ'nın muttali olmasıyla kalbin bilmesidir

Hikâye olunduğuna göre:

İbrahim İbn Edhem²³ geceleyin namaz kılıyordu. Oturduğunda iki ayağını uzattı. Bunun üzerine gaipten bir ses ona şöyle seslendi: “Melikler böyle mi mücalese eder?”

²³ İbrahim İbn Edhem İbn Mansur et-Temimi el-Belhi Ebu İshak (v.161/778): Meşhur bir zahiddir. Babası Belh şehrinde fen ehlindendi. Bunun üze-

Ceriri²⁴, yalnızlık halinde dahi ayaklarını uzatmaz ve şöyle derdi: “Allah Teâlâ ile birlikte olunduğunda edebin korunması daha gereklidir.”

rine dinde fakihleşti ve Bağdat'a göçtü. Irak'ta, Şam'da ve Hicaz'da dolaştı. Şam'da Zahirîye Kütüphanesi'nde *Sultan İbrahim İbn Edhem'in sireti* adlı avami bir kıssa bulunmaktadır. *El-Alam*, c. 1, s. 31; *Tehzib-ü İbn Asakir*, c. 2, s. 167; *el-Bidayetü ve'n-Nihayetü*, c. 10, s. 135.

²⁴ Ebu Muhammed Ahmed İbn Muhammed İbn Hüseyin el-Ceriri. Cüneyd'in önde gelen müridlerindendir Cüneyd'in ardından Cüneyd-i Bağdadi'nin konumuna oturdu. Sehl İbn Abdullah ile arkadaşlık etti. Sufiler zümresinin ilimlerine vakıf idi. “Bir kimse nefsinin istilasına uğrarsa, şehvet ve nefsâniyetin hükmü altında esir hale gelir, hevâ ve heves zindanında mahsur kalır. Allah onun kalbinin istifade etmesini haram kılar. Artık dilinden hiç düşürmese bile, Allah azze ve cellenin kelimandan ne zevk alır, ne de lezzet” demiştir.

el-Azîz İsmi Şerifi

Mağlup edilemeyen galip, kahr altına alınamayan galip anlamına gelmektedir. Galip gelme anlamında kullanıldığında Azze- Yeizzu fiil babından gelmiş olur.

Allah Teâlâ'nın "*Tartışmada beni yendi.*" (38/Sad/23) buyruğunda geçen "Azzeni" sözcüğünde bu anlam bulunmaktadır.

Denilmiştir ki bu ism-i şerif, benzeri az bulunan kimse için kullanılan Azze-Yeizzu kökünden, benzeri bulunmayan Zat anlamına gelir. Benzeri olmayan varlık hakkında niçin kullanılsın ki. Bir belde yemeğin azlığı anlamına gelen Azze't-Teamu cümlesi de bu anlamdadır.

Azze-Yeizzu babından kuvvetli kadir anlamına geldiği de söylenmiştir. Yani kendisine ulaşamayan demektir. Arapların, ulaşılabilmeyle birlikte kendisine ulaşmanın çok güç olduğu durumlarda kullanılan "Hısnu'l-Azizi" sözü de bu anlamdadır. Kendisine ulaşmanın imkânsız olduğu kimse hakkında kullanımını var sen düşün. Öyleyse sınırı bulunmamaktadır.

Feil kalıbında bulunan "elim" ve "veci" sözcüklerinin "mülim" (elem verici) ve "muci" (acı verici) anlamına gelmesi gibi aynı kalıpta bulunan bu el-Aziz ismi şerifinin de "muizz" anlamına geldiği söylenmiştir. Bu görüşe göre bu isim Zatın

"Kim izzet ve şeref istiyor idiye, bil-sin ki, izzet ve şeref hepsi Allah'ındır"
(35/el-Fatır/10)

sıfatlarından olmuş olur. Ancak Allah Teâlâ, emrini işiterek ve dinleyerek durumunu yücelten kişiyi aziz olarak tanıtmaktadır. Emrini küçük görmeye çalışan kişi için izzetinin gerçekleşmesi imkânsızdır. O'nun izzetini tanıyan kimse engellenince şükreder. Sınanınca sabreder. Zilletin hikmetlerinin lezzetini tadar. Engellenmekten tatlılık duyar. Zira kalpler ve organlar büyüklerden ve azizlerden gelen meşakkatli durumları yüklenmeye, onların hükümlerine boyun eğmeye uygun bir şekilde yaratılmıştır.

Bir kişi ariflerden birisine:

- O'na giden yol nasıldır? Diye sordu.

O arif:

- Şayet O'nu tanımış olsaydın O'na ulaşan yolu da bilir-din, diyerek cevaplandırdı.

Bunun üzerine o da:

- Ben nasıl O'nu tanımıyorum ki? Dedi.

Arif de:

- O'nu nasıl tanıyorsun ki? Diye cevaplandırdı.

Ariflerden birisine: “Senin O'nu tanıdığının alameti nedir?” diye sorulunca cevaben: “O'na muhalefete önem vermem. Ancak kalbimden bir münadi nida ettiğinde O'ndan utanırım.” dedi.

Aziz isminin anlamını bilen kimse bir mahlûku büyük görmez. Bundan dolayı Hazret-i Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: *“Bir zengine zenginliğinden dolayı tevazu gösteren bir kimsenin dininin üçte ikisi gitmiştir.”*

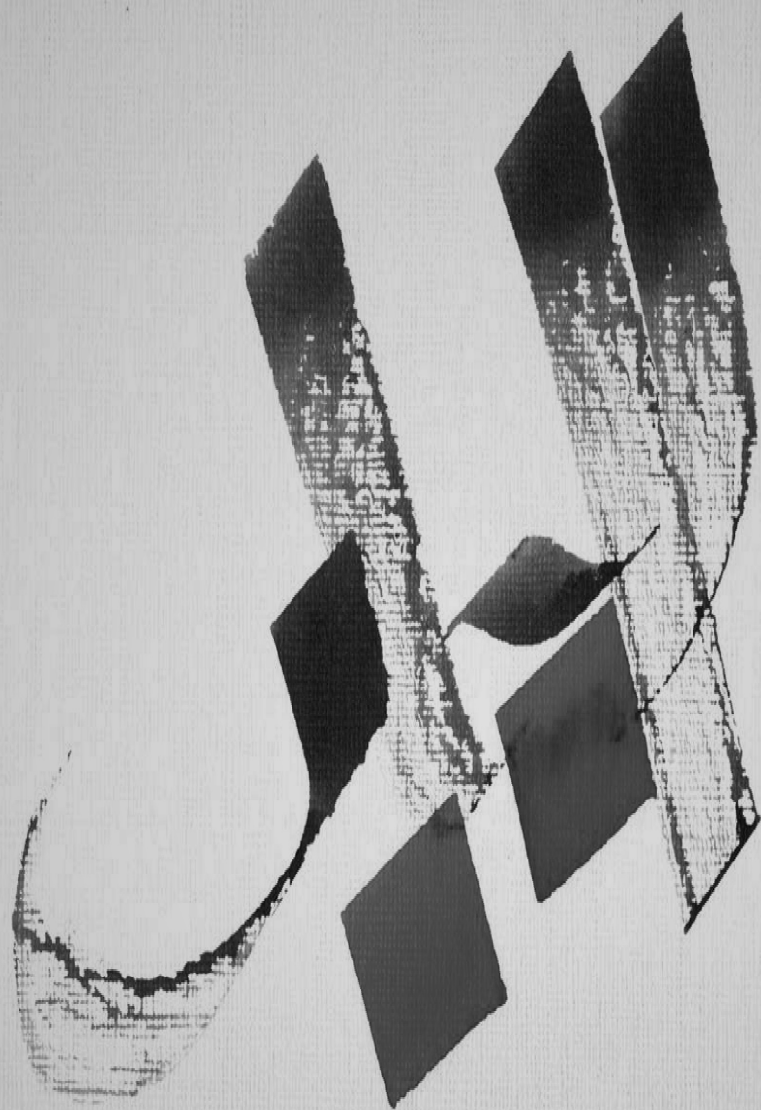
Ebu Ali Dakkak ise şöyle der: “Allah'ın Resûlü “Dinin üçte ikisi” olarak söylemiştir. Zira bir kişinin tevazusu üç şeyle gerçekleşir. Dili, bedeni ve kalbi. Bir kişi zengin bir kişiye zenginliğinden dolayı diliyle ve bedeniyle tevazu gösterir ve

kalbinden de zenginin azamet sahibi olmadığına iman ederse dininin üçte ikisi gitmiş olur. Eğer kalbiyle de bu zenginin azamet sahibi olduğuna iman ederse dininin bütünü gitmiş olur. Bundan dolayı denilmiştir ki: 'Rabb Teâlâ kalpte azamet kazanırsa mahlûkat gözde küçük olur.'

Onun Muizz olduğunu anladığın zaman izzeti sadece O'ndan istersin. İzzet ise sadece O'na itaatte bulunmakta meydana gelir. Eğer "Allah Teâlâ'nın *"Kim izzet ve şeref istiyor idiye, bilsin ki, izzet ve şerefın hepsi Allah'ındır"* (35/el-Fatır/10) ve *"Halbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler."* (63/el-Münafıkun/8) buyruklarının arasını nasıl cem ediyorsun?" diye soracak olursan biz deriz ki: "İki ayet arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Resulullah'a (s.a.v.) ve müminlere ait olan izzet, mülkiyet ve yaratılış olarak Allah Teâlâ'ya aittir. İzzetin Allah Teâlâ'ya aidiyeti vasıf olarak tır. Öyleyse izzet tümüyle Allah Teâlâ'ya aittir.

"Halbuki asıl üstünlük, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve müminlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler."

(63/el-Münafıkun/8)

el-Cebbâr

İsmi Şerifi

Arapların, ellerin yetişemediği hurma ağacı anlamına gelen “nahletün cebbaretü” sözünden alınmıştır. Allah Teâlâ hakkında kullanılışı halinde el-Cebbâr ismi şerifi; zalim kişilerin ellerinin kendisine ulaşamadığı, herhangi bir muarızı bulunmayan anlamına gelmektedir. Bu anlama göre; Cebbâr ismi şerifi Allah Teâlâ’nın zatının sıfatlarından olur. Zira Allah Teâlâ kendi varlığının celal ve yücelik vasfı üzere olduğunu bildirmektedir.

Denilmiştir ki, anlam yönünden Cebbâr, Mütekebbir; ceberut ise tekebbürdür. Tekebbür sıfatı Allah Teâlâ’nın vasfı hakkında kullanıldığında övülen bir sıfat olmakta, mahlûkat hakkında kullanımında ise yerilen bir sığata dönüşmektedir. Bu anlama göre de el-Cebbâr, Allah Sübhanehu ve Teâlâ’nın Zatının sıfatlarından olur.

Cebbâr ismi şerifinin cebr anlamına geldiği de söylenmiştir. Mükrih/zorlayıcı anlamına gelmiş olur. Cebertühü ela’l-emri (Sülası mücerred babı) ile ecbertühü (ifal babı) aynı anlama gelip “Onu buna zorladım” anlamındadır. Gerçi ikrah anlamında kullanıldığında fiilin ifal babının kullanımı, sülası mücerred kullanımına göre daha çok ve daha yaygındır. Bu durumda Cebbâr ismi şerifi “Mahlûkatından hiçbir varlık olmasın

ki, O'nun dilemiş olduğu şeyi dilemesin veya O'nun kaçınmış olduğu şeyden kaçınmasın" anlamına gelmektedir. Buna göre bu isim, Allah Teâlâ'nın fiilinin sıfatlarından olmuş olur.

Denilmiştir ki, Cebbâr ıslah edendir. Arapların "Cebertü'l-kesre" kırığı düzelttim sözünden alınmıştır.

Şairin şu sözü bu anlamdandır:

Kad Cebera'd-Diyne'l-İlahü fencebere.

(İlah dinin eksikliğini giderdi, din de sağlam bir yapıya dönüştü.)

Buna göre de el- Cebbâr ismi şerifi fiilin sıfatlarından olmuş olur. İsim, Allah Sübhhanehu ve Teâlâ'nın vasıflanması hakkında sahih olan anlamları yüklenmesi halinde, bu isimle dua eden bir kişi Allah Teâlâ'yı bütün bu anlamların tümüyle övmüş olur.

Bu ismin anlamını bilen bir kişi, Allah Teâlâ'nın kadrinin yüceliğinden dolayı ellerin Kendisine ulaşmamış olduğunu, O'na ulaşacak hiçbir yolun olmadığını ve Allah Teâlâ'nın durumunun böyle olmasının gerekli olduğunu, kulun Allah Teâlâ'dan yegâne nasibinin O'nun lütfu ve ihsanı olduğunu bilir. Kulun bugünkü/dünyadaki nasibi Allah Teâlâ'yı tanınması, yarın ise O'nun bağışlamasıdır.

İşleri ıslah edenin Allah Teâlâ olduğunu bilen kimsenin işlerin O'na varmasında genişlik göstermesi ve bütün hallerinde O'na tevekkül etmesi edeplerdendir. Eğer kendisine hayır isabet ederse bilir ki, Allah Teâlâ kendisine bu hayrı hediye etmiş ve O'na yardım ipini uzatmıştır. Eğer kendisine zarar ulaşırsa Allah Teâlâ'nın bunu gidereceğini bilir ve bu sıkıntıyı açacağını bilir. O'nun lütfuna ve fazl-u nimet sunmasına dayanarak, hallerinin değişmesinden, ehl-ü iyalinin çokluğuna rağmen malının azlığından, çaresinin zayıflığından korkmaz.

el-Mütekebbir

İsmi Şerifi

Tekebbür ve Kibriya, Allah Teâlâ'nın celal niteliklerini ve cemal sıfatlarını hak ettiğini bildirmektedir. Tekebbür sıfatı mahlûkat hakkında yerilmiştir. Zira mahlûkat, noksanlığın konusudur. Mahlûkattan birisi tekebbür ederse/büyüklenirse kendisine layık olan makamın dışında başka bir nitelikle nitelenme hususunda tekellûf etmiş olur.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ ululuğunu ve kibriyasını bilen bir kişinin tevazu yolunu tutması, tezellül yoluna girmesi gerekmektedir. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: "Kadrini aşan kimse sırrını çiğnetmiştir."

Yine şöyle denilmiştir: "Fakir olan bir kişi kendi yaratılışındadır."

Efendilerin huzurunda hizmetkârlar için tevazudan daha süslü bir vasıf bulunmamaktadır. Yahya İbn Muaz'a²⁵ muhabbet hakkında soruldu. O da cevaben: "İyilikle artmayan, cefa ile azalmayandır" dedi.

²⁵ Ebu Zekeriya Yahya İbn Muaz er-Razi el-Vaiz (v. 258/872): Asrının eşsiz insanı. Reca hususunda özel bir tarz ile konuşmuştur. Marifet hakkında açıklamaları vardır. Belh'e gitmiş, bir müddet orada ikâmet ettikten sonra Nişabur'a dönmüştür.

Yahya İbn Muaz, "Vera sahibi olmayan nasıl zahid olur?" sorusuna: "Önce sana ait olmayan şeye karşı vera sahibi ol, sonra sana ait olan şeyde zühd göster" diyerek cevap vermiştir. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 414.

el-Hâlik

İsmi Şerifi

El-Hâlik ismi şerifinin anlamı hakkında doğru olan görüş; eşyayı yoktan yaratmak ve ibda etmek, model kullanmaksızın var etmek demektir. Halkın, takdir etmek anlamına geldiği de söylenmiştir. Tasvir etmek anlamına geldiği de söylenmiştir. Allah Teâlâ'nın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu."* (5/el-Maide/110)

Allah Teâlâ'nın el- Hâlik olduğunu bilen O'nun yaratmasındaki sağlam yaratılışı hususunda derin bakışla nimetlenmesi edeplerdendir. Böylece Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın yaratmasındaki hikmetin delilleri kalbinde belirir. Allah Teâlâ'nın beşeri bir nutfeden yarattığını, azalarını güzel bir şekilde birleştirerek oluşturduğunu, cüzlerini en güzel terkip ve en faziletli tertip üzere tertip ettiğini bilir. *"Biçim verenlerin en güzeli olan Allah ne uludur!"* (23/el-Müminun/14)

Velilerden birisinden hikâye olunduğuna göre şöyle demiştir:

"Ben Şibli ile birlikte idim. Ona güzel bir mendil açıldı. O ölü bir köpeğe uğradı. Bana:

"Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu."
(5/el-Maide/110)

- Şu köpeği, şu mendilin içinde kefenle ve ardından defnet, dedi.

Ben de bu emir üzerine köpeği mendilin içinde taşıdım. Bir yere attım. Ardından mendili yıkadım ve ona iade ettim.

Şibli bunun üzerine bana:

- Sana emretmiş olduğum şeyi yaptın mı? Diye sordu.

Ben de:

- Hayır, cevabını verdim.

Bunun üzerine bana bir şey söylemedi. Ben de ona:

- Bana emretmiş olduğun şeyin nedeni nedir? Diye sordum.

Cevaben:

- Köpeğin önünden geçtiğimde onu iğrenç ve çirkin gördüm. Kalbimden bana şöyle nida edildi: 'Onu da biz yaratmadık mı?' Bunun üzerine aklıma gelen bu kötü düşünceye kefareti olması için sana bunu emrettim, dedi.

Müsned bir haberde Hazret-i Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ kardeşim Nuh'a merhamet eylesin. Onun ismi Yeşkürü idi. Ancak bir hatasına karşı çokça ağladı. Allah Teâlâ "Ey Nuh! Niçin ağlayıp sızlıyorsun" diye vahyetti. Böylece Hazret-i Nuh (a.s.) Nuh olarak isimlendirildi. "Ey Allah'ın Resûlü! Hazret-i Nuh'un (a.s.) hatası nedir?" diye Hazret-i Resulullah'a (s.a.v.) soruldu. Hazret-i Peygamber (s.a.v.): "Nuh (a.s.) bir köpeğe uğradı. Kendi kendine "Ne kadar çirkin bir şey" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ Hazret-i Nuh'a (a.s.) "Sen ondan daha güzel mi yaratıldın?" diye vahyetti.

Allah Teâlâ'nın yaratma ve yoktan varlık sahasına getirme hususunda yegâne olduğunu bilen bir kimsenin kazancıyla övünmemesi, emir ve nehiylerle sınanma hususunda şeriatın sergisini uzatmaması, bu nedenle kulun Allah Teâlâ'ya karşı bir hüccetinin olmadığına inanması edeplerdendir.

"Biçim verenlerin en güzeli olan Allah ne uludur!"
(23/el-Müminun/14)

el-Bâri‘

İsmi Şerifi

*H*âlik demektir. Bereellahu’l-halke denilir. Yani Allah Teâlâ onları yarattı demektir. Beriyye sözcüğü de bu köktendir ve yaratılanlar anlamındadır. Ancak Araplar bu sözcüğün hemzesini kullanmayı bırakmışlardır. Beriyye sözcüğünün toprak anlamına gelen “berî” sözcüğünden geldiği de söylenmiştir.

Bu durumda sözcüğün aslı hemzesiz olmuş olur. Yaratıcı hakkında zikredilen şeylerin bütününün benzeri çölde sakin olan insanlar için de gelir.

el-Musavvir

İsmi Şerifi

Tasvir, bir şeyi suret üzere kılmaktır. Allah Teâlâ kulu, kul zikredilmeyen bir şey iken onu yarattı, ona suret verdi. Buna göre kulun kendi haliyle övünmemesi kula vaciptir. Fiilleriyle nazlanmaması gerekmektedir. Kendi halinin hükmü kendisine müşkül olduğu bir halde halinin sefasiyle nasıl sevinip övünebilir ki? Başlangıçta nutfe sonuçta cife, şimdi ise açlığında saralı gibi olan, tokluğunun esiri, gömleğinde bir kenenin var olduğunu bilen bir kimse nasıl tevazu göstermez? Eğer bir saat kendisini konuşmaktan engellerse ağzının kokusu değişir. Terlerse koltuk altı ve parmaklarının kokusu yayılır. Kendi nefsinin eksikliğini müşahede ederse Rabbinin celalini bilir.

Allah Teâlâ *"Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?"* (51/ez-Zariyat/21), *"Artık insan, kendi kendinin şahidi-dir."* (75/el-Kiyame/14) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ'nın *"Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?"* buyruğu hakkında şöyle denilmiştir: Bu ayetin anlamı; Allah Teâlâ'nın sürekli olarak insanın zahir olan organını nasıl süslediğini ve güzelleştirdiğini -ki bu organ yüzdür- hakikatte ise çirkin olan şeyleri nasıl gizlediğini

"Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?" (51/ez-Zariyat/21)

düşünmesidir. Öyleyse buna göre; Kıyamet gününde şahidlerin başlarına karşı seni rezil rüsva etmemesi yaraşan bir davranıştır.

Velilerden birisi “*Kesin olarak inananlar için yeryüzünde âyetler vardır.*” (51/ez-Zariyat/20) ayeti hakkında şöyle demiştir: “Allah Teâlâ onlara göstermiş olduğu yerin sıfatıyla güzel yaratılış hususunda onların dikkatini çekmiştir. Zira yere bütün çirkin şeyler atılmakta, çiçek ve çeşitli bitkiler gibi bütün tatlı güzel şeyler yerden çıkmaktadır. Öfkesini yutmakla ve dışa sızdırmamakla mümin de bu şekilde olmalıdır. Eziyeti yüklenmeli ve intikam almamalıdır.”

Hikâye olunduğuna göre:

Büyüklerden birisi, kendisi sözü işiten ve dinleyen bir haldeyken, bir adam hakkında kötü bir söz söyleniyordu. Bunun üzerine bu durumdan dolayı göğsü daraldı ve o adama şöyle dedi: “Sadece seni kastediyorum. Senden de hilmle uzaklaşıyorum.”

Allah Teâlâ “*Size şekil verip de şeklinizi güzel yapan*” (40/el-Mümin/64) buyurmaktadır. Allah Teâlâ insan hariç mahlûkattan hiçbir şey için en güzel suret tabirini kullanmamıştır. En güzel suret tabirini insana özgü olarak ve insanı keremlendirerek sadece insan için kullanmıştır.

Allah Teâlâ “*Biz insanı en güzel şekilde yarattık*” (95/et-Tin/4) buyurmaktadır. İşte bu da Allah Teâlâ'nın kendisiyle ve bunun dışındaki başka bir şeyle kasem etmediği şeylerdendir. Bazı hadislerde geçtiğine göre; Allah Teâlâ Cebraîl'i (a.s.) hepsi de yakutlarla incilerle misk kokusuyla kaplı, altından zillerle dolu bir şekilde yaldızlanmış altı yüz kanatlı bir şekilde yaratmıştır. Her bir zilin diğerine benzemeyen kendisine özgü bir sesi vardı. İsrâfil (a.s.) tesbih etmeye başladığında Hazret-i İsrâfil'in sesinin güzelliğinden dolayı bütün melekler tesbihlerini bırakır, O'nun nağmeleriyle hoşnut olurlar.

Arşın nuru şayet zuhur edecek olsa, güneşin nuru O'na nispetle, güneşe oranla bir çıra nuru gibi olur.

Ayrıca Allah Teâlâ mahlûkattan hiçbir şeyi insanı nitelendirdiği zikredilen iki vasıfla nitelendirmemiştir. Allah Teâlâ'nın *"Allah Teâlâ onları sever, Onlar da Allah Teâlâ'yı severler"* (5/el-Maide/54) buyruğuna bakınız.

Allah Teâlâ Ben-i Âdem dışında mahlûkattan hiçbir kimseyi bununla vafsetmiş midir? Bil ki tasvirin güzelliği her ne kadar mahlûkatta zahir ise de onun yaratılış babındaki hakikati daha tam ve kâmindir. Zira Allah Teâlâ çoğunluğun yaratılışını güzel kılmış, yaratılışı güzel olmayanlar az olmuştur. Avam hayvanlardan yaratılışının düzgünlüğüyle ayrılır. Havas ise avamdan ahlakının güzelliğiyle ayrılır. Allah Teâlâ Resulüne ahlakının güzelliğiyle Resulüne nimette bulunduğu gibi Resulüne nimetten bir şeyle minnette bulunmamıştır. Zira Allah Teâlâ *"Hiç kuşkusuz sen güzel bir yaratılış üzere-sin"* (el-Kalem/4) buyurmaktadır.

Ayrıca bil ki, suretlerin birbirinden bütünüyle ayrılığı gibi ahlak da birbirinden ayrıdır. İki suret birbirine ancak nadiren benzeyebildiği gibi ahlak da nadiren birbirine benzeyebilmektedir.

Hikâye olunduğuna göre:

Emirlerden birisi nedimlerine en şerli şeyleri sormuştur. Onlardan birisi "Kötü hanım" diye cevaplandırmış. Bir diğeri "Kötü ahlak" demiştir. Bir üçüncüsü ise "Kötü komşu" demiştir. Bunun üzerine, yürümek için beldeden çıktıklarında karşılaşacakları ilk kişiye durumu sorarak onun vereceği hükmünü kabul edeceklerini belirtmişlerdir. Yola çıktıklarında onları, üzerinde kiremit testi ve bir eşiği bulunan Irak ehlinde birisi karşılamıştır. Ona tartıştıkları konuyu sundular. O da cevaben şöyle dedi: "Üç şeyin en şerlisi kötü ahlaktır. Zira kötü kadından boşamayla kurtulmak

"Allah Teâlâ onları sever, Onlar da Allah Teâlâ'yı severler" (5/el-Maide/54)

› el-Kuşeyrî • Esmâillahi'l-Hüsnâ O'nun Güzel İsimleri

mümkündür. Kötü komşudan taşınmakla veya oradan ayrılmakla kurtulmak mümkündür. Kötü ahlak ise nerede olursan ol daima seninle birlikte dir.” Bunun üzerine Emir, Irak lının sözünü güzel buldu.”

el-Gaffâr

İsmi Şerifi

El-Gafîr, el-Gafur ve el-Geffar isimleri el-Allah azze ve cellenin isimlerindendir. El-Gafur ve el-Geffar isimleri mübalağa içindir. El-Gaffar ismi ise her iki isimden daha mübalağalıdır. El-Gefr sözcüğü örtmek ve kapatmak anlamına gelmektedir. Başı örttüğünden dolayı başın koruyucusuna miğfer denilmiştir. Araplar arasında, elbisenin örtmesi anlamına gelen “Gafrü’s-Sevbi” cümlesi kullanılır.

Allah Teâlâ’nın mağfireti, günahları örtmesi, kulların tevbesi ve itaatleriyle değil de fazlıyla ve rahmetiyle O’nun kulların günahlarını affetmesi demektir.

Bazı haberlerde şöyle geçmektedir: “Ey kulum! Bana ortak koşmadığın müddetçe, yeryüzünün toprağı kadar günahla gelsen ben de sana yeryüzünün toprağı kadar mağfiretle gelirim.”

Müsned bir hadiste şöyle geçmektedir: Bir adamın cehennem ateşine atılması emrolundu. Adam, cehenneme giden yolun üçte birlik kısmına ulaştığında ardına döndü. Yolun yarısına ulaştığında tekrar ümitle arkasına baktı. Yolun üçte ikilik kısmına ulaştığında bir daha ümitle arkasına baktı. Bunun üzerine Allah azze ve celle şöyle buyurdu:

“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin!” (39/ ez-Zümer/53)

'Onu geri çevirin ve ona niçin üç defa ardına dönüp baktığınızı sorun.'

O da cevaben: "Ben üçte birlik kısmına ulaştığımda senin '*Rabbüke'l-Gafuru zü'r-Rahmet*' (*Rabbin, çok bağışlayıcıdır, merhamet sahibidir.*) (18/el-Kehf/58) sözünü hatırladım. Bunun üzerine bağışlama ve rahmet ümidine yöneldim. Yolun yarısına ulaştınca senin "*Ve men yağfirü'z-Zunube illallah*" (*Zira Allah'tan başka günahları kim bağışlayabilir ki?*) (3/ez-Zümer/135) buyruğunu hatırladım. Umudum kuvvetlendi. Yöneldim. Yolun üçte ikilik kısmına ulaştınca senin "*De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!*" (39/ez-Zümer/53) buyruğunu hatırladım. Senin mağfiretine ve rahmetini umarak umudum daha da arttı" dedi.

Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Git, seni hiç kuşkusuz bağışladım" buyurdular.

Allah Teâlâ "*Kim kötülük işler veya kendine yazık eder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı mağfiret ve merhamet sahibi olarak bulur.*" (4/en-Nisa/110) buyurmaktadır.

Bu ayette ömürlerini ve gençliklerini kaymalar ve hatalar içinde boğularak tüketen, daha sonra ömürlerinin son anlarında ölümden önce tevbe eden yaşlı kimselerin tevbelerinin kabulüne işaret bulunmaktadır. Zira ayet-i kerimede geçen "sümme/sonra" kelimesi terahi/sonralık bildirir. Ayrıca ayette başka bir latife daha bulunmaktadır. Bu nükte de şudur: Şayet sen fiili olarak O'na isyan edip ardından O'na sözsel olarak itaat edersen Allah Teâlâ buna da razıdır. Diğer başka bir nükte de şudur ki, mağfireti talep edersen Allah azze ve celleyi mağfiret edici olarak bulursun. Allah Teâlâ "*Sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı mağfiret ve merhamet sahibi olarak bulur.*" (4/en-Nisa/110) buyurmaktadır.

Su ararken Yusuf'u bulan kervanın sevinmesinde şaşırılacak bir durum bulunmamaktadır. Gariplik; ancak bağışlanma talebinde bulunan isyankârın Allah Teâlâ'yı bulmasıdır. Denilmiştir ki, bir şahıs: "İlahi, ağır davrandım, İlahi, geciktim" diyordu. Kendisine: "Sen gecikmedin. Geciken kimse tevbe etmeksizin ölen kimsedir" denilerek nida edildi.

Bazı haberlerde geçtiğine göre:

Geçmiş dönemlerde bir kişi doksan dokuz kişiyi haksızca öldürdü. Bu şahıs bir bilginin yanına geldi ve şöyle dedi:

- Doksan dokuz kişiyi haksızca öldüren bir kişi hakkında ne dersin?

Âlim cevaben:

- Bu kişi ateştedir, dedi.

Bunun üzerine o şahıs gazaba geldi ve bilgini de öldürdü. Ardından bir müddet geçtikten sonra pişmanlık duydu. Başka bir âlimin yanına geldi ve ona şöyle dedi:

- Yüz kişiyi haksızca öldürüp ardından tevbe eden bir kişi hakkında ne dersin? Allah Teâlâ bu kişinin tevbesini kabul eder mi?

Bilgin:

- Evet, deyince katil şahıs:

- İşte bu kişi benim... Bana neyi emrediyorsun? Dedi.

Bunun üzerine bilgin:

- Yolunla falanca beldeye gitmen gerekir. Zira Allah Teâlâ tevbeni orada kabul eder. Adam yola koyuldu ve yolda öldü. Rahmet melekleri ile azap melekleri bu kişinin ruhunun kabzedilmesi konusunda tartışmaya başladılar. Bunun üzerine Allah Teâlâ bir melek gönderdi ve elçi meleğe şöyle buyurdu: "Ulaştığı yere kadarki kat etmiş olduğu mesafeyi kalan

"Kim kötü-lük işler veya kendine yazık eder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı mağfi-ret ve merhamet sahibi olarak bulur:" (4/en-Nisa/110)

› el-Kuşeyrî • Esmâillahi'l-Hüsnâ O'nun Güzel İsimleri

mesafeyle ölç. Bak bakayım hangi belde daha yakın.” Bunun üzerine görevli melek iki mesafeyi ölçtü ve tevbe beldesinin bir karışla daha yakın olduğunu gördü. Bunun üzerine Allah azze ve celle kulunun cennete konulmasını emretti.

el-Kahhâr

İsmi Şerifi

El-Kahir ve el-Kahhâr isimleri Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın isimlerindendir. İkisi de Kur'an-ı Mübin'de geçmektedir. Kahhar Zâtın sıfatlarındandır ve kahirden daha mübalağalıdır. Fiilin sıfatlarından olduğu da söylenmiştir. Kahhâr ism-i şerifinin anlamı; yarattıkları hususundaki iradesi, ister yarattıkları kaçınsınlar ister kabul etsinler, ister razı olsunlar ister kerih görsünler gerçekleşen baskın iradedir. Bil ki Allah Sübhanehu ve Teâlâ cezalandırması kor-kusuyla abidlerin nefislerine, kurbetinin satvetiyle ariflerin kalplerine, hakikatinin keşfiyle muhiplerin ruhlarına karşı egemendir. Buna göre nefissiz abid, Allah Teâlâ'nın fiillerinin saltanatı abidi istila etmesinden dolayıdır. Kalpsiz arif, Allah Teâlâ'nın ikbalinin sultanının arifi istilası dolayısıyladır. Ruh-suz muhip, Allah Teâlâ'nın cemalinin ve celalinin keşfinin onu istilası dolayısıyladır.

Bil ki Allah Sübhanehu ve Teâlâ kullarının bütünü ölümle egemenliği altına almıştır. Ölümden ne bir melek-i mukarreb ne de bir nebiyy-i mürsel kurtulabilir. Mahlûkların buğdayı ve yaratılmışlarının bütünü'nün kuvvetleri O'nun katında he-lak olmuştur. Denilir ki, Allah Teâlâ ölüm meleğine ölümün tadını tattırdı. Ölüm meleği ruhunun çekilmesi esnasında

"Bugün hü-kümlerlik ki-mindir denir; hepsi: 'Gücü her şeye yeten, tek Allah'ındır derler.'" (40/el-Mümin/16)

“İzzetine kasem olsun ki ölümün tadının böyle olmuş olduğunu bilseydim hiçbir kişinin ruhunu çekmezdim” dedi. Kahrın bu anlamından dolayı, mahlûkatın tümü ruhlarının kabzedilmesi esnasında “*Bugün hükümranlılık kimindir denir; hepsi: ‘Gücü her şeye yeten, tek Allah’ındır derler.*” (40/el-Mümin/16) demektedirler.

el-Vehhâb

İsmi Şerifi

El-Vahib ve el-Vehhâb isimleri Allah azze ve cellenin isimlerindendir. Vâhib ismi şerifi “bağışlayan, ata, veren” demektir. El- Vehhâb ismi şerifi ise el-Vâhib ismi şerifinden daha mübalağalıdır. Vâhib Allah Teâlâ’nın fiilinin sıfatlarındandır. Allah Teâlâ lütfu ve karşılması çok, bağışı ve ödülleri büyük olanıdır. O, isteme gerçekleşmeden önce bahşedendir. Cömertliğin ve fazl vermenin hususiyetleriyle gark edendir.

Denilmiştir ki, Hazret-i Musa (a.s.) şöyle demiştir: “Ey Rabbim! Ben Tevrat’ta kandilleri sinelerinde bulunan bir ümmet görmekteyim. Bunlar kimlerdir?” Allah Teâlâ da cevaben: “Bunlar Muhammed’in (s.a.v.) ümmetidirler.” buyurdular.

Hazret-i Musa (a.s.) Tevrat’ta zikredilen güzel sıfatları sürekli olarak saymaya devam ediyor Allah Teâlâ da buna karşılık: “Bunlar Muhammed’in (s.a.v.) ümmetidir” buyuruyordu.

Öyle ki Musa’da (a.s.) onlarla karşılaşma iştiağını meydana geldi. Bunun üzerine Allah azze ve celle: “Sen onları görmezsin. Ancak istersen ben onların sedalarını sana işittirim” buyurdu.

Ardından Allah azze ve celle, Muhammed Ümmeti balarının sulplerinde iken onlara nida etti. Onlar: “Lebbeyk ey Rabbimiz!” dediler. Allah azze ve celle: “Ey Muhammed (s.a.v.) Ümmeti! Sizler benden istemeden önce size ihsanlarda bulundum. Benden istiğfar istemeden önce sizi bağışladım.” buyurdular.

Hikâye olunur ki:

Şibli (r.a.)²⁶ Ebu Ali es-Sakafi'nin ashabından birisine şu soruyu sordu:

- Ebu Ali'nin dilinde Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın isimlerinden hangi ismi daha çok telaffuz edilirdi?

O da cevaben:

- O'nun el-Vehhab ismi şerifi, dedi.

Şibli de bunun üzerine:

- Bundan dolayı onun malı çoğalmıştı, dedi.

Büyüklerden birisinin şöyle dediği hikâye olunmuştur:

Ben tavafta şu beyitleri okuyan çıplak Arabî bir yaşlı gördüm:

*Ey mahlûkatın bütününü yaratan yüce Yaratıcı! Utanmaz mısın?
Sen kerim olduğun halde sana çıplak olarak yakarmaktayım
Sen bütün domuzların yavrularını rızıklandırırmaktasın
Babası Temim olan beni yaşlı bir şeyh olarak bırakmaktasın*

Ben de bu şiiri işitince ona:

- Allah Teâlâ'ya bu tarz bir şekilde hitap edilmeyeceğini bilmez misin? Dedim.

O da cevaben:

- Beni bırak. Zira ben O'nu senden daha iyi bilmekteyim, dedi. Ardından da ayrılıp gitti.

²⁶ Şibli'nin Tercüme-i hali için *el-Alam*, c. 2, s. 341'e bakınız.

Bir müddet sonra üzerinde ipek kumaştan dokunmuş bulunan cübbe giyinmiş bir halde geldi. Bu cübbe içinde caka satıyordu. Beni gördüğünde şöyle dedi: "Ben sana O'nu senden daha iyi tanıyorum demedim mi?"

Ben onu kınadın. O da bana ipek bir cübbe bahşetti.

Allah Teâlâ'nın Vehhâb olduğunu bilen birisinin ihtiyaçlarını sadece O'na iletmesi ve bütün işlerinde sadece O'na tevekkül etmesi edeplerdendir.

er-Rezzâk

İsmi Şerifi

Rezzâk ismi şerifi Razık ismi şerifinden daha mübalağalıdır. Rezzâk rızık bahşedendir. Rızık; haddi zatında kendisiyle yararlanılması mümkün olan her şeydir. Faydalanılmak için hazırlanmış bulunan şey olduğu da söylenmiştir.

Büyüklerden birisine: “Ey Falanca! Nereden yiyorsun?” diye sorulmuş. O da cevaben: “Rabbimi tanıdığımдан bu yana Râzık’ım hususunda hiç kuşkuyla kapılmadım” cevabını vermiş.

Bir adam Hatem-i Asamm’a. “Nereden yiyorsun?” diye sormuş. Hatem el-Asamm cevaben: “Ekmeğin gökten olduğunu bilmen yeterlidir” demiştir.

Büyüklerden birisine: “Nereden rızık yiyorsun?” diye sorulunca o da cevaben: “Hırsızın giremediği, güvenin yiyemediği melikin hazinesinden” demiştir.

Bil ki, Allah Sübhanehu ve Teâlâ zenginlere rızıkların varlığını, fakirlere ise Rezzâk’ın şuhudunu özgü kılmıştır. Bundan dolayı Rezzak’ın şuhuduyla mutlu olan bir kişiye elinden kaçmış bulunan rızıkların varlığı zarar veremez. Onun Rezzak olduğunu bilen birisi rızık büyüğünü ve küçüğünü O’na dayandırır. Zira yaratma hususunda O’nun ortağının olmadığını bildiği gibi rızık vermesinde de ortağının olmadığını bilir.

“Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım, dedi.” (28/el-Kasas/24)

Hikâye olunur ki:

Musa (a.s.) bir gün münacatında şöyle buyurdu: “İlahi! Benim bazı zamanlar küçük ihtiyaçlarım baş göstermektedir. Bu küçük ihtiyaçlarımı senden mi isteyeyim yahut da senden başkasından mı isteyeyim?”

Allah azze ve celle cevaben: “Benden başkasından isteme. Hamurunun tuzunu, koyununun yemini dahi benden iste” buyurdular.

Allah azze ve celle Hazret-i Musa'ya (a.s.) böyle buyurunca o da Allah Teâlâ'dan az ve çok her şeyi istedi. Bir defasında “*Ey Rabbim! Bana Kendini göster, Sana bakayım*” (7/el-Araf/143) buyururken başka bir defasında ise “*Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım, dedi.*” (28/el-Kasas/24) buyurdu.

Hikâye olunur ki:

Şibli (r.a.) zenginlerden birisine: “Kendi dünyandan bizim için bir şeyler gönder” içerikli bir mektup gönderdi. Zengin de cevaben “Dünyayı Mevla'ndan iste” dedi. Bunun üzerine Şibli “Dünya değersizdir. Sen de değersizsin. Ben ancak değersiz bir şeyi bir değersizden isterim. Mevlam'dan Mevlam dışında başka bir şey istemem” dedi.

Bil ki, Allah Teâlâ zahirleri ve kalıpları rızıklandırırdığı gibi ruhları ve sırları da rızıklandırır. Sırlara ve ruhlara marifetleri ve keşifleri rızık olarak verir. Nasıl ki, bedenlerin rızıklarında herhangi bir illet bulunmaksızın dilediği şekilde seçip tasarufta bulunuyorsa, aynı şekilde, ruhların rızıklandırılması konusunda da bir kavme bunu genişleterek verirken diğer bir kavme bunu daraltarak verir.

el-Fettâh

İsmi Şerifi

F l-Fâtih ve el-Fettâh Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Her iki isimde Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. el-Fettâh ismi şerifi el-Fâtih ismi şerifinden daha mübalağalıdır. El-Fettâh Arap dilinde hâkim ve kadıdır. Zira vermiş olduğu hükümle kapanmış bulunan düşmanlığı açar. Allah Teâlâ "Fettâh'tır. Zira Allah Teâlâ, kulların açmakta güçlerinin yetersiz kaldığı şeylerde kullarına kapalı bulunan rızıkların kapılarını ve başka şeyleri açandır. Allah Teâlâ'nın *"Onlara her şeyin kapısını açtık"* (6/el-Enam/44) buyruğunda da bu anlam vardır.

Allah Teâlâ'nın kapıları ve sebepleri açan Fettâh olduğunu bilen bir kişi düşüncesini başka bir şeye bağlamaz, kalbini de O'ndan başka hiçbir şeyle ve hiçbir kimseyle meşgul etmez. Allah Teâlâ'ya karşı güzel bir intizarla yaşar. Yakub (a.s.) örneğinde olduğu gibi belalar arttıkça Rabbine olan güveni ve recası da artar. Yakub (a.s.) durum uzayıp, gaybet süreklilik kazanınca ve oğulları O'na umutsuz bir şekilde birkaç defa müracaat ettiklerinde oğullarına şöyle dedi: *"Ey Oğullarım! Gidin, Yusuf'u ve kardeşini arayın. Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin; doğrusu kâfirlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez."* (12/Yusuf/87)

Fakirlerden birisi hakkında şöyle rivayet olunmuştur:

Fakir, her gün gelir, çokça tavaf ettikten sonra Kâbe'nin karşısında durur, ardından cebinden bir kâğıt çıkartır, ona

"Onlara her şeyin kapısını açtık" (6/el-Enam/44)

bakardı. Yine günlerden bir gün böyle bir bu durum gerçekleşti. Ardından Kâbe'den uzaklaştı ve vefat etti. Ona izleyenlerden birisi yanına geldi. Fakirin sürekli bakmış olduğu kâğıdı çıkardı ve üzerinde bulunan yazıyı okudu. Bir de baktı ki: *“Rabbinin hükmü yerine gelinceye kadar sabret”* (52/et-Tur/48) ayeti yazılı. Adama fakirlik isabet etmiş adam da sabretmişti. Ölünceye kadar durumunu hiçbir yaratılmışı açmamıştı.

Allah Teâlâ'nın el-Fettâh olduğunu bilen birisinin O'nun lütfunun varlığından dolayı güzel bir intizar içinde olması, O'nun fazlının gerçekleşmesini gözetlemede süreklilik içinde bulunması, O'nun kereminin yüceliğine varmak için devamlılık göstermesi, acele etmeyi bırakması, Allah Teâlâ'nın tehirine hükmettiği bir şeyi takdim etmeyeceğini ve takdimine hükmettiği bir şeyi tehir etmeyeceğini bilmesi nedeniyle hükmün cereyanı konusunda sükûnet içinde olması edeplerdendir.

Hikâye olunur ki:

Bir kişi İmam Ali'ye (r.a.), mescidinde eziyet ediyordu. Ali'nin (r.a.) evinden bir cariyе, sabah erkenden bahçeyi sulamak için çıkıyordu. Müezzin de her gün bu cariyeye:

- Seni seviyorum, diyordu. Bunun üzerine cariyе bir gün Ali'ye (r.a.):

- Bu müezzin her gün bana “Ben seni seviyorum” diyor, diyerek şikâyetle bulundu. Bunun üzerine Ali (r.a.) de:

- Sen de ona “Ben de seni seviyorum. Peki, bundan sonra ne olacak” de cevabını verdi.

Cariye bunu o müezzine söyledi. Müezzin cevaben:

- Bundan sonra Allah Teâlâ aramızda hükmedinceye kadar sabredeceğiz.

Cariye müezzinin söylemiş olduğu cevabı Ali'ye (r.a.) aktardı. Ali (r.a.) müezzini çağırdı. Kıssayı ondan sordu, müezzin de yalan söylemeksizin anlattı. Ali (a.s.) bunun üzerine ona:

- Evine, sana nasip kılınan cariyeyi götür. Allah Teâlâ aramızda hükmetmiştir, dedi.

el-*Alîm*

İsmi Şerifi

Q l-Alîm, el-Alim ve el-Allâm, Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın isimlerindendir. Allah Teâlâ'nın isimleri hakkında nassa dayanmak muteberdir. Bundan dolayı Allah Teâlâ ancak Kitap ve sünnette varid olan isimlerle isimlendirilebilir. Allah Teâlâ'nın isimlerinin tevkifiliği konusunda ümetin icmaı gerçekleşmiştir. Bundan dolayı Allah Teâlâ arif, fatîn ve akîl olarak isimlendirilemez.

Allah Teâlâ'nın hükmünün cereyan etmesi halinde ve O'nun takdir etmiş olduğu şeylerden dolayı nefsin tedbir almasından sükûnet içinde olması Allah Teâlâ'nın ilmiyle yetinmesi edeplerdendir. Bundan dolayı mancınıktan fırlatıldıktan sonra havada iken Cebrail (a.s.) İbrahim el-Halil'e karışmamış ve ona şöyle demiştir:

- İhtiyacın var mı?

Hazret-i İbrahim (a.s.) de cevaben:

- Sana ise hayır, buyurmuştur.

Hazret-i Cebrail (a.s.) ona:

- Allah Teâlâ'dan iste, deyince Halil (a.s.):

"Allah'ın razı olmadığı sözü gece kurarlar-ken, onu, insanlardan gizliyorlar da kendileriyle beraber olan Allah'tan gizlemiyorlar." (4/en-Nisa/108)

- Halimi bilen Zat benim isteğim hususunda yeterlidir, cevabını vermiştir.

Hikâye olunur ki:

Bir adam ariflerden birisine:

- Kul rızkını talep eder mi? Diye sorunca arif cevaben:

- Nerede olduğunu biliyorsa istesin, dedi.

O adam:

- Allah Teâlâ'dan rızkını ister mi? Diye sorunca arif:

- Nispetini biliyorsa onu hatırlasın, cevabını vermiştir.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın sinelerdeki mesafelere düşünceye gelen vesveselere varıncaya kadar her şeyi bildiğini bilen birisinin, Allah Teâlâ'dan istihya etmesi, O'na isyan etmekten sakınması, örtmesinin güzelliğinden bıkmaması, hükmümlanlığının aniden gelmesinden korkması ve mekrinin aniden gerçekleşmesinden çekinmesi edeptendir.

Allah Teâlâ *“Allah'ın razı olmadığı sözü gece kurarlar-ken, onu, insanlardan gizliyorlar da kendileriyle beraber olan Allah'tan gizlemiyorlar.”* (4/en-Nisa/108) buyurmaktadır.

Bazı semavi kitaplarda şöyle geçmektedir: “Eğer Benim sizi gördüğümü bilmiyorsanız imanlarınızda eksiklik bulunmaktadır. Sizi gördüğümü biliyorsanız Beni size bakıcıların en gevşek davrananı kılmayınız.”

Ayrıca istenilmesine gereksinim duyulan şeylerde O'nun ilmiyle yetinerek mahlûkata başvurmamak da edeplerdendir. Kalbini mahlûka mesken tutan bir kişi, eğer Allah Teâlâ katında kadri bulunan bir kişiyse, hemen cezalandırılır.

Büyüklerden birisinden hikâye olunduğuna göre şöyle demiştir:

“Ben aç idim. Tanıdıklarımdan birisine:

- Ben açım. Niçin bir şeyler vermeyerek beni doyurmu-yorsun? Dedim.

Bir müddet geçti yolda bırakılmış bir dirhem buldum ve bu bir dirhemi kaldırdım. Bir de baktım ki üzerinde "Allah Teâlâ senin açlığını bilmiyor mu ki, sen O'ndan başkasından istekte bulundun" cümlesi yazılı. "

Hikâye olunur ki:

Ebu Said el-Harraz²⁷ şöyle demiştir: "Aç olduğum bir halde çölden yolculuğa başladım. Kûfe'ye vardım. Cerari denilen bir dostum vardı. Kûfe'ye vardığımda beni ağırlıyordu. Dükkânına vardım. Onun orada olmadığını gördüm. Dönüşünü gözetle-mek için dükkânının yakınındaki mescide vardım. "Bismilla-hirrahmanirrahim, Elhamdü lillahi Rabbi'l-Alemin. Ve sela-mun aleyna ve ala ibadillahi'l-mütevekkilin" dedim.

Onu beklemek için oturdum. Bir kişi mescide girdi ve şöyle dedi: "Hamd Âlemlerin Rabbinedir. Yeryüzünü mütevek-killer yönünden تنها kılan Allah Teâlâ ne kadar da yücedir. Bizim üzerimize ve bütün yalancıların üzerine selam olsun. Ey tevekkül iddiasında bulunan Ebu Said! Tevekkül sahralarda çöl ve kırlarda olur. Evinde oturup fayda beklemekle olmaz."

Ebu Said der ki: "Dönüp baktım, aradım hiçbir kimseyi göremedim."

Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın seçkin kullarına karşı uy-gulamış olduğu sünneti bu şekildedir. Allah Teâlâ onlara bir düşüncede dahi kolaylık göstermez. Bir an dahi olsun onla-rın hatalarını affetmez. Onların hem küçük hem de büyük günahlarını sorguya çeker. Basit, küçük ve önemsiz şeylerde

²⁷ Ebu Said Ahmed İbn İsa el-Harraz (v. 277/890): Bağdat ehliendendir. Zunnun el-Mısri, Nebaci, Ebu Ubeyd el-Büsri, Sırrı-i Sakati, Bısr İbn Haris gibi sufilerin sohbetlerinde bulunmuştur. "Zahirine muhalefet eden her batın batıldır" sözü onun sözlerindendir. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 409.

› el-Kuşeyrî • Esmâillahi'l-Hüsnâ O'nun Güzel İsimleri

dahi hesaba çeker. Derecesi küçük, rütbesi az olanlara gelince ise onları aldanmalarıyla baş başa bırakarak mühlet verir. Onlar gafletleri içinde yaşayıp giderler. Ta ki ansızın onlar hissetmez bir halde oldukları durumda Allah Teâlâ'nın mekri onları alır.

el-Kâbız ve el-Bâsit

İsmi Şerifleri

Q I-Kâbız ve el-Bâsit ismi şerifi Kitab ve Sünnet'in açıkça zikretmiş olduğu Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Bu iki isim de Allah Teâlâ'nın fiilinin sıfatlarındandır. Anlamı ölüm esnasında bedenlerden/kalıplardan ruhları kabzedene, hayat verme esnasında kalıplara ruhları bast (bahş) edendir.

Denilmiştir ki, Kabız ismi şerifinin anlamı zenginlerden sadakaları kabzedene yani kabul eden; Bâsit ise fakirlere rızıkları yayan yani onlara bağışlayan ve verendir.

Denilmiştir ki, Kabız ismi şerifinin anlamı kalpleri kabzedendir. Yani kalpleri cehaletle ve gafletle daraltan ve vahşete düşürendir. Kalpleri yayandır. Yani ilim ve marifetle genişletendir.

Bil ki kabz ve bast marifet ehlinin terminolojisinde, kalbe korku ve recanın galebe çalmasından ibarettir. Kalbine korku galebe çalan kimse kabz ehlinden olur; kalbine reca galebe çalan kimse bast ehlinden olmuş olur. Hakk Teâlâ bir kula Celalinin natıyla mükâşefe ederse onu kabzeder; cemalinin natıyla mükâşefe ederse onu bast etmiş olur.

Bil ki Allah Teâlâ kulu beşeriyetinin hallerine dönderir ki, onu kabzedebilsin. Böylece zerreyi taşımaya güç yetiremez. Bazen de kulu beşeriyet sıfatlarından alır ki, kuvvet ve takatle üzerine varid olan her şeyi taşıyabilsin.

Büyüklerden birisinden hikâye olunduğuna göre o şöyle demiştir:

“Yolculukta seçkin ariflerle birlikteydim. Bir ağacın altında konakladık. Bir aslan geldi ve yakınımıza oturup uzandı. Ben çok şiddetli şekilde korktum ve ağaca tırmandım. Aslanın korkusundan dolayı sabaha kadar dalın üzerinde bekledim. Seçkin arifler de ağacın altında uyudular. Aslana aldırış etmediler. İkinci gece olduğunda bir mescidde konakladık. Seçkin arifler mescidde uyudular. Seçkin ariflerden birisinin bedenine bir tahtakurusu düştü ve sıkıntı belirtisi gösterdi. Ben de bunun üzerine ona:

- Bu şaşılacak bir şey. Dün gece aslandan sıkıntı duymadın. Bu akşam bir tahtakurusundan sıkıntı duymaktasın, dedim.

O da cevaben:

- Dün gece kendimden soyutlanıp alınmışım. Bu gece kendime geri döndürüldüm... Bundan dolayı sızlandım, dedi.

Şafii'den aktarıldığına göre o şöyle demiştir: “Allah Teâlâ'yı tanıyan gökleri ve yerleri kendi göz kapağının bir kılında taşır. Allah'ı (c.c.) tanımayan bir sivrisineğin kanadı üzerinde konmuş olsa dahi sıkıntı duyar. Şafii'den gerçekleşen bu yorum kabz ve bast haletine göredir”

Velilerden birisi şöyle der: “Allah Teâlâ kabzettiğinde takat kalmayacak bir şekilde kabzeder. Bast ettiğinde ise ihtiyaç gösteremeyecek bir şekilde bast eder.”

Şeyh Ebu Ali Dakkak diyordu: “Kabz Allah Teâlâ'nın kuldaki hakkıdır. Bast ise kulun Allah Teâlâ'dan elde edebildiği payıdır. Böylece kul için, Allah Teâlâ'nın kendisindeki hakkını yerine getirmek, kendisinin Allah Teâlâ'dan elde edeceği payı ikame etmekten daha tamamlayıcıdır, önceliklidir. Allah Teâlâ'nın kabzı halinde kul sızlanmaktan kaçınmalıdır. Allah Teâlâ'nın bast etmesi halinde ise edebi terk etmekten sakınmalıdır. Her iki haletten her birisi de birer büyük tehlikedir.”

el-Hâfız ve er-Râfi‘ İsmi Şerifleri

El-Hâfız ve er-Râfi‘ hadislerde geçen Allah Sübhanehu ve Teâlâ’nın isimlerindendir. Her iki isim de Allah Teâlâ’nın fiilinin sıfatlarındandır. Allah Teâlâ nimetlendirme-
siyle dilediğini yüceltir. İntikam almasıyla da dilediğini alçaltır. Denilmiştir ki, Kadrine rıza gösteren kişiyi Allah Teâlâ kapasitesinin üstüne çıkarmakla yüceltir.

Hikâye olunduğuna göre:

Bir adam havada duran bir insan gördü. Ona:

- Bu konuma nasıl ulaştın? Diye sordu.

Şahıs da:

- Nefsimin hevasını ayaklarımın altına aldım. Havada bana itaat etti, demiştir.

Bil ki ref’ ve hafz dünyevi işlerde mecazi anlamda; ahlak ve batınî sıfatlar gibi dini işlerde ise hakiki anlamdadır. Nefsini tezkiye eden ve ayıplarını temizleyen kimse hakikatte merfudur. Nefsini ayıplarının kirliliğine gömen, şehvetlerinin ve alçak hevasının kendisini esir aldığı kimse hakikatte alçaltılmıştır.

Hikâye olunduğuna göre:

**“Oranın nere-
sine baksan, ni-
met ve büyük
bir saltanat gö-
rürsün.”** (76/el-
İnsan/20)

Bir hanım mescidleri süpürüyordu. Bu hanım, miskine diye isimlendirilmişti. Uykuda görüldü. Kendisine “Ey miskine halin nasıldır?” diye sorulduğunda cevaben “Heyhat! Miskine gitti” dedi.

Bil ki Allah Teâlâ için dünyada tezellülde bulunan bir kimseyi, Allah Teâlâ ahirette yüceltecektir.

Allah Teâlâ “*Oranın neresine baksan, nimet ve büyük bir saltanat görürsün.*” (76/el-İnsan/20) buyurmaktadır.

Tefsirde geçtiğine göre “Mülken kebiran/büyük bir saltanat” kelime grubunun anlamı şudur: Allah Teâlâ velisine mektupla bir melek gönderir ve meleğe: “Kulumdan izin iste. Eğer sana izin verecek olursa gir. Aksi takdirde geri dön” der. Bunun üzerine melek kula varıncaya kadar yetmiş hâcibten izin ister. Kendisine izin verilir. Melek onun huzuruna varır, üzerinde şu başlığın yazılı bulunduğu, Allah Teâlâ'nın mektubunu ona verir: “Ölmeyecek olan Hayy Allah Teâlâ'dan, ölecek olan Hayy zata.”

Kul bunun üzerine mektubu açar ve mektupta şu ibarelerin yazılı olduğunu görür: “Ey kulum! Ben sana iştîyak duy-dum, beni ziyaret et.”

Bunun üzerine kul:

- Burak'la mı geldin? Diye sorduğunda melek:
- Evet, cevabını verir.

Melek Allah Teâlâ'nın velisini Burak'a bindirir, şevk kalbine galebe çalar. Şevki onu taşır ve likanın sergilerine varıncaya kadar uçurur. Burak yolda kalır.

Alçaltılan kimse ise ahirette topraktan daha zelil olacak, ayaklar onu çiğneyecektir.

Allah Teâlâ “*Kıyamet günü Biz onlara değer vermeyeceğiz.*” (18/el-Kehf/105) buyurmaktadır.

el-Muizz ve *el-Muzill* İsmi Şerifleri

Bu iki isim Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın fiilinin sıfatlarından. Bu el-Hafid ve er-Rafi" isimlerinde geçtiği gibi dünyada ve ahirette gerçekleşecektir. Dünyanın izzeti, mal ve hal ile. Mal zahirin süslenmesi içindir. Hâl ise batının süslenmesi içindir. Zahid nefsinin dünyaya meylettirmeyerek aziz olur. Abid hevaya, rağbetlere ve kuruntulara uymaktan kaçınarak nefsinin selamette kılma ile aziz olur. Mürid vera sohbetindeki zühdüyle ve her şeyden kesilerek Mevlâ'sının kapısına varmasıyla aziz olur. Arif, Allah Teâlâ ile gizlice konuşma makamlarında ehilleşmesiyle aziz olur. Muhibb keşf, beka ve O'ndan başka ve O'nun dışındaki her şeyden kaçınarak fena makamına ulaşma ile aziz olur. Muvahhid beha ve bekanın kendisine ait olduğu Celalin şuhuduyla aziz olur.

Bil ki Allah Teâlâ'nın kullarını aziz kılmasının aslı, kanaat ile olur. Zira zilletin bütünü tamahtır. Görmez misin kartal ve şahin havada uçma ile aziz olmaktadır. Öyle ki, ötesine gidilemeyecek bir konuma yükselmektedir. Himmet ona yücelmemektedir. Ağ içindeki bir et parçasını görmekte ve bu et parçasına tama etmekte ve bu tama nedeniyle ağa takılmaktadır. Böylece bir çocuğun avı olmaktadır. Daha sonrasında, çocuk onunla oynamakta ve bir köle onunla eğlenmektedir.

**"Mülkü diledi-
ğine verirsin;
dilediğinden
çekip alırsın"**
(3/Al-i İmran/26)

Yalancı tamalar olmamış olsaydı, hür kişiler hatıra gelmeyen her şeye köleleşmezlerdi. Bundan dolayı şöyle denilmiştir:

*Hürr kadının oğlunun giydiği en hayırlı elbise
Tama elbisesiyle kirlenmediği ırzın selametidir.*

Denilmiştir ki, Allah Teâlâ Davud'a (a.s.) şöyle vahyetmiştir: "Ey Davud! Ashabını, şehvetleri yemekten sakındır. Zira dünyanın şehvetlerine bağlı kalpler, benden engellenmişlerdir."

Büyüklerden birisinden aktarıldığına göre; kendisi öğrencisinin yanına varmıştır. Öğrencisi ona katıksız bir ekmek sunmuştur. Öğrencisinde herhangi bir katık da bulunmamaktadır. Öğrencisi kalbinden "Keşke yanımda bir katık bulunmuş olsaydı da katığı da şeyhe takdim etseydim" diyerek iç geçirir. Bunun üzerine şeyh kalkıp öğrenciye şöyle der: "Benimle birlikte gel." Onu hapisane kapısının önüne götürür. Öğrenci insanları görür. Birisi dövülüyor, diğeri asılıyor, bir başkasının elleri kesiliyor, diğeri sıkıştırılıyor. Öğrencisine şöyle der: "İşte bunlar katıksız ekmeğe sabre demeyen kimselerdir."

Hikâye olunduğuna göre:

Yaşlı bir kişi bir hükümdarın kapısında bekledi. Padişahın hizmetkârı hariç, insanların padişahı engellenmiş olduklarını gördü. Padişahın hizmetkârı herhangi bir engel bulunmaksızın padişahın yanına girip çıkıyordu. Yaşlı kişi hizmetkârın bu durumunu sordu. Kendisine:

- Bu hizmetkâr padişahın yanına da haremine de ne zaman dilerse o zaman girmektedir, denildi.

Yaşlı kişi bu adama:

- Bunun nedeni nedir? Diye sorunca o da cevaben:

- Zira bu hizmetkârın şehvet organı kesiktir, diye cevap vermiştir.

Bunun üzerine şeyh de:

- Bana yetmiş yılın ardından öğüt veren Allah Teâlâ ne kadar da yücedir. Mevla'sının huzuruna engelsiz girmek isteyen bir kişinin şehvetleri terk etmesi gerekir, demiştir.

Büyük veliler şöyle demişlerdir: "Allah Teâlâ hiç bir kulu, nefsinin zelil etmesi gerektiğini göstermek suretiyle aziz kılmıştır. Bir kulu da izzet vehmine döndürmekle zelil kılmamıştır. Allah Teâlâ'nın "*Mülkü dilediğine verirsın; dilediğinden çekip alırsın*" (3/Al-i İmran/26) buyruğu hakkında şöyle denilmiştir: Sen dilediğini huzurunda bulundurup kendinle beraber kılmakla, kendi vesilenle ve kendin için olmasıyla aziz kılarısın. Dilediğini de nefsinin esiri, şehvetlerinin örtülerinin esiri ve kuruntularının hapsinde kılmakla zelil kılarısın. Böylece bu kişi mahcup/engellenmiş olur ve mahrum olarak adlandırılır." Bu akıbetten Allah Teâlâ'ya sığınırız.

es-Semi' ve *el-Basîr*

İsmi Şerifleri

Allah Teâlâ'nın işitmesi ve görmesi Kaderiye'nin aksine ilmine ek olarak zaid iki sıfattır. Bu iki sıfatı da O'nun başka iki idrakidir. İşitilen her hangi bir şey O'nun işitmesinin dışına çıkamaz. Herhangi bir varlık da O'nun görmesinin dışında değildir. Hiçbir şey bu ikisini engellemez. Allah Teâlâ, sırrı da fısıldamaları da işitir. Nemli toprağın altında-
kini de görür.

Bu sıfatı bilen kimsenin sürekli gözetim halinde bulunması ve dakik bir muhasebe ile nefsinin sorguya çekmesi, kendisinin edebinden olur.

Hikâye olunduğuna göre:

Krallardan birisinin, benzerlerine oranla daha çok sevdiği bir kölesi bulunmaktaydı. Bu köle suret olarak diğerlerinden daha güzel olmadığı gibi kıymet olarak da onlardan daha kıymetli de değildi. İnsanlar kralın bu sevgisine şaşırırlardı. Bir gün kral sahraya gitmek için beraberinde dostları ve köleleri de bulunur bir haldeyken bineğine bindi. Üzerinde kar parçası bulunan uzaktaki bir dağa baktı. Ardından da başını önüne eğdi. Bu köle, kral kendisine bakmadan önce atıyla oradan uzaklaştı. Topluluk hiçbir şey bilmiyordu. Fazla geçmeden, köle beraberinde biraz karla birlikte geri döndü.

**"Rabbini öve-
rek tesbih et"**
(110/en-Nasr/3)

Kendisine:

- Kralın kar istediğini nasıl anladın? Diye sorulunca köle:

- Kral dağa baktı. Kralların bir şeye bakışları sebepsiz başıboş olamaz, dedi.

Bunun üzerine kral:

- Ben onu yakınlarımdan kılıyor, onu size takdim ediyorum. Sizler kendi nefislerinizle meşgul iken o benim tavırlarımı gözetlemekle meşguldü, cevabını verdi.

İşitmesini ve görmesini, işitilmesi ve görülmesi helal olmayan şeylerden Allah Teâlâ için koruyan kimseyi Allah Teâlâ sever. Ona ait bir işitme ve görme gerçekleşir. Meşhur hadiste geçtiği gibi bu kul, bununla işitir ve bununla görür.

Sehl İbn Abdullah'tan hikâye olunduğuna göre şöyle demiştir: "Falanca zamandan beridir Hak Teâlâ'yı muhatap alıyorum. İnsanlar ise benim kendilerini muhatap aldıklarını zannetmektedirler."

Bil ki, kul, Mevla'sının söylenilen şeyleri işittiğini ve hal-leri gördüğünü bilirse, intikam almasından, yardım ve zafer bahşetmesinden öte, O'nun görmesiyle ve işitmesiyle yetinir. Zira Hakk Teâlâ'nın kula yardımı kulun kendi nefsi için yardımından daha kusursuzdur. Allah azze ve celle Peygamberine *"And olsun ki, söyledikleri şeylerden senin gönlünün daraldığını biliyoruz."* (15/el-Hicr/97) demektedir. Ardından bak bakayım Allah Teâlâ peygamberine hangi şeyle teselli vermektedir? Eziyetlerin ağırlıklarını yüklenmeyi, O'ndan hafifletmeyi neyle sağlamaktadır. Zira Allah Teâlâ *"Rabbini överek tesbih et"* (110/en-Nasr/3) buyurmaktadır. Yani, kendin hakkında onlardan kötü sözleri işitmekle eziyet duyduğunda bize övgüyle, tenzihin lezzetiyle ve bizi zikretmekle ruhunu rahatlatmaya çalış. Zira bu/bunlar seni rahatlatır ve seni onlarla meşgul olmaktan

engeller. Ardından Hazret-i Resul-u Azam (s.a.v.) bu nasihati kabul edip Rabbinin emrini yerine getirince Hazret'e yardım etme işini bizzat Allah Teâlâ üstlendi ve O'nu kendisi savundu. Hazret-i Resulullah (s.a.v.) için "O mecnundur" denilince Allah Teâlâ bunu olumsuzlamak için şu sözü buyurarak yemin etti: "*Nûn. Kalem ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki*" (68/el-Kalem/1)

Onlarla meşgul olduğundan O'nun tenzihini hafif görerek Rabbinin tenzihi gerçekleşti. Ardından Allah Teâlâ, Hazret-i Peygamber'i (s.a.v.) delilikle suçlayan kimseyi on tane yerilen özellikle ayıpladı. Allah Teâlâ "*Şunların hiçbirine itâat etme: yemin edip duran, aşâğılık...*" (68/el-Kalem/10) buyurmaktadır. "*Bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.*" (27/en-Neml/68)

Allah Teâlâ onlara yergi olsun diye Hazret'e yapılan suçlamaları reddetmesi Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) kendi nefsin-den reddetmesinden daha tamamlayıcıdır. Zira Allah Teâlâ'nın Hazret-i Peygamber'i (s.a.v.) savunması Kıyamet gününe kadar dillerde kalıcı olarak Kur'an cümlesinden olmuştur.

"Nûn. Kalem ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki" (68/el-Kalem/1)

el-Hakem ve *el-Adl* İsmi Şerifleri

Hakem, hâkim, muhkim anlamına gelmektedir. O'nun bir şey hakkındaki hükmü bir vasıf üzere-
dir. Buna göre bu isim Allah Teâlâ'nın zatının sıfatlarındandır.
Allah Teâlâ'nın kullarına bir şeyle hükmetmesi de dilediği ve-
cihle bu şeyi yaratması anlamına gelir. "Hekeme li-fülanin bi'n-
nimeti" falanca zata nimette bulundu, demektir.

"Hekame ela fûlanin bi'l-musibeti" cümlesi Allah Teâlâ'nın
bir kişi hakkında bela yaratması halinde söylenir.

Bu örneklere göre ise bu isim fiilin sıfatlarından olur.

Adl, mülkünde dilediğini yapması anlamına gelmesinden
dolayı, Allah Teâlâ'nın zatının sıfatlarındandır. Bütün mahlûkat
O'nun mülkünün bir bölümüdür. Buna göre Allah Teâlâ mah-
lukatı hakkında dilediğini yapar.

Allah Teâlâ'nın el-Adl olduğunu bilen kimse kalbiyle mev-
cudu çirkin görmez. O'ndan gelen hükmü ağır görmez. Ak-
sine O'nun hükmünü, rıza göstererek kabul etmeye çalışır.
Allah Teâlâ'nın Adl olduğunu bildiğinden dolayı bela altında
şikâyetle bulunmaksızın sabreder. Ebu Osman el-Mağribî²⁸

²⁸ Ebu Osman Said İbn Sellam el-Mağribî (v. 373/983): Zamanının birici-
ğiydi. Kendisinden önce hiçbir kimse onun gibi değildi. İbn Katip, Ha-
bib el-Mağribi gibi sufilerin sohbetinde bulunmuştur. Nişabur'da vefât
etmiştir. Ebubekir İbn Furek'in kendisinin cenaze namazını kıldırma-

**"Mağara ehli
uykuda iken
sen onları uya-
nık sanırdın."
(18/el-Kehf/18)**

şöyle demektedir: “Ariflerin kalpleri kaderin ani getirdiği sıkıntılardan azadedir.”

Bil ki, Allah Teâlâ ezelde dilediği şeye hükmetmiştir. Bir kimse hakkında saadetle hükmetmişse o kişi ebedi olarak mutlu olur. Bir kimse hakkında bedbahtlığa hükmetmişse o kişi de ebedi olarak mesud olamaz. Bundan dolayı, hakkında Allah Teâlâ'nın önceden vermiş olduğu hükümlerin bulunduğu kimseye vesileler yaklaşamaz. Önceden hüküm verilmiş kimseye çabası fayda vermez.

Bil ki insanlar dört kısımdır:

Sabıka Ashabı: Bunlar, düşünceleri daimi olarak Allah Teâlâ katından kendileri için geçmiş bulunan (takdir edilmiş bulunan) şeyler hakkında olan kimselerdir. Ta ki, Allah Teâlâ kendilerine, ezeli hükmün kulların kazanımlarıyla değişmeyeceğini bildirsın.

Akıbetler Ashabı: Bunlar da sürekli olarak işlerinin sonuçlanacağı şeyler hakkında düşünürler. Zira işler sonuçlarına göredir. Akıbet ise örtülüdür. Bundan dolayı “Vakitlerin Safaları sizi aldatmasın” denilmiştir. Zira bunların altında afetlerin gizemleri bulunmaktadır.

Vakit Ashabı: Sabıkalar ve akıbetler hakkında düşünmeyenlerdir. Aksine bunlar vaktin gereklerini gözetirler ve yükümlü oldukları hükümlerle meşgul olurlar. Bundan dolayı “Arif vaktin oğludur” denilmiştir. “Sufi, mazisi ve müstakbeli olmayan kimsedir” denilmiştir. Denildiğine göre, fakirlerden birisi Ebubekir es-Sıddik'i rüyasında gördü ve Ebubekir es-Sıddik'e:

- Bana tavsiyede bulun, dedi.

Sıddik de cevaben:

- Kendi vaktinin oğlu ol, dedi.

sını vasiyet etmiştir. “Takva, hadlerde durmak, hadler hususunda kuşurda bulunmamak ve bu hadleri aşmamaktır.” demiştir. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 434.

Dördüncü grup: Bunlar ise Hakk'ının zikrinin kendisine galebe çaldığı insanlardır. Bunlar bütün vakitleri gözetmekten ayrılarak Hakk'ın Şuhuduyla meşguldürler.

Cüneyd-i Bağdadi (r.a.) Sırr-i Sakati'nin²⁹ yanına vardı ve ona:

- Nasıl sabahladın? Diye sordu.

Sakati ise:

- Allah Teâlâ'nın katında sabah ve akşam bulunmamaktadır, cevabını verdi.

Sakati bununla, vakitlere muttali olmadığını, aksine mevkıtan şuhudunda istiğrak olduğuna işaret etmektedir. Bu anlam hakkında şöyle denilmiştir:

Nasıl olduğumu bilseydim olmazdım

Nasıl olmuş olduğumu bilseydim olamazdım.

Ey kendisi nedeniyle hüzn ve şiddetli üzüntü arasında olduğum Zat!

Bazen bu vasıf o derece artar ve galebe çalar ki, kul her türlü ihsastan ve fenadan da uzaklaşarak erir. Allah Teâlâ'nın *"Mağara ehli uykuda iken sen onları uyanık sanırdın."* (18/el-Kehf/18)

Hikâye olunduğuna göre:

Bir adam Ebüyezid el-Bestami'nin kapısını çaldı. Beyazid-i Bestami ona:

- Ne istiyorsun? Diye sormuş adam da:

- Beyazid-i Bistami'yi, cevabını vermiştir.

Beyazid ise:

- Evde Beyazid yoktur, cevabını vermiştir.

²⁹ Ebü'l-hasan Sırr-i İbn el-Müflis es-Sakatî (v.253/867): Cüneyd-i Bağdadi'nin dayısı, üstadı ve Maruf-u Kerhî'nin de öğrencisidir. Vera konusunda, sünnetin halleri ve tevhid ilimlerinde kendi zamanının yegâne şahsiyetiydi. "Bağdat'ın dışında başka bir şehirde ölmeyi arzu etmekteyim." deyince kendisine "Niçin?" diye sorulunca "Kabrimin beni kabul etmemesinden ve bundan dolayı rüsva olmaktan çekinirim" diye karşılık verdi. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 417.

"Ben Rab-bime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek" (37/es-Saffat/99)

Hikâye olunduğuna göre bir adam Şibli'ye:

- Şibli nerede? Diye sormuş.

Şibli de:

- Öldü, Allah Teâlâ ona rahmet eylemesin, cevabını vermiştir.

Denildiğine göre:

Zünnun-u Mısrî, Beyazid-i Bistami'nin halini öğrensin ve onun halini kendisine aktarsın diye bir adamı Beyazid'e gönderdi. Bu adam Beyazid'in yanına vardı ve onu mescidde gördü, ona selam verdi. Beyazid o adama:

- Ne istiyorsun? Diye sorunca adam:

- Beyazid'i, cevabını vermiştir.

Beyazid de cevaben:

- Beyazid nerede? Ben de Beyazid'i arıyorum, cevabını verince adam kendi içinden "Bu adam delidir, yolculuğum heba oldu" diye içinden geçirdi.

Zünnun'un yanına varınca gördüklerini ve işittiklerini Zünnun'a anlattı. Zünnun ağladı ve şöyle dedi: "Kardeşim Ebüyezid, Allah Teâlâ'ya yolculuk yapanlar içinde gidenlerin arasında gitmiştir."

Ebu Ali Dakkak, İbrahim'in (a.s.) sözünü aktaran Allah Teâlâ'nın "*Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek*" (37/es-Saffat/99) buyruğu hakkında şöyle demiştir: "İbrahim (a.s.) Allah Teâlâ'ya yol almıştır. Bundan dolayı Allah Teâlâ'ya doğru gitmiştir. Allah Teâlâ hakkında gidişi, Allah Teâlâ'ya gidişini gerektirmiştir. Bil ki, bu sözcükler bu taifenin ilimlerine aşına olmayan kimseler için, sözcüklerin zahirleri vehimler meydana getirmektedir. Asılların hakikatlerini bilen, onların ilimlerinden bir şeyler koklayanlar bu sözcüklerin manalarına vâkıf olur, bunlar hakkında sufilerin remizlendirilmesini anlar; fakat ariflerin evliyalarının sözleri hariç. Onların sözleri hakkında muhakkikler itiraz ederler.

el-Latîf

İsmi Şerifi

el-Latîf sözcüğünün sözlükte üç anlamı bulunmaktadır. Bunlardan birisi; işlerin incelikleri, kapalılıkları ve problemlerini bilmektir. İkincisi; yoğun sözcüğünün karşılığı olan ince küçük şeydir. Kişi yumuşaklıkla davrandığında kullanılan “Letafe bihi, hüve letîfün” cümlesinin bu anlamdan geldiği söylenmiştir. Bir şeye ulaşma noktasında, kişiye bilmediği ve güç yetiremediği noktadan kişiye menfaatleri kendisine ulaştırma anlamı da bulunmaktadır. Bu anlam lütf sözcüğünün üçüncü anlamıdır. İkinci anlamıyla latîf sözcüğünün Allah Teâlâ hakkında kullanımı olanaksızdır. İlk anlamıyla kullanımı vaciptir. Buna göre latîf ismi şerifi Allah Teâlâ’nın zatının sıfatlarından olur. Üçüncü anlamıyla -ki bu anlam menfaatleri yumuşaklıkla ulaştırıp iyilikte bulunandır- da sabittir. Bu anlama göre de el-Latîf ismi şerifi Allah Teâlâ’nın fiilinin sıfatlarından olur.

Allah Teâlâ “Allah kullarına lütufkârdır” (42/eş-Şura/19) buyurmaktadır. Bu ayet iki anlama da gelebilmektedir. Ayetin ilk anlamı Allah Teâlâ’nın onları ve ihtiyaçlarının bulunduğu yerleri bilmesi, onlardan dilediği kimseyi dilediği şekilde rızıklandırmasıdır.

**“Allah kullarına
lütufkârdır”**
(42/eş-Şura/19)

İkinci anlam ise onlara iyilikte bulunması ve yumuşaklıkla davranıp lütuflarda ve nimetlerde bulunmasıdır. Ayet, zâtın sıfatı olmasına hamledilirse korkutma olmuş olur. Zira bu durumda ayet Allah Teâlâ'nın afetlerin gizliliklerini ve muhalefetlerin inceliklerini bildiğine delalet etmektedir. Bu anlam da ayet için söz konusudur.

Allah Teâlâ'nın *"Allah, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir."* (40/el-Mümin/19) buyruğu, kulun tezekkürü esnasında ve ıttıla vasfı haletinde kabzını gerektirmektedir. Bundan dolayı velilerden birisi şöyle demiştir: Taatlerde afetlerden hakkınız olmamış olsaydı, muhalefetleri işleme makamı kaim olmazdı. Hakiki müflis kimse, kendisine kolaylık gösterebileceğini zanneden; ancak divanının açılması esnasında iflas ettiği ortaya çıkan kimsedir.

Yeterlilik seviyesinin üstünde Allah Teâlâ'nın kullara nimetler bahşetmesi ve onları takatlerinin üstündeki yüklerle yükümlü tutmaması Allah Teâlâ'nın kullarına lütfundan olduğu söylenmiştir.

Allah Teâlâ *"Allah'ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiği, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?"* (31/Lokman/20) buyurmaktadır. İhtiyaç miktarından fazla gelen şeyi.

Teklif/yükümlülük hakkında ise *"Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi"* (22/el-Hacc/78) buyurmaktadır.

Bundan dolayı kuluna emri o derece kolaylaştırmıştır ki, bir gün ve gecede kendisine beş vakit namazı farz kılmiş ve bir defadan yerine getirme sorumluluğuyla yükümlü tutmamıştır. Kulun da bu namazın edasını bölüm bölüm yerine getirmesine razı olmuştur. Kulu şikâyet edip dururken ve gazaba gelirken, bir, iki veya birçok seneye yetecek rızkı ona vermiştir.

Bir nimetin gerektirdiği meşakkati, zorlanmaksızın, kulların gereksinim içinde bulundukları şeyleri kullara ulaştırmış

olması da Allah Teâlâ'nın kuluna lütfundandır. Bunun örneği bir somunun azık oluşu. Kişi somun nimetinin ulaşımı hakkında düşünse işin başından ta ekmek olup yenilmeye elverişli bir duruma gelinceye kadar toprağı ekmek için sürenin, tohum ekicinin, ekini sulayıcının, bekçinin, hasad edenin, ekini harmanda dövenin, yaba çatalını yapanın, değirmencinin, hamuru yoğurucunun ve fırıncının gözlerinin uykusuz geceler geçirdiğini bilir. Bu çalışmaların kendisine dayandığı, neredeyse sayılamayacak kadar çok olan ahşaptan, taştan, iplerden ve hayvanlardan oluşan aletler grubunu da eklemek gerekmektedir. İşte Allah Teâlâ bu yenilen, içilen ve giyilen bütün şeylerle kullarını nimetlendirmektedir. İçinde birçok kıymetlendirici şeyler vardır. Kul bizzat kendisi bunlara direkt olarak ihtiyaç duysa bunları yerine getirmekten aciz olur.

İbadetler ve taatleri onlara bildirmesi, masiyyetlere ve kaymalara düşmekten onları koruması, kalplerinde tevhidi koruması, onları iman üzere sabit kılması, zellelere rağmen onları marifet üzere baki kılması da kullarına olan nimetlerindendir. Bunlar, fışkı ile kan arasından sütü çıkarmasından daha ilginçtir. Ancak Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın sünneti her yoğun şeyde bulunan bütün latifeleri koruması, emanetleri meçhul mevzularda bulunan koruması şeklinde gerçekleşmiştir. Görmez misin? Allah Teâlâ yoğun toprağı altının ve gümüşün, bunlar dışındaki diğer değerli madenlerin menbai kılmıştır. Sedef incinin madenidir. Arı balın madeni, ipek böceğı ipeğın madenidir. Aynı şekilde, Allah Teâlâ, bir kulun kalbi bir et parçası olmasına rağmen, kulun kalbini kendisinin marifeti, muhabbeti için bir maden kılmıştır.

"Allah'ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?" (31/ Lokman/20)

el-Habîr

İsmi Şerifi

El-Alîm manasına gelmektedir. El-Habîr Allah azze ve cellenin zatının sıfatlarındandır. Feîl kökünün müfil anlamına gelebildiği gibi el-Habîr sözcüğü de muhbir anlamına gelebilmektedir. Her iki anlam da Allah Sübhanehu ve Teâlâ hakkında doğrudur. Allah Teâlâ'nın kendi hallerinden haberdar olduğunu bilen bir kimse sözlerinde ve fillerinde sakınır, bütün ihtiyarında güvenilir, kendisi için taksim edilen şeyi kacırmamış ve kendisi için taksim edilmemiş olan şeyi de idrak etmemiş olarak gerçekleştirmiş olur. Bütün hadiseleri Allah Teâlâ'dan olarak görür. Bazı hadiseleri Hakk Teâlâ'ya ve bir kısmını da mahlûkata nispet eden kimsenin -ki bu kişi daima bir sıkıntı ve yorgunluk içinde olur- aksine, gerçekleşen olaylar ve işler kendisine basit ve kolay görünür.

Kul Allah Teâlâ'nın kendi sırlarına muttali olduğunu ve göğsündeki gizlemiş olduğu sırları bildiğinde, isteme hususunda himmetini Allah Teâlâ'ya yöneltmesi kendisine yeterli gelir. İhtiyacını diline getirtmeksizin kalbinde istihzar etmesi, kendisine yeterli gelir.

Hikâye olunduğuna göre:

Bir kişi Beyazid-i Bistami'nin yanına geldi ve şöyle dedi

- İnsanlar yağmura ihtiyaç duymaktadırlar. Allah Teâlâ'ya dua et de Allah Teâlâ onları rızıklandırınsın.

Beyazid-i Bistami cevaben şöyle dedi:

- Ey falanca! Oluğu ıslah et.

Beyazid bundan başka bir şey söylemedi. Beyazid'in şahsa emrettiği oluğu tamir etme işi bitmemişti ki, yağmur yağmaya başladı.

Hikâye olunduğuna göre:

Bir adam günün birinde düşünüyor ve şöyle diyordu: "Ömrüm şu kadar sene, şu kadar ay, şu kadar şu kadar gündür. Ömrüm binlerce güne ulaştı." Ardından şöyle dedi: "Her gün sadece tek bir günah işlemiş olsam dahi benim amel defterimde/divanımda şu kadar bin masiyyet olurdu. Nasıl olmasın ki ben her gün birçok günah işledim." Ardından bir feryat attı ve dünyadan ayrıldı.

el-Halîm

İsmi Şerifi

Hilmin, cezalandırmayı hak eden kişiden cezayı ertelemek olduğu söylenmiştir. Buna göre el-Halim ismi şerifi, ezelde Allah Teâlâ'nın kendisiyle nitelenmiş olduğu fiilin sıfatlarından olmuş olur. Hak ehli şöyle demişlerdir: "O'nun Hilmi, cezalandırmayı ertelemesinin dilemesi demektir. Buna göre bu isim, zatının sıfatlarından olmuş olur. Halimdir ve halim olarak kalacaktır. Hak eden bazı kişilerin cezalandırılmasını erteler. Bazen de onları cezalandırır. Bazen de günahlarından vazgeçerek bağışlar. Bazılarını da hemen anında cezalandırır. Bu konudaki hüküm ezelde geçmiş olan hükme göredir. İrade ve ilim buna taalluk etmiştir.

Hikâye olunduğuna göre:

İbrahim (a.s.) göklerin ve yerin melekûtunu gördüğünde asi bir kişiyi Allah Teâlâ'ya isyan ederken gördü. Bunun üzerine Allah Teâlâ'ya: "Allah'ım! Onu helak et" diye dua etti. Allah Teâlâ da bu isyankârı helak etti. Ardından isyan eden başka bir kişiyi gördü, ona da beddua etti. Allah Teâlâ bu kişiyi de helak etti. Ardından bir üçüncüsünü gördü, ona da beddua etti. Allah Teâlâ bu kişiyi de helak etti. Ardından isyan eden dördüncü bir kişiyi gördü, bu kişiye de beddua edince Allah Teâlâ Hazret-i İbrahim'e (a.s.) şöyle vahyetti: "Ağır ol,

ey İbrahim! Görmüş olduğun her isyankârı helak edecek olursak mahlûkattan hiçbir kimse kalmaz. Ancak biz hilmimizle onlara azap etmemekteyiz. Kullarımız ya tevbe ederler veya ısrarcı davranırlar, bizden hiçbir şey kaçmaz.”

İsyankârların ısrarının Allah Teâlâ'yı kararsız kılmaması ve müminlerin düşkünlük göstermelerinin onu acil bir şekilde intikam almaya sevk etmemesi O'nun hilmindedir. Allah Teâlâ o derece hilmlidir ki, cahil bir kimse onu bilmiyor zanneder. O derece günahları örter ki, kör birisi onu görmüyor zanneder.

el-Azîm

İsmi Şerifi

Tahkik ehli katında el-Azîm ismi şerifinin anlamı; Allah Teâlâ'nın uluvv, şeref ve kadrinin yüceliğini hak etmesine dayanmaktadır.

El-Azîm, cüzleri büyük anlamına gelmektedir. Bu ise Allah Teâlâ hakkında imkânsızdır.

Allah Teâlâ'nın vahdaniyet ve kıdemin vacipliğini hak etmesi, varlık sahasına getirmeye kudrette yegâne olması, ilminin bütün mahlûkatı kuşatması, kudretinin bütün makdûratı kapsaması, işitmesinin ve görmesinin bütün görülen ve duyulan şeyleri idrak etmesi, mekândan ve zamandan yüce olması, Zâtının hadesi kabul etmekten münezzeh oluşu uluvvun sıfatlarındandır.

Hikâye olunduğuna göre:

Velilerden birisine Allah celle ve ala'nın azametinden soruldu. Cevaben şöyle dedi: "Yanıdakilerden birisinin, altı yüz kanadı bulunan ve bu kanatlardan ikisini yaydığında doğu ve batıyı örten Cebrail (a.s.) olan kimse hakkında ne dersin?"

Eğer bu sahih ise Allah Teâlâ'nın gücünün sınırlarının bulunmadığını bilir. Allah Teâlâ, bir göz açıp kapaması anında milyon tane âlem yaratmayı dilese bu yaratma bir tahtakurusunu yaratmaktan kendisine daha meşakkatli gelmez.

"Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez." (74/el-Müddessir/31)

Tahtakurusunun yaratılması kendisi için bu âlemlerin yaratılmasından daha zor değildir. Cebrail'in (a.s.) yaratılmasını da büyük bir olay olarak görmedi.

Bazı haberlerde geçtiğine göre:

Bir melek şöyle dedi: "Ya Rabbi! Arşı görmek istiyorum. Kuvvetimi arttır ki, arşı idrak edebilecek kadar uçayım." Bunun üzerine Allah Teâlâ kendisi için otuz bin kanat yarattı. Bu melek otuz bin yıl uçtu, arşın sütununu kat edemedi. Kendi mekânına dönmek için izin istedi ve kendisine izin verildi.

Denildiğine göre:

Süleyman (a.s.) Allah Teâlâ'dan bir gün bütün hayvanları ağırlamayı istedi. Allah Teâlâ bu konuda kendisine izin verdi. Hazret-i Süleyman (a.s.) uzun bir müddet içinde yemeği topladı. Allah Teâlâ büyük bir balık gönderdi. Bu balık, Süleyman'ın (a.s.) toplamış olduğu bütün yemeği yedi ve daha fazlasını istedi. Bunun üzerine Hazret-i Süleyman (a.s.):

- Sen her gün bu kadar yemek mi yersin? Diye sordu.

Balık:

- Ben her gün bunun üç katı yerim. Sen beni ağırlayamadın. Allah Teâlâ beni sana havale etmesin, cevabını verdi.

Denildiğine göre Musa (a.s.) âlemin üzerinde bulunduğu balığı görmek istedi. Allah Teâlâ ona denizin kıyısına gitmesini emretti. Balık denizden göğe doğru yükseldi. Üç gün boyunca sürekli yükseldi ve bu yükselme işini sona erdirmeydi. Hazret-i Musa (a.s.) bunun üzerine:

- İlahi! Bunun gibi bir şey ha! Dedi.

Allah Teâlâ:

- Bu, her gün bunun gibi binlercesini yer, dedi.

Allah Teâlâ "*Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilmez.*" (74/el-Müddessir/31) buyurmaktadır.

Ayrıca bütün bunlardan daha büyüğü, bırakalım mahlûkatı, her şeyin kendisinde eriyip zayı olduğu ariflerin himmetidir.

el-Gafûr ve eş-Şekûr

İsmi Şerifleri

El-Gaffâr ismi şerifinin anlamı bölümünde, mağfiret hakkında açıklamalara yer verilmişti. Şekûr, Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Kur'an-ı Kerim'de bu isim geçmektedir. eş-Şekûr ismi şerifi eş-Şâkir ismi şerifinden daha mübalağalıdır. Şâkir ise şükrün kendisine ait olduğu zat demektir. Şükür; tahkik ehlinin katında, huzu' yoluyla nimeti itiraf etmek demektir. Allah Teâlâ kendi nefsinin kulun şükrüne karşılık veren anlamına gelecek bir şekilde eş-Şekûr olarak isimlendirmiştir. Allah Teâlâ'nın *"Bir kötülüğün karşılığı, aynı şekilde bir kötülüktür."* (42/eş-Şura/40) ayetinde geçtiği gibi seyyienin/kötülüğün karşılığını kötülük olarak isimlendirdiği gibi şükrün karşılığını da şükür olarak isimlendirmiştir.

[İmam Kuşeyrî (r.a.) şöyle demektedir] Benim seçtiğim ve razı olduğum görüşe göre şükrün hakikati; Allah Teâlâ'nın bahşetmiş olduğu ihsanı zikretmekle muhsine yapılan övgüdür. Buna göre; kulun güzel fiillerinin ve itaatinin zikrini yerine getiren kulunu çokça övmesi anlamında olmasıyla Allah Teâlâ Şekûr'dur. Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak şükrün mübalağası (şükrü çokça barındırması) anlamıyla da Şekûr'dur. Bu son anlama göre eş-Şekûr; az taate karşılık çokça sevap bahşeden demektir. Eğer binek hayvanı kendisine verilen yemden daha büyük

"Bir kötülüğün karşılığı, aynı şekilde bir kötülüktür."

(42/eş-Şura/40)

ölçülerde şişmanlayacak ve bu şişmanlığı gözle görülecek halde olur ise hakkında “dabbetun şekurun” denilir. Az bir sudan çokça gıdalanıldığında “nebetün şekurun” denilir.

Hikâye olunduğuna göre:

Bir adam rüyada görüldü. Kendisine:

- Allah Teâlâ sana nasıl davrandı? Diye soruldu.

O da cevaben dedi ki:

- Beni kendi önünde durdurdu ve şöyle buyurdu: “Beni büsbütün korkunç bir hale getirerek insanları benden korkuttun. Benim Kerim olduğumu bilmiyor musun?”

Allah Teâlâ'nın eş-Şekûr olduğunu bilen, şüküründe süreklilik gösterir ve bıkkınlık ortaya koymaz. O'na övgüde süreklilik gösterir ve eksiklik göstermez.

Şükürün kısımları bulunmaktadır:

Beden ile şükür: Bedenin organlarını O'nun taatinin dışında kullanmamandır.

Kalp ile şükür: Kalbini O'ndan gayrısının zikriyle ve marifetiyle meşgul etmemendir.

Dil ile şükür: Dilini onun övgüsünün ve medhinin dışında kullanmamandır.

Mal ile şükür: Malını O'nun rızasının ve muhabbetinin dışında infak etmemendir.

Şükürün, Allah Teâlâ'nın nimetlerini ona masiyyet etmek hususunda kullanmamak olduğu da söylenmiştir. Nimette ziyade şükürün emarelerindendir. “*Şayet şükrederseniz size olan nimetimi muhakkak arttırırım*” (14/İbrahim/7) buyurmaktadır. Ariflerden birisi, Allah Teâlâ'nın “*Kullarımdan şükreden ise azdır*” (es-Seba/13) buyruğu hakkında şöyle demiştir: “Benden gelen nimeti müşahede eden azdır. Zira şükürün hakikati; nimet vericinin müşahede edilmesiyle nimetin şuhundan gaybettir.”

el-Âliyyü'l-Kebîr

İsmi Şerifi

Allah Teâlâ'nın uluvvu/yüceliği, yön ululuğu ve büyüklüğü de cüsse büyüklüğü değildir. Allah Sübhanehu ve Teâlâ bundan münezzehtir. Aksine Allah Teâlâ'nın yüceliği/uluvvluğu celal ve kibriya sıfatlarını hak etmesidir. Bu tefsire göre; Allah Teâlâ sürekli âlidir ve âlidir. Allah Teâlâ'nın el-Kebir vasfı hakkında Kebüre-Yekbürü ve Kebere-Yekbürü kök fiillerinin verdiği anlam düşünülemez.

O'nun uluvvluğu ve kibriyası hakkında kulların O'nu ululaması ve sadece O'na saygı göstermeleri, Allah Teâlâ'nın ululuğuna ve kibriyasına bir katkıda bulunmaması Allah Teâlâ'nın uluvvluğundan ve kibriyasındandır. Bu ululama O'nun azametine ve icaline uygunluklardandır.

O'nun uluvvluğunu ve kibriyasını bilen kimse, O'nun huzurunda ve salihlerin önünde tevazu gösterir ve saygıyla zelil davranır. Bu durumda Allah Teâlâ onun kadrini yüceltir.

Rivayet olduğuna göre:

Allah Teâlâ, Hazret-i Musa'ya (a.s.) kendisiyle konuşması için bir dağa gelmesini emretti. Bütün dağlar kendisinin münâcat mahalli olması hususunda tama ederek tekebbürde

**"Böylesine
'Allah'tan kork!'
denilince ben-
lik ve gurur
kendisini gü-
naha sevk
eder."**

(2/el-Bakara/206)

bulundular. Ancak sadece Tur-i Sina küçüklük gösterdi ve şöyle dedi:

- Münacat vaktinde Musa'nın (a.s.) ayaklarının mahalli olmayı ne zaman hak edeceğim.

Bunun üzerine, Allah Teâlâ Hazret-i Musa'ya (a.s.) tevazusundan dolayı Tur-i Sina'ya gelmesini emretti.

Tevazuunun hakikati; söyleyen kimseden Hakk'ı kabul etmektir. Tekebbür ise Hakk'ı inkârdır. Allah Teâlâ *"Böylesine Allah'tan kork!" denilince benlik ve gurur kendisini günaha sevk eder."* (2/el-Bakara/206) ve *"Çünkü onlara: Allah'tan başka ilah yoktur, denildiği zaman kibirle direnirlerdi."* (37/es-Saffat/35) buyurmaktadır

Hikâye olduğuna göre:

Bir adam Malik İbn Fazıl'a:

- Allah'tan kork, demiş. O da bunun üzerine yanağını top-rağa yapıştırmış ve:

- İştittim ve itaat ettim, demiştir.

el-Hafîz

İsmi Şerifi

Kur'an-ı Kerim'de geçen Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Feîl vezni üzere olup Hâfız ismi şerifinden daha mübalağalıdır. El-Hafîz, bütün hallerde kullarını, gökleri ve yeri koruyandır.

Allah Teâlâ *"Onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür."* (2/el-Bakara/255), *"Şüphesiz Allah gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor."* (35/Fatır/41) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'i de tebdil ve tağyirden korumaktadır. O, Tevrat'ı Musa'ya (a.s.) indirmişti. Allah Teâlâ Tevrat'ın korunması görevini Hazret-i Musa'nın (a.s.) ümmetine tevdi etmiştir. Allah Teâlâ: *"Allah'ın Kitab'ını korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zâhidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi)."* (5/el-Maide/44). Onlar Tevrat'ı tahrif ettiler ve tebdil ettiler.

Allah Teâlâ bizim için Hazret-i Resulullah'a (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'i indirdi ve korunması görevini, ümmetine karşı *"Kur'an-ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız."* (15/el-Hicr/9) buyurarak kendi üstüne aldı. Şüphesiz, Allah Teâlâ Ümmet-i Muhammed'i (s.a.v.) ve diğerlerini Kur'an-ı tebdilden

"Onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O, yücedir, büyüktür."
(2/el-Bakara/255)

ve tağyirden korumuştur. Şayet bir kişi Kur'an harflerinin hareketlerinden birisinde veya sükûnunda yanlışlık yapsa, bırakalım kıraat âlimlerini, binlerce çocuk dahi hatasını söyler ve okuyuşunu inkâr eder.

Allah Teâlâ'nın, vasilerinin kalplerini marifetin halisliği için çeşitli heva ve heveslerden koruması da Allah Teâlâ'nın hıfzındandır.

Allah Teâlâ'nın Ben-i Âdem'i belalardan ve afetlerden koruması için melekleri yaratmış olması da Allah Teâlâ'nın hıfzındandır.

Allah Teâlâ *"Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır."* (13/er-Rad/11) buyurmaktadır.

Kişinin kalbini korumasına karşılık Allah Teâlâ'nın kalbini koruması da Allah Teâlâ'nın korumasındandır. Kim Allah Teâlâ için Allah Teâlâ'nın hakkını korursa Allah Teâlâ da bu kişinin payını korur.

Hikâye olunduğuna göre:

Bir hırsız Rabiâtü'l-Adeviyye'nin evine girdi ve Rabia uyur bir haldeyken O'nun çarşafını çaldı. Evden çıkmak istedi. Girmiş olduğu kapıyı bulamadı, şaşırdı. Örtüyü geri yerine bıraktı. Kapıyı gördü. Bunu defalarca tekrarladı. Örtüyle birlikteyken gaptten bir ses şöyle nida etti: Biz onu koruyucuyuz. Bunun üzerine hırsız örtüyü bıraktı ve ayrılıp gitti.

Bu meyanda anlatılanların en ilginç, Musa'nın (a.s.) annesinin kıssasıdır. Hazret-i Musa'nın (a.s.) annesi sadık bir tevekkülle Allah Teâlâ'ya müracaat ettiğinde, bak, Allah Teâlâ buyruğunda da zikrettiği gibi kendisine nasıl da ilham etmiştir: *"Musa'nın anasına: Onu emzir."* (28/el-Kasas/7).

Allah Teâlâ Musa'nın (a.s.) annesinin kalbini rapt altına almış ve onun için çocuğunu korumuş ve çocuğunu ona geri döndürmüştür.

el-Mukîl ve *el-Muktedir* İsmi Şerifleri

*M*ukîl'in el-Hafîz anlamına geldiği söylenmiştir. Katehu (ona ölmeyecek kadar azık verdi) ve Ekatehu (ona yiyecek ve gıda verdi) fiil kökünden geldiği söylenerek azık veren anlamına geldiği söylenmiştir. Hadis-i şerifte: *"Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter"*³⁰ buyrulmaktadır. Hadiste geçen "Men yekutu" tümcesi men yükûtu olarak da rivayet edilmiştir.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ kullarının ve mahlûkatının azıklarını/yiyeceklerini çeşitli çeşitli kılmıştır. Bir kısmının azığını çeşitlerine ve özelliklerine göre yiyecekler ve içecekler kılmıştır, bunlar insanlar ve onların dışındaki hayvanlardır. Bir kısmının azığını taat ve tesbih kılmıştır, bunlar meleklerdir. Bir kısmının azığını manalar, marifetler ve akıllar kılmıştır, bunlar ruhlardır. Akıl, güzelliklerin bütünü'nün nizamıdır.

³⁰ Ebu Davud, Sünen, hadis No:1692; Ahmed İbn Hanbel, Müsned, c.2, s.160, 194-5; Beyhaki Sünenü'l-Kübra, c.7 s.467 ve c.9, s.25; Heysemi, Mecmeü'z-Zevaid, c.4, s.325; Taberani el-Mucemü'l-Kebir, c.12, s.328; Tebrizi, Müşkatü'l-Mesabih, s.3336; Beğavi, Şerhü's-Sünne, c.9, s.342; Suyuti, ed-Dürrü'l-Mensur, c.1, s.254 ve c.3, s.65; Albani, İrvau'l-Galil, c.4, s.167; Kurtubi, el-Cami, c.4, s.149, c.5, s.296, c.19, s.134; İbn Adiyy el-Kamil fi'z-Zuafa, c.4, s.1477; Acluni, Keşfü'l-Hafa, c.2, s.165

"Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak. Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın."

(20/Taha/118-9)

Denildiğine göre; Cebrail (a.s.) Âdem'e (a.s.) gelmiş ve şöyle demiştir:

- Ben sana üç şey getirdim. Bunlardan dilediğin birisini seç.

Hazret-i Âdem (a.s.):

- Bunlar nelerdir? Diye sordu.

Cebrail (a.s.):

- Bunlar akıl, din ve hayâdır, diye cevaplandırdı.

Hazret-i Âdem (a.s.):

- Aklı seçtim, dedi.

Hazret-i Cebrail (a.s.) bunun üzerine din ve hayâya "İkiniz gidin" dedi. Zira Âdem (a.s.) akli seçti.

Din ve hayâ bunun üzerine: "Bizler akıl nerede olursa olsun akılla birlikte olmakla emrolunduk" cevabını verdiler.

Bunun içindir ki, Allah Teâlâ'nın akıldan daha şerefli ve daha güzel bir şey yaratmadığı söylenmiştir. Hiçbir kimseye aklın kemalinden daha şerefli ve daha güzel bir şey verilmemiştir.

Bil ki, Allah Teâlâ bir kulunu itaatıyla meşgul ettiğinde, onun için hizmetinde bulunan kişileri onunla birlikte eder. Bir kişiyi şehvetine uymayla ve kuruntularını elde etmekle meşgul ettiğinde onu kendi kendisinin gücüyle ve kuvvetiyle baş başa bırakır. Âdem'i (a.s.) nasıl ikame ettiğini görmez misin? Onu vakitlerin getirdiği sıkıntılardan nasıl korudu. Her meşguliyeğe karşı nasıl ona yeterli geldi. Her iyiliği nasıl ona verdi. Onu kendi cennetine yerleştirdi ve ona "*Şimdi burada senin için ne acıkmak vardır, ne de çıplak kalmak. Yine burada sen, susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın.*" (20/ Taha/118-9) buyurdu. Hazret-i Âdem (a.s.) ahidini unutup şehvetine meylettğinde başına geleceklerle karşılaştı.

el-Hasîb ve *el-Kafi* İsmi Şerifleri

Araplar “E’tanî” cümlesini kullanır ve bu cümleyle “bana yeter deyinceye kadar verdi” anlamını kastederler. Yani, ben bana yeterli geldi deyinceye kadar bana verdi. Buna göre el-Hasîb ismi şerifi bolca veren anlamına gelmiş olur. Feîl vezninde bulunan elîm ve vecî’ sözcüğünün mü’lim (elem verici) ve mucî’ (acı verici) anlamına gelmesi gibi.

Muhasip (muhasebe eden) anlamına gelmesi halinde ise feîl vezni mufail anlamında olmuş olur. Ekîl kelimesinin mukil (bir şey yediren), şerîb sözcüğünün muşarîb (birine bir şey içiren) anlamına gelmesi gibi. Nedîm, celîs ve kaîd sözcükleri de bu şekildedir.

Bütün hallerinde ve meşguliyetlerinde ona yeterli gelmesi, kuluna kifayet etmesidir. Eşyaya iradeyi vermemesi kifayetler içindir. Onu eşyanın iradesinden koruması, iradeden sonra hacetlerini gidermesinden daha kâmil ve daha kusursuzdur. Kul Allah Teâlâ’nın kendisine yeterli geldiğini bildiğinde ihtiyaçlarını O’ndan başka kimseye iletmez. Allah Teâlâ, her şeyden büsbütün alakasını kesen, kendisine yönelen kişinin duasına süratli bir şekilde icabet edendir. Bütün hallerinde ona tevekkül edendir. Özellikle de ihtiyacı yalnızca Allah Teâlâ hakkında ise. Zira kendi nefsinin payı hakkında olduğunda,

bazen ihtiyacının giderilmesi gecikebilir. Allah Teâlâ'nın kendine yeterli geldiğini bilen bir kişi mahlûkatın kendisinden yüz çevirmesinden yalnızlığa düşmez. Onların kendisine hüsnü kabul göstermeleriyle ünsiyet kurmaz. Her ne kadar insanlar kendisinden yüz çevirse de kendisine taksim edilen şeyin kendisinin elinden kaçmayacağına güvenir. Her ne kadar insanlar kabul etseler de kendisi için taksim olunmayan şeyin kendisine ulaşmayacağını bilir. Bu halet üzere devam ederse Mevla'sının kendisi için seçmiş olduğu şeyle yakından onu razı eder. Bunun ardından yokluğu varlığa, fakirliği zenginliğe tercih eder. Dünya evlatlarının amaçlar ve sebeplerle istirahatata ve istinasa eriştiği şeylerden daha çok sebeplerin olmamasıyla istirahat eder ve istinas eder.

Allah Teâlâ'nın kendisini hesaba çekeceğini bilen kimse, Allah Teâlâ'nın yarın kendisini küçük, büyük her şeyle hesaba çekeceğini bilir. Hurma çekirdeğinin zarı gibi değersiz şeylerle kendisini hesaba çekeceğini bilir. İşte bu esnada hesaba çekilmeden önce kendi nefsini hesaba çeker. Kendisinden talep edilmeden önce Allah Teâlâ'nın haklarını yerine getirme noktasında kalbini hesaba çeker.

el-Celîl ve *el-Cemîl* İsmi Şerifleri

Q l-Celîl ismi şerifi yücelik ve ululuk vasıflarını hak eden demektir. Cemîl ismi şerifinin de el-Celîl ismi şerifinin anlamında olduğu söylenmiştir. Celîl'in Muhsin (ih-sanda bulunan) anlamında olduğu söylenmiştir. Feîl vezninin müfil anlamına gelmesi gibi, cemil sözcüğünün mücmil anlamına gelmesi gibi. Elîm ve vecîr sözcükleri gibi.

Bil ki, Allah Teâlâ kalpleri bazen celal vasfıyla bazen de cemal vasfıyla mükâşefe eder. Celâl vasfıyla kalpleri mükâşefe ettiğinde kalplerin halleri dehşet içinde dehşet olur. Cemâl vasfı içinde mükâşefe ettiğinde kalplerin halleri açlık içinde bir açlık olur. Allah Teâlâ kimi celaliyle mükâşefe ederse onu yok eder. Kimi cemaliyle mükâşefe ederse onu ihya eder. Celâl'in keşfi, mahv ve gaybeti gerektirir. Cemâl'in keşfi sahv ve kurbeti gerektirir. Arifleri Allah Teâlâ celaliyle mükâşefe ederse gaib olurlar. Muhibleri Allah Teâlâ cemaliyle keşfedici olursa güzel olurlar. Gaib olan kimse şaşkın; tayyib olan kimse uğurlu olur.

Bil ki, abidler O'nun fazıllarına şahid olmuşlardır. Bundan dolayı nefislerini harcıyıp tüketmişlerdir. Arifler ise O'nun celaline şahid olmuşlardır. Onlar da bundan dolayı kalplerini

› el-Kuşeyrî • Esmâillahi'l-Hüsnâ O'nun Güzel İsimleri

harcamışlardır. Muhibler O'nun cemaline şahid olmuşlardır. Bunlar da ruhlarını harcamışlardır. İlm-i yakîni olan kimse O'nun celaline şahid olmuştur. Hakka'l-yakîni olan kimse ise O'nun cemaline şahid olmuştur.

el-Kerîm

İsmi Şerifi

El-i Hakk der ki: Kerim ismi şerifi Allah Teâlâ'nın Zâtının sıfatlarındandır. O önceden de Kerimdi ve bundan sonra da Kerim'dir. Kerim ismi şerifinin anlamı denaetin kendisinden olumsuzlanmasıdır. Araplar, güzel değerli, nefis bir şeyi kerim olarak isimlendirirler.

Allah Teâlâ'nın, "Ecren kerîmen/çok değerli mükâfat" ve "Rızkan kerîmen/bol rızık" buyruklarında da bu anlam bulunmaktadır. Allah Teâlâ hakkında denaetin/alçaklığın olumsuzlanması, Allah Teâlâ'nın celal sıfatlarını hak etmesiyledir. Allah Teâlâ'nın vasfı olarak el-Kerim'in, ihsanda bulunan ve güzelleştiren olduğu da söylenmiştir.

Cüneyd-i Bağdadi der ki: "Kerim seni herhangi bir vesileyle ihtiyaç duyurmayandır."

Haris el-Muhasibi³¹ ise şöyle der: "Kerim verdiğini önemsemeyen demektir. Çokça üstüne düşüp sorgulamayan demek olduğu da söylenmiştir."

Allah Teâlâ'nın Hazret-i Resulullah'ın (s.a.v.) vasfı hakkında belirtmiş olduğu özellik de keramet anlamındandır:

³¹ Ebu Abdullah Haris ibn Esed el-Muhasibi (h.243/857): İlim, vera', muamele ve hal bakımından eşi bulunmayan bir zat idi. Aslen Basralı olup senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir. Kendisine babasından bin dirhem miras kaldığı halde bir kuruş bile almadı. Bunun sebebi olarak babasının kaderi inkâr ettiği gösterilir. Bu sebeple Muhasibi babasının mirasından bir şey almamayı veranın gereği olarak görmüştü. Demiştir ki: "Bir fakire bir şey takdim ettiğinde ona bu tarz (helal şeyleri) takdim et."

"Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti."

(66/et-Tahrim/3)

“Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber’e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti.” (66/et-Tahrim/3)

Ebu Ali ed-Dakkak şöyle demektedir: “Allah Teâlâ bir kulu affettiğinde, bu kulun masiyetinin misli olan kişiyi de affeder. Mutlak olarak isyankârlardan isimlendirilmiş olanları da affeder.”

Bu ismin, kulun ihtiyacını Rabbinden başkasına iletmesinden razı olmayan anlamına geldiği de söylenmiştir. Umut içinde olanların ümidini boşa çıkarmayan olduğu da söylenmiştir.

Tevessül eden kimsenin tevessülünü zayi etmeyen, kendisine iltica eden kimseyi terk etmeyen, hizmetinde bulunanları vefat ettiklerinde hizmetlerinin hukuklarını koruyan demek olduğu da söylenmiştir. Kerimin, günah işlediğinde mazeretini kabul eden, kızdığında sana ulaşan, hastalandığında senin ziyaretinde bulunan, yolculuktan geldiğinde seni ziyaret eden, fakirliğe düşer olduğunda canıyla ve malıyla sana iyilikte bulunan kimse olduğu da söylenmiştir. Kerimin, kendisine ihtiyacını iletteğinde “Niçin o istemeden önce ben kendim ihtiyacını giderme hususunda acele davranıp da düşünmedim” diyerek kendi kendisini kınayan kimse olduğu da söylenmiştir.

Araplar üzüm ağacına kerm derler. Ancak dillerine do-laştığından dolayı şeddesiz bir şekilde söylerler. Onu kerm olarak isimlendirmelerinin nedeni; ağacının letafeti ve meyvesinin güzelliğindendir. Bir yere tırmanmadan ve herhangi bir nedenden dolayıısı meşakkat çekmeksizin salkımı gelir. Hurmada olduğu gibi yanlarını düğümleyen herhangi bir diken bulunmamaktadır. Hadis-i şerifte şöyle geçmektedir: “Üzüme kerm demeyiniz. Zira mümin kendisinde yaratılmış bulunan seciyelerin kerimliğinden dolayı bu isimle isimlendirilmeyi daha çok hak etmektedir.”³²

³² Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned*, c. 2, s. 509; Tahavi, *Müşkilü'l-Asar*, c. 2, s. 208.

er-Rakîb ve *el-Hafîz* İsmi Şerifleri

İnsanla sorumlu meleğin Rakîb olarak isimlendirilmesi de bu anlamdan dolayıdır. *“İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen, yazmaya hazır bir melek bulunmasın.”* (50/Kaf/18)

Allah Teâlâ kullarını gözetleyendir, yani onları koruyan, muhafaza edendir, hallerini bilir. Allah Teâlâ'nın sana muttali olduğunu bildiğinden dolayı, O'nun hakkını gözetmiş olmak için söylemiş olduğun “Rakabtülleha” sözü bu anlamı içermektedir. Bu sözü sufilere söyler.

Sufilere göre murakabe; kulun kalbiyle Allah Teâlâ'yı zikretmesinin kula galip olmasıdır. Kulun, kalben sürekli bir şekilde Allah Teâlâ'nın kendi haline muttali olduğunu bilmesi, her nefesinde Allah Teâlâ'nın cezalandırmasının şiddetinden korkması, her anda O'ndan heybete düşmesidir, murakabe.

Ariflerden birisine “Niçin kişi yasak ve tehlikeli şeylere karşı gözü kısması hususunda yardım istemez?” diye sorulduğunda arif: “Hakk Teâlâ'nın rüyeti, bu mahzur/yasaklanılan ve tehlikeli olan şeyler hususunda, arifin nazarının önüne geçtiğini bildiğinden dolayı yardım istemez.” diyerek cevap vermiştir.

“İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen, yazmaya hazır bir melek bulunmasın.”

(50/Kaf/18)

Selman-ı Farisi'den³³ hikâye olunduğuna göre:

Kendisi bir gece gece vaktinin başlangıcıyla namaz kılmaya başladı. Yorulduğunda ise oturdu, türlü tesbihler çekti. Yorulduğunda ağlamaya başladı. Ağlayarak da yorulduğunda Allah Teâlâ'nın azameti ve celali hakkında düşünmeye başladı. Ardından kendi nefesine şöyle dedi. "İstirahat ettin; istirahat ettin, kalk da namaz kıl."

Ayağa kalktı, namaz kılıp da yorulduğunda tesbih etmeye döndü, ardından ağlamaya başladı, sonra düşünmeye ve namaza döndü. İşte bu şekilde gecenin bütünü geçirdi.

³³ Selmanü'l-Farisi (v.360/656) Kendisi kendi kendisini Selmanü'l-İslam olarak isimlendirmiştir. Aslen Isfahan'ın Mecişilerindendir. Uzun bir ömür yaşadı. Bilginler şöyle derler: Dahkan adlı bir köyde yaşadı. Şam'a göç etti. Ardından sırasıyla Musul, Nusaybin, Mamuriye'ye göç etmiştir. Farşlıların, Rumların ve Yahudilerin kitaplarını okumuştur. Arap beldelerine gelmiştir; günlerce Kubba'da Hazreti Peygamber (S.a.v.)'e mülazemet etmiştir. Bedenen kuvvetli, uz görüşlüydü. Şeriat ilimlerinde alimidi. Hadis Kitaplarında 60 hadisi bulunmaktadır. El-Alam, c.3, s.111; Tabakat İbn Sa'd, c.4, s.53-67; Tehzibü İbn Asakir, c.6, s.188

el-Mucîb

İsmi Şerifi

Bu isim Kitab-ı Kerim’de geçen Allah Teâlâ’nın isim-lerindendir. Bu ismin Allah Teâlâ’nın sıfatı olarak anlamı; dua edenlerin dualarına icabet eden, isteyenlerin zaruretlerini giderendir. İstemededen önce vermesi, bolca sevap vererek ihsanda bulunması Allah Teâlâ’nın lütfundandır. Velilerinin bir hacetinin olduğunu bildiğinde onların dilleriyle zikrederek giderir.

Yüce Allah, bazen sınama, imtihan ve sabırlarıyla derecelerini yüceltir. Bollukta ve sıkıntılı hallerde şükretmeleriyle ümitsizliğe düşmeye varacak kadar hal onlar (veliler) için sıkıntılı bir duruma dönüştüğünde güzel bağışlarıyla onlara yardımda bulunur, eksikliklerini giderir.

el-Vâsi'

İsmi Şerifi

Allah Teâlâ hakkında el-Vâsi' ismi şerifinin anlamının, alim/bilen olduğu söylenmiştir.

Allah Teâlâ *"Ey Rabbimiz! Senin rahmet ve ilmin her şeyi kuşatmıştır."* (40/el-Mümin/7), *"O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır"* (2/el-Bakara/255) buyurmaktadır. Bu son ayetin tefsiri bağlamında "Kürsü"sünün, ilmi olduğu söylenmiştir.

El-Vasi'nin zengin anlamına geldiği söylenmiştir.

Allah Teâlâ *"İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin"* (65/et-Talak/7) buyurmaktadır. Yani zengin olan zenginliğinden versin.

Bağışı bol, hayrı çok olan anlamına geldiği söylenmiştir. Hayrı çok anlamına geldiği görüşü, görüşlerin en kuvvetlisidir. Bağışı sayılamayacak ve sınırlandırılmayacak kadar çoktur.

Allah Teâlâ'nın şu buyruğunda geçtiği gibi: *"Allah'ın nime-tini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız"* (16/en-Nahl/18)

Bil ki, Allah Teâlâ'nın nimetleri iki kısımdır:

Menfaat nimeti: Sadece, onu bize evla etmiş olduğu nimetidir. Biz bu nimeti görür ve biliriz.

"Allah'ın nime-tini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız"
(16/en-Nahl/18)

Def" nimeti: Bizden gidermiş olduğu bela ve afetler nime-tidir. Bunlar ise meçhuldür. Zira biz bizden giderilmiş olan bela ve afetlerden, ancak çok azını bilebilmekteyiz Bu ise menfaat nimetinden daha kusursuzdur. Zira zararı gidermek menfaati elde etmeye öncelenir. Def' nimeti dünya ve ahirette kâfirlere de şamildir. Dünyada olmasına gelince, açıktır. Ahirette olma-sına gelince ise onların içinde bulundukları azap ve elemidir. Allah Teâlâ onlara bu azaptan daha şiddetli ve acıklı bir azap göndermeye kadirdir. Ulaşmadığına göre, bu def' nimeti ger-çekleşmiş olur.

Bil ki, Allah Teâlâ'nın kula, kulun kendi kendisini dünya-dan kabz etmiş olduğu haldeki verdiği nimeti, kulun kendi kendisini dünyaya bast ettiği halde kendisine vermiş olduğu nimetten daha çok geniş ve daha da boldur. Zira kulun dün-yadan uzaklaşması miktarınca Allah Teâlâ onu kendisine ya-kınlaştırmıştır.

Rivayet olunduğuna göre:

Mu'tasım'ın veziri Ebü'l-Hüseyn en-Nuri'ye dostlarına dağıtması için mal göndermişti. En-Nuri bu malı/parayı bir eve koymuş, ardından da fakirlere:

Eve giriniz, ondan ihtiyacınız kadarını alıp yükleniniz, demiştir.

Bunun üzerine fakirler de eve girmişlerdir. Onlardan bir bölümü bir danık³⁴, bir bölümü bir dirhem, bir bölümü de bundan daha fazlasını almıştır. Çıktıklarında ise Ebü'l-Hüseyn en-Nuri şöyle demiştir: "Hakk'a yakınlığınız ve uzaklığınız, al-mış olduğunuz şey miktarıncadır."

³⁴ Bir dirhem dördte biri. (çev.)

el-Hakîm

İsmi Şerifi

Q zelde, öncesiz bir sebep bulunmaksızın bir gruba mutluluğu tahsis etmesi ve yine öncesiz bir sebep bulunmaksızın bir gruba da bedbahtlığı özgülmesi. Hatta her iki grup hakkında, müminleri sevdiğine ve müminlerin de kendisini sevdiğine dair ilm-i kadimin taalluk ettiği husus hakkında kalem kurumuştur (hüküm verilmiş, kaderde yazılmıştır).

Allah Teâlâ *“Allah onları sever; onlar da Allah Teâlâ’yı severler”* (5/el-Maide/54), *“İman edenlerin Allah’a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır.”* (2/el-Bakara/165), *“İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.”* (19/Meryem/96) buyurmaktadır.

Yani onların kalplerinde kendi muhabbetini yaratacaktır. Allah Teâlâ’nın kuluna olan muhabbeti, ona merhamet etmesi ve ona nimet bahşetmesi yahut onu sevmesi ve onu övmesidir. Rahmet sözcüğü, övgü ve sena anlamında olursa Zatın sıfatlarından olmuş olur; nimet verme ve ihsanda bulunma anlamında olursa fiilin sıfatlarından olmuş olur.

Kulun Allah Teâlâ’ya olan sevgisi O’na itaat etmesi, emrine uygun davranması, O’na tazim etmesi ve kalbinde O’na

“İman edenlerin Allah’a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır.”

(2/el-Bakara/165)

heybet beslemesidir Hakikat ehli, karşılık bekleme mülahazasından kaynaklanan bütün muhabbetlerin illetli olduğu noktasında görüş birliği etmişlerdir. Aksi olarak, doğru ve sahih muhabbetin de her türlü tamahtan arınmış katışıksız muhabbet olduğunu söylerler.

el-Mecîd

İsmi Şerifi

Allah Teâlâ'nın sıfatı hakkında el-Mecîd; ulu, yüce, kadri yüce anlamına gelir. Sözlükte ise mecd, şeref anlamına gelir. Mecîd ismi şerifinin, bağışı ve ihsanı çok anlamına geldiği de söylenmiştir.

Mahlûkatın çoğunluğuna karşı onların kalplerini koruması, mahlûkatın çoğunluğuna karşı gizlemesi, kullarına olan ihsanlarındandır. Onlar için arındırılmış vakitler ayırması onlara olan nimetlerindendir. En büyük mihnetinin kalplerin muhabbeti olması gibi işte bu da en büyük nimettir.

Velilerden birisi der ki: Ben Semnun'un yanında oturuyordum.³⁵ O kendi kendisine terennüm ediyor ve eliyle baldırına vuruyordu. O derece çok vurdu ki, en sonunda eti yarıldı, etinden kan akmaya başladı ve şu şiirini tekrarlıyordu:

³⁵ Ebü'l-Hasan veya Ebü'l-Kasım Semnun ibn Hamza (v. 290/903): Serî es-Sakatî, Muhammedi bin Ali el-Kassab ve Ahmed el-Kalanisi'nin sohbetlerine katıldı. Yaratılış itibariyle nahif bir bedene sahipti. Sözlerinin çoğunluğu sevgi ve aşk konusundaydı. Yüce bir konuma sahiptir. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 407; el-Alam, c. 3, s. 140.

*Kendisiyle yaşadığım bir kalbim bulunmaktadır
Onun evrilip çevrilmesinde benden zayi olmuştur
Ey Rabbim! Onu bana geri döndür.
Hiç kuşkusuz o beni sıkıştırmıştır.*

Velilerden birisi diyor ki:

“Ben Kâbe'nin çevresinde “Ünsiyetin ardından gelen ey yalnızlık, izzetin ardından oluşan ey zelillik, likadan sonra ey kaybediş” diyerek tavaf eden bir adam gördüm.

Ona:

- Malın mı gitti ya da başına büyük bir musibet mi geldi?
Diye sordum.

O da cevaben:

- Hayır; ancak kalbimi kaybettim, dedi.

Abdullah İbn Hafif³⁶ der ki:

Mısır'da İnsanların çevresinde dolaşan bir fakir gördüm.
Şöyle diyordu: “Bana merhamet ediniz. Zira ben sufi bir adamım, sermayem gitti.”

Bunun üzerine ben ona:

- Sufinin sermayesi var mıdır? Diye sordum.

O da cevaben:

- Evet, benim kalbim vardı, kaybettim, dedi.

Bil ki, Allah Teâlâ bir kulu mutlu etmek istese malsız bir şekilde zengin kılar, hileye baş vurmaksızın ona yeterli gelir, topluluğu bulunmadığı bir halde onu aziz kılar. Bir kişiyi bedbaht etmek isterse de ani bir intikamla ve ani bir düşünce ile ona son verir.

³⁶ Muhammed İbn Hafif Ebu Abdullah Şirazi (276/890-371/982); Şafii sufi. Fars bölgesinin şeyhiydi. Emir evladiydi. Zühhd mektebine girdi ve birçok sefer yaptı ve birçok eser telif etti. “Müride ruhsatları kullanma sahasında nefse tolerans tanımaktan daha zararlı bir şey bulunmamaktadır” sözü, onun sözlerindendir. *el-A'lam*, c. 6, s. 114.

el-Bâis

İsmi Şerifi

Q I-Bâis, Allah Teâlâ'dır. Zira Allah Teâlâ ölümden sonra onları diriltir.

Allah Teâlâ *"Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır."* (22/el-Hacc/7) buyurmaktadır. Bâis ismi şerifinden muradın, kullarına resuller gönderen zat demek olduğu da söylenmiştir.

Allah Teâlâ *"Sonra onun arkasından birçok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik."* (10/Yunus/74) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ'nın sevap veya ödül için ölümden sonra diriltmeyi tahakkuk ettirdiğine inanan kimse, sürekli hallerini gözden geçirmek ve amellerini incelemekle meşgul olur.

Denildiğine göre:

Salihlerden bir zat rüyada görüldü. Kendisine:

- Allah Teâlâ sana nasıl davrandı? Diye sorulduğunda cevaben:

- Allah Teâlâ benim günahlarımı bağışladı derecemi yükseltti, dedi.

Kendisine:

"Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır."
(22/el-Hacc/7)

- Ne ile, diye sorulunca:

- Burada rükû ve secde ile değil cömertlikle muamele görüyorlar. Hizmet ile değil minnet ile fiil ile değil fazl ile veriyorlar, dedi.

Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak el-Bâis ismi şerifi; sırlarda gizli düşünceleri gönderen anlamına da gelir. Bu gizli düşüncelerin bir bölümü, hasanelere ileten gerekçelerdir. Diğer bölümü ise seyyielere iten gerekçelerdir.

eş-Şehîd

İsmi Şerifi

Şehid, hakkıyla bilen demektir. Allah Teâlâ'nın "*Allah Teâlâ şahidlik etmiştir*" (3/Al-i İmran/18) buyruğu bu anlamdandır. Yani Allah Teâlâ bilmiştir.

Şehid, hazır demektir. Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın huzuru, bilmesi, görmesi ve kudreti anlamındadır. Şehîd ismi şerifi, Şahid isminden daha mübalağalıdır. Allah Teâlâ yarın mahlûkata şahiddir.

Allah Teâlâ "*De ki: 'Şahid olarak hangi şey daha büyüktür?' de ki: Allah*" (6/el-Enam/19) buyurmaktadır.

Şehid, şehadet olunan anlamına da gelmektedir. Sanki kulları O'nu müşahede etmektedirler. Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak eş-Şehîd ve eş-Şâhid, delilleri açıklayıcı, kanıtları tavzih edici anlamına gelmektedir. Şâhid isminin şehîd olarak isimlendirilmesi de bu anlamdan dolayıdır. Zira O, ayrıntısına kadar açıklayıcı ve tavzih edicidir. Kişi, Allah Teâlâ'nın kendi eylemlerini bilen ve hallerini gören Şehîd olduğunu bildiğinde, O'nun hoşnutluğu için karşılaşmış olduğu güçlüklerle şahidlik eder. Rızasını elde etmek için başa gelen güçlükleri küçük görür.

"De ki: 'Şahid olarak hangi şey daha büyüktür?' de ki: Allah"

(6/el-Enam/19)

Allah Teâlâ “*Rabbinin hükmü yerine gelinceye kadar sabret. Çünkü Sen Bizim himayemiz altındasın.*” (52/et-Tur/48) buyurmaktadır.

Hikâye olunduğuna göre:

Bir adam kırbaçlarla dövüldüğü halde, sabrediyor ve bağırp çağırıyordu. Bunun üzerine velilerden birisi ona:

- Bu dövmele sana acı vermiyor mu? Diye sorunca adam:

- Evet, cevabını verdi.

Bunun üzerine o şahıs:

- Niçin feryat etmiyorsun? Diye sorduğunda:

- Hazır bulunanlar arasında, beni gözetleyen sevgilim de bulunmaktadır. Bağırıp çağırdığımda O'nun katında onurumun gitmesinden korkuyorum, cevabını vermiştir.

Bir karınca veya sivrisineğin vermiş olduğu eziyete dahi sabredemediği halde, Hakk Sübhanehu ve Teâlâ'nın sevgisini iddia eden kişi bu iddiasında nasıl sadık olabilir ki!?

Ehl-i Marifet O'nun dışında ünsiyet kurulacak hiçbir kimseyi talep etmemişlerdir, O'nun dışında başka hiçbir şeyi talep etmemişlerdir. Denildiği gibi:

Sizler benim sevinç kaynağımısınız, sizler benim hüznümü şikâyet etmektesiniz.

Sizler gecenin karanlığında benim gece sohbetlerimsiniz

Şayet konuşacak olursam sizden gayrisıyla konuşmam

Eğer susarsam sizler gönlümdeki gizlilikleri bağlayıp

korumuşsunuz.

el-Hakk

İsmi Şerifi

El-Hakk ismi şerifi Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Var olan, mevcut anlamına gelmektedir. Sözlükte de anlamı bu şekildedir. Hazret-i Resulullah'ın (s.a.v.) “*Sihir haktır*” buyruğu da bu anlamdadır. Yani gerçekliği vardır, mevcuttur. Cennet haktır, cehennem ateşi haktır sözü de bu şekildedir.

Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak el-Hakk ismi şerifi, hak sahibi anlamına gelir. Arapların adalet sahibidir ve rıza sahibi anlamına gelen “Recülün adlün, recülün rızan” sözlerinde olduğu gibi Hakk da hakkı ihkak eden anlamına gelmektedir.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın isimlerinden, tasavvuf erbabının dilinde en çok dile getirilen isim el-Hakk ismi şerifi-
dir. Zira ehl-i tasavvuf, fiillerin şuhudundan sıfatın şuhuduna yükselmişlerdir. Ardından da sıfatların şuhudundan Zatın şuhuduna yükselmişlerdir.

Allah Teâlâ'nın hak sahibi olduğunu anlayan bir kimse O'nun hakkını kendi payına tercih eder. Allah'ın hakkını payına öncelikle konusunda doğruluğunun alameti, mahlûkatı O'nun emrine sunmasıdır.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın vasfı olarak Mübyin ismi şerifinin anlamı; hakkı açıklayan ve evirip çeviren Zat demektir.

Kanıtlarla ve burhanlarla hakkı batıldan ayırt eder. Yokluğun mükevvenlerini açıklar. Hikmetin eserlerinin inceliklerinden ve kadere ilişkin garipliklerden, hiçbir kimsenin aklına gelmeyen şeyleri açıklar. Şüpheyi izale eden ve kanıtı kuvvetlendiren rububiyeti müşahede ettirmekle, özellikle vacidlerin (Hakk'ı bulanların) kalpleri için açıklamada bulunur.

el-Vekîl

İsmi Şerifi

Vekil, işin kendisine tevkil edildiği kişidir. Meful anlamına gelen fe'l vezni üzere bir sözcüktür. Allah Teâlâ'yı kim tanırsa işlerini O'na tevkil eder. Buna göre Allah Teâlâ kullarının hallerini tevelli edendir. Dilediği ve seçtiği şekilde onlar hakkında tasarrufta bulunur. Bir kulun işini inayetin güzelliğiyle tevella ederse, ona her meşguliyetini giderme hususunda yeterli gelir. Kendisinin dışındaki her şeye karşı onu ihtiyaçsız kılar. Kul, Mevla'sının kendisine yeterli geldiğini bildiğinden dolayı gereksinimlerini çok göremez. Bundan dolayı evlad-ü ıyalın çokluğu hususunda tevekkül sergisine dayanmanın tevhidin alametlerinden olduğu söylenmiştir.

Hikâye olunduğuna göre:

Ahmed İbn Hadreveyh³⁷ yedi yüz dirhem borcu vardı. Alacaklılar alacaklarını almak için yanında bulunuyorlardı.

³⁷ Ebu Hamid Ahmed İbn Hadreveyh el-Belhî (v.240/854): Horasan bölgesinin velilerindendir. Fütüvvette büyük bir payı bulunmaktaydı. Ebu Turap en-Nahşebî'nin sohbetinde bulundu. Nişabur'a geldi ve Bestam'a doğru yola çıktı. "Gafletten ağır bir uyku yoktur, insana en çok mâlik olan ve onu kul olarak kullanan nefsanî arzulardır. Üzerinde gafletin ağırlığı olmasaydı nefsanî arzular sana karşı zafer kazanamazdı" sözü, onun sözlerindendir.

Bunun üzerine şöyle dedi: “İlahi! Ruhum onların elinde rehindir. Şu anda ruhumu almak suretiyle onların teminatını ellerinden alıyorsun, o halde benim namıma borcu Sen öde.” Tam bu sırada birisi kapıyı çaldı ve: “Ahmed’den alacağı olanlar nerede?” dedi ve borcu tamamen ödedi. Bunu takiben Ahmed İbn Hadreveyh ruhunu teslim etti.

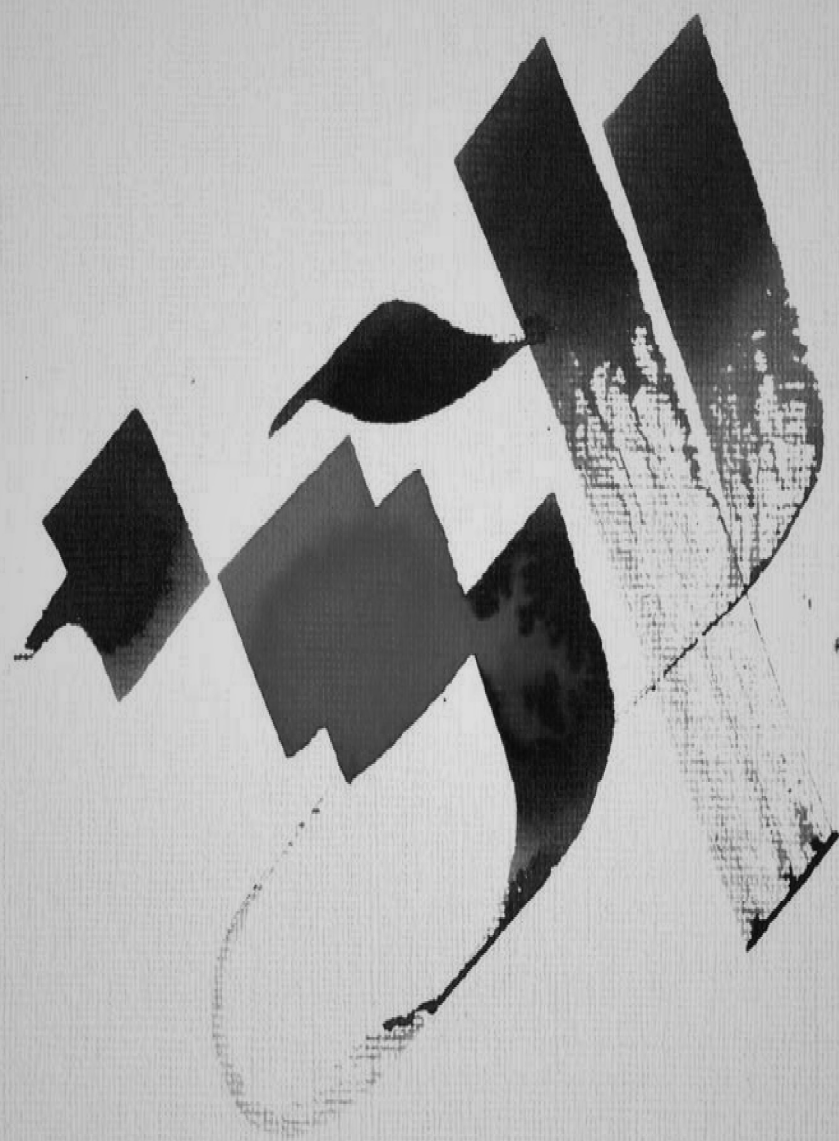
Bil ki, kişinin bir yaratılmışı kendisine vekil kılması durumunda vekilin kendisinden ücret talep edeceği muhakkaktır. Bazen vekil, sahibinin malı hakkında ihanette bulunur. Bazen de vekil, onun hakkında yapmış olduğu tasarruflarda yanlışlığa düşebilir. Yahut sahibi için en doğru ve en olgun karar kendisine gizli kalabilir. Vekil olarak Allah Teâlâ’dan razı olan kimseye Allah Teâlâ ücret verir, emellerini gerçekleştirir, ona övgüde bulunur. Emellerin kendisini bulamayacağı, isteğinin ayrıntılarının kuşatamayacağı şeyleri bahş etmekle hallerinin incelikleri hakkında ona lütufta bulunur. Ayrıca Allah azze ve celleyi vekil kılan bir kimseye, Allah Teâlâ’nın haklarını, fari-zalarını ve üzerine gerekli olan bütün ödevleri istisna etmek konusunda da kendi nefesine karşı Allah için vekil olması da kendisine lazım gelir. Bu konuda gece ve gündüz kendi nefesine karşı mücadele eder, bir an dahi olsun gevşek davranmaz. Bir göz açıp kapaması kadar dahi olsun kusura düşmez. Şu şiirde denildiği gibi:

*Seni gözetleyici olarak mahaccetim ikamet etmektedir.
Zorluğa kolaylık olsun diye attığında*

el-Kaviyy

İsmi Şerifi

Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak el-Kaviyy ismi şerifi el-Kâdir anlamına gelmektedir. El-Kâdir ismi şerifinin anlamı da yukarıda geçmişti.

el-Metîn

İsmi Şerifi

El-Metîn ismi şerifi Kur'an-ı Kerim'de geçen Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. el-Kaviyy isminin taşıdığı anlama gelmektedir. Buna göre Allah Teâlâ, dilediği şeyi yapmaya kadirdir. Hükmünü geçerli kılma hususunda herhangi bir yardıma ve orduya, desteğe gereksinim duymaz. Aksine bir kulu helak etmeyi istediğinde kendi eliyle helak eder. Öyle ki, kulun kendisi boğulur ya da yaralanır veya kulu yakar veya suda boğar veya yokluğuna neden olacak bir şeyi yapar.

Ebu Ali ed-Dakkak şöyle der: "Nuh (a.s.) oğlunu çağırıp da kendisiyle birlikte gemiye binmesini emredince oğlu bunu kabul etmekten kaçındı, bir dağa sığındı ve orada günlerce suyun girmesine karşı kendisini koruyacak camdan bir ev edindi. Eve girdi, evin girişlerini kapattı. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona kendi idrarıyla sıkıntı verdi. Öyle ki, idrarı edinmiş olduğu bu evi doldurdu. Nuh'un (a.s.) kavminin bütünü suda boğulurken Nuh'un (a.s.) oğlu idrarda boğuldu."

Mevla'sının her şeye kadir olduğunu bilen bir kişi Allah Teâlâ'dan başka her şeyden umudunu keser. İbrahim'in (a.s.) buyurduğu gibi sırrını sadece ona verir. İbrahim el-Halil (a.s.) şöyle buyurmuştu: *"Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında,*

**"Ey Rabbimiz!
Ey sahibimiz!
Ben, neslim-
den bir kısmını
senin Beyt-i
Harem'inin
(Kâbe'nin) ya-
nında, ziraat
yapılmayan bir
vadiye yerleş-
tirdim."**

(14/İbrahim/37)

ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim.” (14/İbrahim/37) Yani onların sana ulaşan yollarını kolaylaştırdım, onların senden başka herkesten ümit kesmelerini sağladım. Ardından şöyle devam etmektedir: “*Namazı dosdoğru kılmaları için*” yani onları sadece özel olarak sadece sana hizmet etmeleri meşgul etsin, sen onlara benden ve onlardan daha çok yakın olansın. Ardından şöyle devam etmektedir: “*Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl*” Eğer bir şeye ihtiyaç duyarlarsa kullarını onlara karşı zelil kıl. Hiç kuşkusuz sen her şeye kadirsin.

Cüneyd (r.a.) şöyle der: “Sırr-i Sakatî'nin şöyle dediğini işittim: 'Bağdat'ın köylerinde, insanların kendilerini tanımadıkları, Allah Teâlâ'nın veli kulları bulunmaktadır. Ben Bağdat'ın köylerinde onları görmek için gezerken onlardan birisi şöyle dedi: Heyhat! Onları görmem çok uzak. Ancak onlar gibi ol, sen kendi evindeyken dahi onları görürsün.'”

el-Veliyy

İsmi Şerifi

El-Veliyy ismi şerifi Allah Sübahnehu ve Teâlâ'nın sıfatı olarak, kulların hallerini ve işlerini üstlenen anlamına gelmektedir. Feil vezninin fail anlamına gelmesi gibi el-Veliyy ismi şerifinin vali anlamına geldiği de söylenmiştir. Veliye fûlanün keza- Yelîhi- Vilayetühü- fe hüve valin (Kul falancayı veli edindi, veli ediniyor, veli edinmek, veli edinicisi). Veliyyün lehü ise mübalağa üzeredir. Veliyy, yardımcı anlamında da olur. Onun yardımcıları anlamına "Haülai evliyaü fûlanin" denilir.

Allah Teâlâ'nın "Aslında sizin Allah'tan başka yardımcınız yoktur." (11/Hud/113) buyruğu da bu anlamdandır. Evliyanın Allah Teâlâ'nın evliyası olarak isimlendirilmesi; ancak Allah'ın dininin yardımcıları ve O'na itaat etmenin taraftarları olmasından dolayıdır. Allah Teâlâ'nın "Dünya hayatında da ahirette de biz sizin velininiz" (41/Fussilet/31) buyruğu, yardımcınız anlamındadır.

Veli aynı zamanda taate devam eden anlamında kulun vasfı da olur. Velayet aynı zamanda muhabbet anlamına da gelebilir. Allah Teâlâ müminlerin velisidir, yani onları sever.

Ariflerden birisi şöyle demiştir: "Allah Teâlâ, Hazret-i Yusuf'un (a.s.) "Sen benim dünya hayatında da ahirette de

"Dünya hayatında da ahirette de biz sizin velininiz"
(41/Fussilet/31)

velimsin”³⁸ dediğini haber vermektedir. Allah Sübhanehu ve Teâlâ bu ümmetin içinde günahlar işleyen zayıfların bulunduğunu ve bunların dava cesaretlerinin olmadığını bilmektedir. Bundan dolayı güzel bir lütufla onlar için açığa çıkmıştır.”

Şöyle buyurmuştur: “Bizler sizin evliyanınız.” (41/ Fussilet/31).

Allah Teâlâ'ya “Sen benim velimsin” diyen kul ile Allah Teâlâ'nın “Ben senin velimim” diyen kul arasında nice farklar bulunmaktadır. Bu konuda bu ümmetin bireylerinden hiçbir kimsenin Allah'ın Peygamberine karşı bir üstünlüğü olamaz. Ancak Allah Teâlâ'nın zayıflara karşı şefkati daha fazla, onlara olan fazlı daha yakındır. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda sadece Allah Teâlâ'nın şu buyruğu olmuş olsaydı dahi onlar için şeref ve ululuk yönünden yeterli gelirdi: “*Bu böyledir: Çünkü iman edenlerin Mevlası Allah'tır*” (47/Muhammed/11)

Kul için ubudiyetin/kulluğun nispet olduğunu bil. Allah Teâlâ'nın velayeti ibtidadır. Nispet olmamıştır. Hak zail olmamıştır, sürekli vardır. Malik'in ‘zail olmamıştır’ anlamında olması, ‘olmamıştır’ anlamına gelmesinden senin için daha hayırlıdır.

Hakk'ın onu (bu kişiyi) koruması, [...] ³⁹ işaretleri esnasında emellerini gerçekleştirmekle, gelen düşünceleri esnasında isteklerini ve gereksinimleri hemen gerçekleştirmekle, her nefeste kalbine karşı Ona yardımcı olması Hakk'ın kendisinin velisi olduğunun alametlerindendir.

Büyüklerden birisi şöyle demiştir:

“Bir gün Zünnun-u Mısri'nin yanına vardım. Bana dedi ki:

- İnsanlar benim hakkında ne söylemektedirler?

Ben de dedim ki:

³⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 7, s. 339; Taberani, *el-Mücemül-Kebîr*, c. 12, s. 98; İbn Cevzi, *el-Mevzuat*, c. 1, s. 334.

³⁹ Metnin bu bölümü yazma nüshada eksiktir.

- O, bir zındıktır, demektedirler.

O da bunun üzerine cevaben:

- Bu iş kolaydır. Zira Zünnun Yahudi'dir dememişlerdir. İnsanların kalpleri Yahudilerden daha çok nefret eder, demiştir.

Ben Zünnun'un yanından ayrıldım bir de baktım ki, insanlar "Zünnun Yahudi'dir" diyorlar. Bunun üzerine geri döndüm ve insanların söylediği sözü onlara haber verdim. O da tebessüm etti. Daha sonra insanlar Zünnun'u şikâyet etmek için sultanın yanına vardılar. Ona gelmek için bir sandala bindiler. Zünnun onlara baktı, dudaklarını hareket ettirdi, az kal-sın boğulacaklardı. Bunun üzerine tevbe ettiler ve ona yalvar-dılar. O da onların özürlerini kabul etti."

Kendi nefsi için intikam almayan kimse için Allah Teâlâ intikam alır. Kendi nefsi için başarı istemeyen kimseye Allah Teâlâ başarı ve yardım verir.

Allah Teâlâ'ya taatte uygunluk hususunda süreklilik gös-termesi de bunun alametlerindendir. Öyle ki, kötülüğü ve ya-sak olan bir şeyi yapmayı kastettiğinde Allah Teâlâ bu şeyi işlemekten onu koruyacaktır. Taat hususunda bir gevşeklik göstermeye meylettiğinde bu iş ona kolaylaştırılmayacak hatta ondan uzaklaşma konusunda tevfik ve destek verilecektir. Bu mutluluğun alametlerindendir. Aksi ise bedbahtlığın alamet-lerindendir. Allah Teâlâ'nın, velilerinin kalbinde onun sevgi-sini rızık olarak vermesi de aynı şekilde veliliğin alametlerin-dendir. Böylece Allah azze ve celle'nin nimetlendirmesinin ve fazlda bulunmanın fazlalaşması da kendisine ulaşacaktır.

**"Bu böyle-
dir: Çünkü
iman eden-
lerin Mevlası
Allah'tır" (47/
Muhammed/11)**

el-Hamîd

İsmi Şerifi

Feîl vezninin meful anlamına gelmesi gibi hamîd sözcüğü de hamd edilmekle kendisi mahmud/övuken anlamına gelmektedir. Yarattığı evren O'nu övmektedir.

Yahud feîl vezninin fail anlamına gelmesi gibi kendi kendisini ve mü'min kullarını öven anlamına gelmektedir.

Hamd sözlükte övgü ve medh anlamına gelmektedir. Şükür anlamına da gelir. Bazen de rıza anlamına gelir. "Belevtühü fe hemidtühü" denilir. Yani onu sınadım ve bundan dolayı ondan razı oldum. Bazen de akıbet/sonuç anlamına gelir. "Hemmadü emrik" denilir. İşinin akıbeti, sonucu demektir. Elhamdülillah diyen bir kişinin sözü bu kriterlerden hangisiyle alınırsa alınsın, anlam doğru olarak gerçekleşmektedir.

Kulun Rabb Teâlâ'yı övmesi, övgü ve sena anlamında olduğunda, ancak tahakkuktan meydana gelirse kabul edilir. Tahakkuk ise kendisiyle Rabb Teâlâ'yı övdüğü kalbin irfanıdır. Zira Allah Teâlâ -kul her ne kadar sözünde doğru olsa da-, kulun, Kendi vasfı hakkında bilmediği şeyi söylemesini yasaklamıştır. *"O size hep çirkin ve murdar şeyleri ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri iddia etmenizi emreder."* (2/el-Bakara/169)

"O size hep çirkin ve murdar şeyleri ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri iddia etmenizi emreder."

(2/el-Bakara/169)

O'na hamd etmek, O'na şükretmek anlamında alınırsa, bu durumda nimetin şuhudundan değil de nimet vericinin şuhudundan ibaret olmuş olur. Davud (a.s.) şöyle buyurmuştur: “İlahi! Benim sana şükretmem senden bana verilmiş bir nimet iken sana nasıl şükür edebilirim ki?” Bunun üzerine Allah Teâlâ “İşte şimdi bana şükretmiş oldun?” buyurmuştur.

Nimet içinde olup da bu nimete karşılık şükretmesi gerektiğini zanneden, ancak hakikatte kendisine karşı sabır gösterilmesi gereken bir sıkıntı içinde olan nice kişiler vardır.

el-Muhsî

İsmi Şerifi

Kur'an-ı Kerim'de geçen isimlerdendir. Allah Teâlâ *"Her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir)."* (72/el-Cinn/28) buyurmaktadır. Yani her şeyi ilim yönünden kuşatmıştır. Bundan dolayı Hazret-i Resulullah'ın (s.a.v.) *"Allah Teâlâ'nın 99 ismi bulunmaktadır; kim bunları sayarsa cennete girer"* buyruğu hakkında, saymanın bilmek anlamına geldiği söylenmiştir.

Muhsî ismi şerifinin Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak, eşyayı avdet ettiren anlamında olması da caizdir. Allah Teâlâ'nın kendisine yakın olduğunu ve üzerinde gözetleyici olduğunu bildiğinden dolayı kişinin nefeslerinin sayıldığını bilmesi, duyularını Allah Teâlâ için gözetmesi edeplerdendir. Allah Teâlâ'nın kendisi üzerindeki nimetlerinin olduğunu bilmekle birlikte, sadece O'nun bu nimetleri sayabileceğini bilir. Allah Teâlâ'nın *"Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız"* (16/en-Nahl/18) buyurduğu gibi. O'nun verdiği nimetleri zikretmek, nimetlerinin kısımlarına şükretmekle vakti geçirmek, Allah Teâlâ'nın bahsetmiş olduğu ihsanların artırılmasını gerektirir.

**"Allah'ın nime-
tini saymaya
kalksanız, onu
sayamazsınız"**
(16/en-Nahl/18)

el-Mübdî' ve el-Muîd

İsmi Şerifleri

El-Mübdî, başlangıcı açığa çıkarandır. Buna göre; Allah Teâlâ yaratma ve inşa bakımından bütün şeyayı ibda edendir. Bedeellahü'l-halka (Allah mahlûkatı yarattı) ve ebdaehüm aynı anlamdadır.

Muîd yokluktan sonra bir şeyi yaratan demektir. Buna göre iade ibtidadır. Allah Teâlâ mahlukâtı ibda edendir, Kıyamet gününde diriltme ile iade edendir.

Bil ki, Allah Teâlâ kullarına vermiş olduğu ihsanını ve fazlını açığa çıkaran, bu ihsan ve nimeti tekrar ettirendir. Kerim [...] ⁴⁰ yaratmış olduğu şeylerdendir. Bu mahlûkun niteliği hakkındadır. Bunu istemeyi terk ettiğinde seni terk eder. Yaratıcının vasfı hakkında ne zaman istekte bulunmayı arttırırsan, sevgiyi ve ödülleri arttırır.

Şiirde denildiği gibi, kullarına elden kaçan günlerini ve geçip giden vakitlerini iade etmesi fazlının güzelliğindendir:

*Ulaşandan aramızda bulunan şeylerin eserleri söndü.
Sana ihtiyakım sönmüş değildir.
Allah Teâlâ'nın bulunduğumuz halin en güzeliyle
Aramızı cem etmesinden ben ümidimi kesmiş değilim.*

⁴⁰ Metnin bu bölümü yazma nüshada eksiktir.

Mutasavvıflardan bir grup, vakitlerin bedelinin olmadığı görüşündedirler. Vakit fırsatını elinden kaçırın bir kimse için o vakte kavuşma imkânı bulunamamaktadır. Bundan dolayı şöyle bir şiir inşad etmişlerdir:

*Senden sonra ağlamak için gözün yolu aralanmıştır
Safa günlerinin dönüşü mümkün değildir.*

Denildiğine göre:

Davud'un (a.s.) ağlaması çoğaldığında Allah Teâlâ ona niçin ağladığını sordu:

- Eğer ağlayan cehennem ateşinin korkusundansa sana güvence verdim. Eğer ağlayan cennet ümidi ise bunu sana hiç kuşkusuz verdim. Eğer hasım meselesi ise seni razı ettim, dedi.

Bunun üzerine Davud (a.s.) ağlamasını arttırdı ve şöyle dedi:

- Bu vaktin safasını kaçırmamdan dolayı ağlıyorum. Bunu bana geri bahşet.

Allah azze ve celle:

- Heyhat! Ey Davud (a.s.)! Bu vakti geri döndürmeye imkân bulunmamaktadır, dedi.

Bil ki onlar bu vakitlere ulaşamazlar. Onların üzüldükleri ve üzüntü duydukları bu vakitler şu vakitlerden daha da kumsursuzdur. Zira bu vakitler Allah Teâlâ'nın onlardaki katışiksız hakkıdır. Onların bunlarda genel bir payı bulunmamaktadır. Bundan dolayı Hazret-i Musa (a.s.) şöyle demiştir: "İlahi! Seni nerede bulabilirim?" Allah azze ve celle cevaben: "Benden dolayı kalpleri kırık olanların yanında" buyurmuştur.

el-Muhyî ve el-Mümît İsmi Şerifleri

Hakikatte Allah Teâlâ hayatı ve ölümü yaratan-
dır. Buna Allah Teâlâ’dan başka hiçbir kimse-
nin gücü yetmez. Ayrıca bil ki, mutasavvıflar ihya/diriltme
ve imate/öldürme sözcüğünü anlam genişlemesi ve mecaz
olarak, sıkıntı/minhet ve mihnet sevinçlilik ve turhet hal-
leri için kullanmışlardır. “Fülanün ehya fulanen bi-cudihi/
adam cömertliğiyle adamı ihya etti” “Emate fülanen bi-
ukubetihi ev bi-seddihi enhu ve i’radehu/cezalandırma-
sıyla, yüz çevirmesiyle ilgi göstermemesiyle falancayı öl-
dürdü” denilmesi gibi.

Bundan dolayı ehl-i hakikat şöyle demiştir: “Hakk’a yö-
nelen kişiyi Hakk Teâlâ ihya eder; Hakk’tan yüz çeviren kişiyi
ise Hakk öldürür ve yok eder.”

Şu şiiri inşad etmişlerdir:

*Ölürüm, seni zikrettiğimde ardından dirilirim.
Senin hakkında nice ölen vardır nice dirilen.*

Mutasavvıflar şöyle demişlerdir: “Fenası Allah Teâlâ’da
olan kimse helak da olsa haydır; hayatı muhalefette olan
kimse yaşasa da ölüdür.”

**“Allah yolunda
öldürülenleri
sakın ölü san-
mayın. Bila-
kis onlar diri-
dirler” (3/Al-i
İmran/169)**

Şairler şu şiiri inşad etmişlerdir:

*Ölümle istirahat eden kimse ölü değildir
Ölü ancak dirilerin ölmesidir.*

Yine şöyle denilmiştir: “İnsanlar içinde, diri oldukları halde bir grup insan, güzeli zikretmeleri nedeniyle ölmüştür.”

Allah Teâlâ'nın “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler” (3/Al-i İmran/169) buyruğu hakkında onlar için güzel bir anısla olduğu söylenmiştir.

Mutasavvıflara göre İslam, mücadele silahıyla nefisleri kurban etmek; iman, muvafakat nuruyla kalplerin hayat bulmasıdır. Bundan dolayıdır ki, arifler şöyle demişlerdir: “Ancak nefsi ölü, kalbi diri olan kimseye kulak verilir. Afetlerinin zail olması, şehvetinin düşüşü, Rabbinin haklarını ve Rabbinin rızasının bulunduğu amelleri yerine getirişi, nefsinin ve kuruntularının bulunduğu şeyden uzaklaşması, nefsi ölen kişinin alametlerindendir. Böyle bir kişi Hakk Teâlâ ile birlikte mürüvvetle; insanlar ile birlikte ise de fütüvvetle yaşar. Mürüvvetiyle Allah Teâlâ'nın emirleri hususunda O'na muhalefet etmez. Fütüvveti ile de istekleri ve arzularını talep hususunda insanlarla tartışmaya girmez. Böylece, doğrulukla Allah Teâlâ ile birlikte olur. Güzel ahlakıyla da insanlarla birlikte olur.

el-Hayy ve *el-Kayyûm* İsmi Şerifleri

Allah Teâlâ Hayy'dır, hayatı bekasına ek olarak zatının sıfatlarından bir sıfattır. Buna göre O, fenasına yol bulunmayan, bekası daim olandır.

Kayyum, işleri idare etme anlamına gelen "Kaimün bi'l-umur" cümlecğinde geçen "Kaim" sözcüğünden daha mübalağalıdır. "Fülanün kaimün bi haza'l-emri kayyimun, kayyumun" denilir. Falanca bu işi üstlenendir. Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak kayyumun anlamı; âlemde cereyan eden bütün işleri idare eden ve düzenleyendir.

Allah Teâlâ'nın Hayy-ı la yemut olduğunu bilen bir kişi hiçbir yaratılmışa bel bağlamaz. Zira herhangi bir yaratılmışa bel bağlayan ve ihtiyacı anında ona tevekkül eden bir kimse bu yaratılmışa ihtiyaç duyduğu esnada onun vefat etmiş olma olasılığı bulunmaktadır. Böylece umudu ve emeli boşa gitmiş olur.

Denildiğine göre:

Bir adam şöyle demiştir: "Benim falanca arkadaşım vefat etti. Kendisine hakkında ağlamanın çokluğunun nedeni altındır. Kendisine şöyle denildi: Sen ölen bir şeyi sevmiş olman

dolayısıyla günah senindir. Kendisine ağlanılmaktan istiğna olabilmen için “hayy-ı la yemut” olanı sevseydin ya!

Ariflerden birisi der ki: “Ölümle birlikte olan dünya, hiçbir şeye eşdeğer değildir.” Devamla şöyle dedi: “Hatta kendisinde ölüm olmamış olsaydı bile bir şeye eşit olmazdı.” Bununla, kulun Mevla'sına ulaşmasının kulun ölümüne dayandığını anlatmayı murat etmiştir. Bundan dolayı ölümü, nimetler cümlesinden olmuştur. Eğer ölüm olmamış olsaydı vüsul/kavuşma da olmazdı. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: “Ölüm, aşığı maşuka ulaştıran bir köprüdür, geçittir.”

Afiyet sergisi üzerinde yaşanıldığı halde ölümü temenni etmenin Allah Teâlâ'ya duyulan iştiyakın alametlerinden olduğu söylenmiştir.

Allah Teâlâ'nın işleri düzenleyen Kayyum olduğunu anlayan/bilen bir kişi, tedbirin sıkıntısıyla uğraşmama noktasında rahata ulaşır. Ondan başkasıyla uğraşma yorgunluğundan kurtulmuş olur. Gönül rahatlığı içinde yaşar. Kendisinin nazarında dünyanın bir kıymeti olmamış olur.

Büyük veliler şöyle demişlerdir: “Dünyanın ve ukbanın bütün kerametleri, Allah Teâlâ katında, bir samanın sultan katındaki değerinden daha azdır. Kendisine bir saman tanesinin bağışlanmasını sultandan isteyen kimse hiç kuşkusuz himmetini küçük tutmuştur.”

el-Vâcid ve *el-Mâcid*

İsmi Şerifleri

Q l-Vâcid zenginlik anlamına gelmektedir. Genişlik ve zenginlik anlamına gelen “cide” kökündendir. Alim anlamına geldiği de söylenmiştir. Allah Teâlâ’nın “*Üstelik yanı başında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah’ı bulmuştur*” (24/en-Nur/39) buyruğu da bu anlamdandır. Yani Allah Teâlâ’yı bilmiştir.

Allah Teâlâ’nın Alim olduğunu anlayan bir kimsenin almeti, O’na sığınmasıdır. Tasavvuf ehlinin terminolojisine göre; vâcid, kendisine vecdin isabet ettiği kişidir. Vecd ise onlara göre; istekte bulunmaksızın ve zorlanmaksızın insanın kalbinde kendisine isabet ettiği ve insanın bulduğu haldir. Vecdin, mahbubun müşahedesiyle sırların mükâşefesi olduğu da söylenmiştir.

Vecdin sevgilinin tatlı esintisinin bulunması olduğu da söylenmiştir. Yakub’un (a.s.) “Yusuf’un (a.s.) kokusunu duyuyorum” sözü gibi.⁴¹

Cüneyd der ki: “Vecd, şuhuddan vasıfların inkıta etmesidir.”

⁴¹ İbn Arak bunu *Tenzihü’ş-Şeria* adlı eserinde tahric etmiştir. C. 2, s. 203.

“Üstelik yanı başında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah’ı bulmuştur”

(24/en-Nur/39)

Vücdün kudsiyet rüzgârının yaydığı ünsiyet ateşleri olduğu söylenmiştir.

Mürteiş⁴² der ki: “Vecd haline geçmek için çaba sarf eden kimse, dininde, vecd haline geçme çabasından dolayı bir fazlalık görmezse istihya etmeli ve tövbe etmelidir.

Ebu Said el-Harraz şöyle der: “Her vecd zahir organlarda açığa çıkar.”

Nasrabazi⁴³ der ki: “Kalplerin vecde geliş yerlerinin bereketi bedenlerde açığa çıkar. Ruhların vecde geliş yerlerinin bereketi sırlar üzerinde zahir olur.”

Cüneyd der ki. “İlim faziletinin bulunması halinde vecdin noksanlığı zarar vermez. Ancak ilmin noksanlığının bulunması halinde vecdin bulunmasının zararı söz konusudur.”

Cüneyd der ki: “Sırr-i Sakati'nin yanında vecd zikredildi.” Cüneyd ardından şöyle dedi: “Sırr-i Sakati o derece korktu ki, yüzüne kılıçla vurulsa dahi hissetmez derecede kendisinden aşırı bir şekilde geçirdi. Kalbimde bu hususta bir sıkıntı vardı. Sonuçta vecd ile ilgili durum benim açımdan açıklığa kavuştu.”

⁴² Ebu Muhammed Abdullah ibn Muhammed Mürtaiş (v. 329/940): Nişabur'un Hire mahallesindendir. Mülkâbâd'dan olduğu da söylenir. Ebu Hafs ve Ebu Osman'ın sohbetinde bulunmuş, Cüneyd'le görüşmüştür. Şanı büyük bir sûfi idi. Bağdat'ın Şünûziyye mescidinde ikâmet ederdi. Bağdat'ta vefat etmiştir.

“İrade, nefsi isteğinden alıkoymak, Allah Teâlâ'nın emirlerine uyma haline yöneltmek, kaderin tecellileri karşısında rıza durumunu muhafaza etmektir” sözü, onun sözlerindendir. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 431.

⁴³ Ebû'l-Kasım İbrahim ibn Muhammed Nasrabazi (v.369/979): Zamanında Horasan şeyhi idi. Şibli, Ebu Ali Ruzbari ve Mürtaiş'in sohbetinde bulunmuş. Çok miktarda hadis rivayet eden bir muhaddis idi.

“İçine aniden Hakk'ın tecellileri doğduğu zaman, -bu halde iken- ne cennete, ne de cehenneme iltifat eyle, bu halden döndüğün zaman Allah'ın tazim ettiği şeye tazim ve hürmet et” sözü, onun sözlerindendir. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 438.

Sehl İbn Abdullah kendisindeki vecdi kuvvetlendiriyordu. Yirmi beş günde sadece tek bir defa yemek yedi. Kış mevsiminde terler bir haldeyken üzerinde tek bir gömlek bulunmaktaydı. Ondan bir mesele sorduklarında şöyle demiştir: “Bu vakitte bana sormayınız. Zira sizler benim sözümünden faydalanamazsınız.”

Ebü'l-Hüseyn en-Nuri vecdin basit şeklini elde etmek için çalıştı. Bundan dolayı Şunuziyye mescidinde bir ay ayakta bekledi. Namaz vakti girdiğinde namaz kılar, ardında ayakta durma eylemine devam ederdi. Onlardan birisi şöyle der... (Yazmanın kendisinde bu bölümde boşluk bulunmaktadır) Bu durum Cüneyd'e ulaştı.

Cüneyd şöyle dedi: “Hayır, ancak vecd ehli Allah Teâlâ'nın huzurunda koruma altındadırlar. Onlar hakkında eleştiri dili kullanılamaz.”

Denilmiştir ki: “Vecd, ifade edilebilir bir durumdur. Vücut ise ifadeye dökülemez bir durumdur. Zira Allah Teâlâ ile kulu arasındaki bir sırdır.”

ظلال من الماضي
التي لم تكن
أفكاراً

el-Vâhid ve *el-Ehad*

İsmi Şerifleri

Allah Teâlâ'nın iki ismidir. Allah Teâlâ *"İlahınız bir tek ilah-tır"* (2/el-Bakara/163), *"De ki; O Allah birdir"* (112/el-İhlas/1) buyurmaktadır. Bölünmeyen, istisna edilemeyen bir Allah'ın hakikatidir. İşte bu tahkik ehlinin katında O'nun hakikatidir. Arapların "Bir ev sözü" mecazdır. Zira bu evin bir bölümünden istisna etmek caizdir.

İbn Furek, (r.a.) "Allah azze ve cellenin vasfı olarak el-Vahid'in üç anlamı bulunmaktadır" demektedir:

a- Allah Teâlâ'nın Catının kısmının bulunmayışı. Zira Allah Teâlâ kısımlanmaz ve cüzlere bölünemez.

b-Benzerinin bulunmayışı. Araplar falanca şahıs kendi çağının biriciğiymiş, benzeri bulunmuyordu anlamında "Fülanün vahidun fi asrihi" derler.

c-Fiillerinde ortağı bulunmayan anlamına gelmektedir. "Fülanün mütevehhidün bi-haze'l-emri" denilir. Yani bu eyleminde hiçbir kimse ona ortak değildir ve ona yardımda etmemiştir.

İlk dönem âlimleri bu üç anlamın da Allah Teâlâ'nın hakkı bulunduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu konuda tevhid sözcüğü

"İlahınız bir tek ilah-tır"

(2/el-Bakara/163)

taksim olumsuzlanması noktasında hakikat anlamında, geriye kalanlarda ise mecaz anlamdadır.

Ehad sözcüğünün aslı vahiddir. “Recülün feredün, ferdün ve ferîdün (Eşsiz adam)” denildiği gibi “recülün vehedün, vehdün ve vehîdün (tek adam)” denilir. Vahid sözcüğünün faü'l-fili olan “vav” harfi hemzeye dönüşmüştür.

Bil ki, âlimler arasında vahid ile ahadin anlam noktasında aynı olduğu görüşünde olanlar olduğu gibi, iki ismi şerifin anlamının farklı olduğu görüşünde olanlar da olmuştur. Bunlar, vahid sözcüğünün, sayıların kendisiyle başlanıldığı bir, iki, üçün biri anlamına geldiğini belirtirler. Ehad ise kendisiyle birlikte zikredilen şeyi sayı yönünden olumsuzlamak içindir. Ehad sözcüğünün, inkârla/olumsuzlukla birlikte zikredilir bir şekilde kullanıldığı da söylenmiştir. “Ma caeni ehadün (bana kimse gelmedi)” cümlesi anlam yönünden bir ve daha fazla kişinin gelişini olumsuzlamaktadır. “Caeni vahidün (bana bir kişi geldi)” cümlesi kullanım açısından doğru iken “Caeni ehedün (Bana bir kişi geldi)” cümlesi kullanım açısından yanlıştır.

Ehad sözcüğünün Allahu Teâlâ'nın sıfatı olarak kullanımında özgülük üzere olumluluk hakkında ancak kullanılabildiği de söylenmiştir.

Allah Teâlâ “*De ki O Allah birdir*” (112/el-İhlas/1) buyurmaktadır.

Bu adam birdir anlamını ifade etmek için “Hüve'r-recülü'l-ehad (bu adam birdir)” veya “Hüve recülün ehadün (o bir adamdır)” denilemez. Ancak bu şahsın hakkında “hüve recülün vehiydün ve vahidün (o bir adamdır)” denilebilir.

Tevhid, Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın bir olduğuna hükmetmektir. Bu hüküm bazen sözle, bazen ilimle bazen de parmakla işaret etmekle olur.

Tevhid üç tanedir:

a-Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın kendi kendisini tevhidi. Yani kendisinin bir olduğunu bildiği halde bir olduğunu haber vermesidir.

b-Kulun, Hakk Teâlâ'yı tevhidi. Bu da yukarıda geçen anlamla aynıdır.

c-Hakk'ın kulu tevhid etmesi. Yani kula tevhidi bahşetmesi ve kulu buna muvaffak kılmasıdır.

Şibli der ki: "Tevhid, kadimi hadisten ayırt etmektir."

Zünnun el-Mısri ise şöyle demektedir: "Tevhid, Allah Teâlâ'nın kudretinin eşyaya karışımı söz konusu olmaksızın gerçekleştiğini, eşyayı müdahalesiz yarattığını, her şeyin illetinin O'nun mahsulü olduğunu, Allah Teâlâ'nın yaratılışına da hiçbir illetin bulunmadığını, O'nun senin tasavvur etmiş olduğun her ne şey varsa aksine olduğunu bilmendir."

Tevhidin, ismin açığa çıkışıyla resmin fena bulması olduğu da söylenmiştir. Tevhid, Allah Teâlâ'nın senin keyfiyeten/niteliksel olarak kendisine ulaşmış olduğun, akla gelen her şeyin veya niceliğinin Kendisinde sonlandığı ya da mahiyetinin Kendisine nispet edildiği veya O'na vasıf olarak ulaşmış olduğun nasıllığın hilafına olduğunu bilmendir.

Bazı mutasavvıflar da "Senin için tevhid sahih değildir" demişlerdir. Zira seninle yegâneleşmiş, onu seninle talep etmiştir. Yani bu konuda bilinmesi gereken nokta O'nu tevhid etmek, muvahhidin ve O'nu talep eden talibin sadece O'nunla O'nu birlemesidir. Sadece O'nunla O'nu istemelidir. Kendisinin varlığının yegâne O'ndan kaynaklandığını bilmelidir. Buna göre Allah Teâlâ, fazlı ibtida edendir. Onun için, tamamlayan Âlemlerin Rabbi olan Allah Tebarek ve Teâlâ'dır.

**"De ki O Allah
birdir"**
(112/el-İhlas/1)

es-Samed

İsmi Şerifi

Anlamının, zail olmayan baki olduğu söylenmiştir. Daim anlamına geldiği de söylenmiştir. Yedirilmeyen anlamında olduğu da denilmiştir. Boş olmayan anlamına geldiği de söylenmiştir. İhtiyaç halinde kendisine başvurulacak kişi olduğu söylenmiştir. Yani kasd edilendir. Doğru olan da budur. Efendiliğin, kendisinde zirveye ulaştığı seyyid anlamına geldiği de söylenmiştir. Bu da bundan önceki anlama tevîl edilir.

Allah Teâlâ'nın fena, zeval ve kurb-u irtihal ile zail olmayan ve sürekli olduğunu bilen kimse, dünyaya fena gözüyle mülâhaza eder, onu yıkmakta zahidce davranır. Helaline râğbet etmez.

Bundan dolayı hekimler şöyle demişlerdir: “Şayet dünya fani olup altından olmuş olsaydı ve ahirette kiremitten olup baki olsaydı dahi, akıllı bir kişinin fani olan altın hakkında zahidce davranıp baki olan kiremide râğbet etmesi gerekmektedir. Nerede kaldı ki, dünya ve dünyanın üstündeki bütün şeyler, fani olan topraktan olduğu halde değer verilmeyi hak etsin.

Hikâye olunduğuna göre:

Bir adam ev satın aldı ve evin bir bölümünü kazdı. Kazdığı bölümde bir küp altın buldu. Satıcının yanına varıp ona:

- Ben senden evi satın aldım. Altını satın almadım. Bunu benden al, deyince satıcı ona cevaben:

- Ben sana evi içindekilerle birlikte sattım. Ben bu altını geri alamam, dedi.

Böylece mahkemeleşmek için kadiya gittiler. Kadı da:

- Evlatlarınız var mı? Dedi.

Taraflardan biri:

- Benim bir oğlum vardır, dedi.

Diğeri de:

- Benim bir kızım vardır, dedi.

Kadı bunun üzerine şöyle dedi:

- Öyleyse bunlardan birisini diğeriyle evlendirin ve altın-ları da onlara infak edin.

İşte bu dünyaya ait bir düşüncesi bulunmayan kişinin sıfatıdır.

Hikâye olunduğuna göre:

İki kişi bir arazi hakkında tartıştılar. Allah Teâlâ o arazi-deki duvardaki bir kerpici konuşturdu.

Kerpiç dile gelerek şöyle dedi: “Ben krallardan bir kral idim. Bin yıl dünyaya krallık yaptım. Ardından öldüm ve bin yıldır çürümüş kemiğe dönüştüm. Bir insan beni aldı ve beni kiremit haline getirdi. Bir müddet kullanıldım, ardından da kırıldım. Bin yıl kiremit olarak kaldım. Ardından benden bir kerpiç yapıldı. İşte ben şu an bu duvardayım.”

Bunun üzerine o iki kişi tartışmadılar.

Allah Teâlâ'nın yedirip kendisi yedirilmeyen olduğunu anlayan kişi, rızık talebi hususunda Allah'a (c.c.) yönelir. Bütün hallerinde O'na tevekkül eder. Rızıkı hususunda O'nu töhmet altında bırakmaz. Bundan dolayı da başkasından yardım talep etmez. Nasıl ki, yaratılış hususunda hiçbir kimse O'na

ortak değilse rızık verme hususunda da kimse O'na ortak olamaz. Bir kimse O'ndan yiyecek, içecek ve giyecek hususunda talep ettiği şeylerde O'na muhtaç olduğuna göre sen de O'na muhtaçsın. O zaman, istenilen şeyde başarıyı elde etmek için O'ndan ümit edilmesi nasıl doğru olmasın. İhtiyaçlarda O'na dayanılması gerektiğini bilen bir kimse zorunlu sıkıntılarını O'na şikâyet eder, ihtiyacını O'na iletir. Güzel bir yakarışla O'nunla ilişki kurar. Çeşitli tevessüllerle O'na yaklaşır.

Hikâye olunduğuna göre:

Velilerden birisi Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) kabrini ziyaret etti ve şöyle dedi: "İlahi! Eğer beni bağışladıysan bu yüce Peygamberini sevindirirsin. Eğer beni bağışlamazsan düşmanın olan şeytanı sevindirirsin. Hâşâ ki sen düşmanın sevincini dostunun sevincine tercih edesin."

el-Kâdir ve *el-Muktedir*

İsmi Şerifleri

Eer iki isim de Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. Allah Teâlâ *"Güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler."* (54/el-Kamer/55) buyurmaktadır. El-Kadir, kudreti bulunan kimse demektir. Kudret sözcüğünün hakikatinde, fiilin gerçekleşmesinde failin kastına göre kendisiyle muradın takaddür ettiği şeydir, anlamı yatar. Gerçekleşme yönü yaratılış/halka ve kazanışa/kesbe göre farklılık arz eder. Hakk'ın kudreti yaratmaya elverişlidir. Kulun kudreti ise kesbe/kazanca elverişlidir. Kul yaratmaya kadir olma gibi bir nitelikle nitelenemez; Hakk Teâlâ da kesbe/kazanca kadir olma gibi bir sıfatla nitelenemez.

Allah Teâlâ'nın kadir olduğunu bilen kimse O'na muhalefet etmesi halinde O'nun cezalandırmasının şiddetinden çok korkar. İstemesi ve ihtiyacı halinde itaatının vesilesiyle değil de O'nun keremi ve fazlıyla rahmetinin ve nimetinin lütuflarını umar.

Allah Teâlâ'nın kadir olduğunu bilen bir kişi O'nun intikamına güvenerek intikam almak hususunda güvende olur. Allah Teâlâ'nın ona yardımını, bu kişinin kendi nefsi için intikam almasından daha kusursuzdur.

**"Güçlü ve Yüce
Allah'ın huzu-
runda hak mec-
lisindedirler."
(54/el-Kamer/55)**

Bundan dolayı denilmiştir ki, Allah Teâlâ'dan başka yardımcı bulunmayan kimseden sakınınız.

Bil ki, Allah Teâlâ kerimdir. Gücü yeter; ancak bağışlar. Bilir; ancak hilmle davranır. Rivayet olunduğuna göre; Hamele-i Arş Melekleri sekiz tanedir. Dört tanesinin tesbihi; "Sübhanelahi adede afvihi/bağışlaması adedince sübhanallah'dır. Diğer dört tanesinin tesbihi; 'Sübhanelahi adede hilmihî be'de ilmihî/ İlminden sonraki hilmi adedince sübhanallah'tır.

el-Mukaddim ve *el-Muahhir* İsmi Şerifleri

Bu iki ismin Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak anlamları; Allah Teâlâ'nın rütbede veya vakitte bazı halleri bazısına öncelemesi ve bazısını bazısından sonraya tehir etmesidir. Bu her iki isim de Allah Teâlâ'nın iradesinin ve fillinin delillerindendir.

Bil ki Allah Teâlâ'nın velileri farklı farklıdır. Bunlardan bir bölümü ibadette ve hizmette çalışma ve çabasıyla mukaddim olmak için çaba sarfeden, Sabikun olan kardeşlerinden geri kalmaya razı olmayanlardır. Bunlar hakkında şu şiiri inşad etmişlerdir:

*Öne geçmek sözsel ve eylemsel olarak öne geçmektir.
Kendilerinin önüne geçilmişlerin hasretinden nefsi sakındırınız.*

Bil ki Allah Teâlâ vermiş olduğu ezeli hükmünde bir grubu öncelemiştir. Bazen zahirde kovulmuşların vasıfları onlarda cereyan eder. Rahmetten kovulmuş olan kimselerin makamlarında bulunmakla itham edilirler.

Bunlar Allah Teâlâ'nın ezeldeki hükmüyle rahmetinin ehlinde olanlardır.

Denildiğine göre:

Bağdat'ta salih bir adam vardı. 25 yıl müezzinlik yaptı. Ramazan ayında bir gün öğle namazının ezanını okuduktan sonra kardeşinin evine girdi. Onları içki içerken gördü. Kardeşi kendileriyle birlikte bir bardak içki içmesini istedi. İçmesi halinde hanımını boşayacağına dair yemin etti. Adam da kardeşi hanımını boşamasın diye bir bardak içki içti. Ardından sarhoş oluncaya kadar iki, üçüncü bardakları içti. Kendisinden namazı kıldırmasını istediler. O da ebedi olarak namaz kıldırmayacağına dair yemin etti. Böylece bu sarhoşluğu içinde vefat etti. İşte böylece, Allah Teâlâ'nın ezeldaki hükmüyle tehir edilen kimselerden olmuş oldu. Uzun zaman süren çabası ve çalışmaları kendisine fayda vermedi. Bizler de O'nun tevfiğiyle Allah Teâlâ'dan güzel bir son istemekteyiz.

el-Evvel ve el-Âhir, *ez-Zâhir ve el-Bâtın*

İsmi Şerifleri

Evvel sözcüğünün vezni ef'elü'dür. A-L-E/Ye-U-Lü fiilinden türetilmiştir. A-Ze/Ye-U-Zu fiilinden E'A-Ve-Zü sözcüğünün türemesi gibi. Evvel sözcüğünün aslı "E-V-E-Lü'dür. İkinci hemze "vav" harfine dönüştü. Birinci "vav" ikinci "vav"a idğam edildi. Böylece "evvelü" oldu. Ekber sözcüğünün dişilinin Kübra, Aher sözcüğünün dişilinin Uhra olması gibi evvel sözcüğünün müennesi/dişili "evla"dır.

Allah Teâlâ'nın vasfı olarak el-Evvel başlangıcı olmayan ezeli, kadim demektir. Allah Teâlâ'nın vasfı olarak ahir, kendisinin sonu bulunmayan, varlığı bitmeyen demektir.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın sıfatı olarak ez-Zâhir, yaratıklarını egemenliği altına alan demektir. Arapların "Zehere fülânün ela fülânin/falanca falancaya karşı kadir oldu, ona egemen oldu" sözcüğü de bu anlamı barındırmaktadır.

Allah Teâlâ'nın vasfı olarak el-Batın, mahlukatını bilen, onların işlerini düzenleyen demektir. Tevhidi için, ayetler, burhanlar ve delilleriyle selim akıllar için zahir olan; bir kavme

karşı da aziz olan, O'nun varlığını inkâr etmesinler diye onlardan gizlenen demek olduğu söylenmiştir.

Bu isimlerin, Allah Teâlâ'nın fiillerinin sıfatlarına işaret ettiği de söylenmiştir. Buna göre Allah Teâlâ ihsanıyla evvel, bağışlamasıyla ahir, nimetiyle zahir, rahmetiyle batındır.

Evvel'in sadece O'nu tanımamızın güzelliğiyle olduğu da söylenmiştir. Çünkü O'nun tevfikî ve hidayeti ilk olmamış olsaydı O'nu tanıyamazdık. Hidayetle evvel, riayetle ahir, kifiyetle zahir, inayetle batın olduğu da söylenmiştir.

Mutlu kılmakla evvel, yardım etmekle ahir, şereflendirmekle zahir, irşad ile de batın olduğu söylenmiştir.

el-Berr

İsmi Şerifi

B l-Berr ismi şerifi, Kur'an-ı Kerim'de geçen, Allah Teâlâ'nın hakkında *"Gerçekten O, hayırların kaynağıdır, merhamet ve ihsanı boldur."* (52/et-Tur/28) buyurduğu isimlerindendir.

Berr hayırda bulunan demektir. Kişi anne-babasına iyilikte bulunduğunda "Fülanün barre bi-ebeveyhi /falanca anne-babasına iyilikte bulundu" denilir. Mahlûkat hakkında kullanımı halinde sözcük, iyilik amellerinin kendisinden peşi sıra çıktığı kimseyi ifade eder. Barr sözcüğünün Allah Teâlâ'nın kendisine 'barr' olduğu kimse hakkında kullanımına gelince ise kendi nefsinı muhalefet olarak kabul edilen şeylerden engeller. O'nun ünsiyetinin lütuflarının fenleriyle idame eder. O'nun yolunda içtihadını yoğunlaştırır. O'nun emrine uygun davranmayı azığı kılar. Kaskdını ve seyr-i sülukûnun menbainı irşadı edinir. Kendi problemlerini O'nun fazlıyla gidererek kimseye muhtaç olmaz. Bereketli bir karşılamaıyla O'na muhalefet etmekten kendisini korur. Bu kişi mal söz konusu olmaksızın zengin, bir problemi olmaksızın aziz olmuş olur. Ordu ve sayı gösteriminde bulunmaksızın melik olur, mal yığma ve biriktirme eylemine girişmeksizin zengin olur.

**"Gerçekten O,
hayırların kay-
nağıdır, merha-
met ve ihsanı
boldur."**

(52/et-Tur/28)

Allah Teâlâ'nın el-Berr olduğunu bilen bir kimsenin, başta anne-babası olmak üzere herkese iyilik etmesi edeptendir. Hazret-i Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Rabbın rızası, anne-babanın rızasında; Rabbın kızgınlığı/gazabı o ikisinin kızgınlığındadır."⁴⁴

Hikâye olunduğuna göre:

Musa (a.s.) rabbiyle konuştuğunda arşın inciğinin yanında ayakta duran bir adam gördü. Bu adamın makamının yüceliğinden dolayı şaşkınlığa düştü ve şöyle dedi:

- Ey Rabbim! Bu kul bu makama hangi amelle ulaştı?

Allah azze ve celle şöyle buyurdu:

- Bu kul, kullarımdan herhangi birisine vermiş olduğu iyiliği kıskanmaz ve anne-babasına iyilik yapardı.

Denildiğine göre:

Hasan İbn Ali (r.a.) annesiyle birlikte yemek yemezdi. Bunun üzerine annesi ona bu davranışının nedenini sorunca İmam Hasan (r.a.) şöyle buyurdular:

- Gözünün bir yiyeceğe ilişmesini ve benim de bilmeden senden önce bu yemeğe davranacağımdan korkarım. Böylece anne-babaya isyankâr olurum.

Hazret-i Fatıma (r.anha) ona şöyle buyurdular:

- Ey oğulcuğum! Benimle birlikte bulunan her şeyde sen de konaklamakta ve faydalanmaktasın.

Bil ki, öğrencilerin hocalarına ve üstatlarına iyilikleri anne ve babalarına karşı iyiliklerinden daha fazla olmalıdır. Zira anne-baba oğullarını dünyanın afetlerinden korurken, hocaları ise ahiretin afetlerinden korumaktadır. Baba oğlunu nimetiyle terbiye ederken, hocası himmetiyle terbiye etmektedir.

⁴⁴ Suyuti, *ed-Dürri'l-Mensur*, c. 4, s.172; Müttaki el-Hindi, *Kenzü'l-Ummal*, Hadis No: 4555; Acluni, *Keşfü'l-Hafa*, c. 1 s. 520.

et-Tevvâb

İsmi Şerifi

Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde geçmektedir. *"Rabbine hamd ile tesbih et ve O'ndan af dile. Çünkü O Tevvabdır, tevbeleri çok kabul eder."* (110/en-Nasr/3)

Tevbe, tabe kökünden gelip dönüş anlamındadır. "Tabe", "Enabe" ve "Abe" fiillerinin bütünü aynı anlamı ifade etmektedir. Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak Tevvâb, kulunun tövbesini kabul eden, yani lütuflarla kuluna dönen, onu başarıya ulaştıran ve bir meseleyi ona kolaylaştıran demektir. Ondan gelen tevbenin kabul edilmesi anlamına geldiği de söylenmiştir. Allah Teâlâ'nın kulu için tevbeyi yaratması anlamına geldiği de söylenmiştir. Allah Teâlâ'nın *"Önceki iyi hallerine dönsünler diye, Allah onları tevbeyle muvaffak kıldı."* (9/et-Tevbe/118) buyruğunda geçtiği gibi. Buna göre de kula dönüş yapmayacağı müddetçe kulun da tövbe etmeyeceği bilinir. Tövbenin başlangıcı Allah Teâlâ'dan yaratılmışlara, tamamı da sözle Allah'a yönelmekleedir.

"Rabbine hamd ile tesbih et ve O'ndan af dile. Çünkü O Tevvabdır, tevbeleri çok kabul eder."

(110/en-Nasr/3)

el-Müntekim

İsmi Şerifi

İntikam, nikmet sözcüğünün iftial kalıbına getirilmiş şeklidir. Bu ise bir şey için zorlama da son noktadır. Ayrıca cezalandırmanın da zirvesidir.

Allah Teâlâ *“Onlardan, sırf, azîz ve hamîd olan Allah’a iman ettikleri için intikam aldılar.”* (85/el-Buruc/8) buyurmaktadır. Yani baskı yaptılar. “Hel tenkimune minna/Bize baskı mı uygulayacaksınız.”

Allah Teâlâ’nın intikamı, isyanları baskı üzere cezalandırmasıdır. Allah Teâlâ’nın vasfı olarak kerahet kulların niteliğinde olduğu gibi nefsin nefret etmesi ve meşakkatin lahık olması değil, failin yerilmesi ve cezalandırma ile ona hükmetmesidir. Allah Teâlâ kendi nefsi için gazaba gelmemekte mahlukat ve kulları için gazaba gelip intikam almaktadır.

Ebu’d-Derda’dan⁴⁵ şöyle rivayet olunmuştur: “Kulun kendisine özel temiz bir vakti vardır. Allah Teâlâ sınamak ve

⁴⁵ Uveymir İbn Malik İbn Kays İbn Ümeyye el-Ensari el-Hazreci Ebu’d-Derda (v.32/652): Sahabidir, hekimlerdendir. İslam kahramanlarındandır. Peygamberlikten önce Medine’de ticaretle uğraşmaktaydı. Ardından bütünüyle ibadete yöneldi. Şecaat ve ibadetlerle meşhur oldu. Ömer İbn Hattab’ın emriyle, Şam kadılığını Muaviye ona vermiştir. Şam’da ilk kadıdır. Ulemadan ve hükemadandır. Kur’an-ı Kerim’i top-

“Onlardan, sırf, azîz ve hamîd olan Allah’a iman ettikleri için intikam aldılar.”
(85/el-Buruc/8)

denemek için bunu kulunun kalbinden çıkarmasını Cebrail'e (a.s.) emreder. Eğer sıkıntı duyar ve sızlanırsa bunu ona geri verir ve arttırır. Eğer buna önem vermezse bunu ona geri vermez ve bu onun intikamı olmuş olur. Kul bazen kaymasının/hatasının ardından araya fasıla koymaksızın hemen Rabbine sığır. İntikamın inişinden önce yöneliş kendisine ulaşır. Böylece Allah Teâlâ ona örtmenin rahmetiyle dönüş yapar. İyiliğinin lütfuyla hemen bağışlanır.

lamış, Şam'da vefat etmiştir. Hadis âlimleri kendisinden 179 hadis rivayet etmişlerdir. *El-Alam*, c. 5, s. 98; *el-İsabe*, 6119 nolu tercüme-i hal; *et-Tac*, c. 2, s. 346.

el-Afuvv

İsmi Şerifi

El-Afuvv sözcüğü “el-Afi” sözcüğünden daha mübalağalıdır. Afv sözcüğünün iki anlamı bulunmaktadır. Bu anlamlardan birisi fazldır. Allah Teâlâ’nın “*Yine sana iyilik yolunda ne harcamayacaklarını sorarlar. “afvı” de.*” (2/el-Bakara/219) buyruğunda geçen afv sözcüğü bu anlamdandır. Yani mallarından arta kalanı demektir.

Allah Teâlâ’nın “hetta afev/Nihayet çoğaldılar” buyruğunda da bu anlam söz konusudur. Ayette geçen afev fiili çoğalmak anlamındadır.

“Efa malü fûlanin” denilir. Falanca zatın malı çoğaldı anlamına gelir. Buna göre el-Afuvv, bolluk veren, bolca bağışta bulunan demektir.

El-Afi, silen, gideren demektir. Arapların rüzgârın izleri silip, izale etmesi halinde kullandıkları “Efeti’r-Riyahü’l-asare” sözleri de bu anlamdandır. Buna göre ise el-Afuvv günahların izlerini silen, mağfiret rüzgârıyla günahları gideren demektir. Allah Teâlâ’nın “*Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır.*” (13/er-Rad/39) buyruğu gibi.

Allah Teâlâ günahları hafaza meleklerinin ve günahkârların kalbinden silmekte ardından da bu günahı hafaza meleklerinin kaydından silmektedir.

“Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır.”

(13/er-Rad/39)

Denildiğine göre:

Salihlerden bir adam “Allah Teâlâ’ya kasem olsun ki! Allah Teâlâ falancayı bağışlamayacaktır” dedi. Allah Teâlâ o zamanın peygamberine Allah Teâlâ’nın günahkâr kişinin günahlarını bağışladığını ve o yemini yapan kişinin amellerini boşa çıkardığını söylemesini o ikisine söylemesini vahyetmiştir.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ’nın el-Afuvv olduğunu bilen affedilmesini talep eder. Allah Teâlâ’nın bağışlamasını talep eden kimse, insanların hatasından vazgeçer. Zira Allah Teâlâ bununla onları edeplendirmiştir.

Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *“Bağışlasınlar; feragat göstereyin. Allah’ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”* (24/en-Nur/22)

Bil ki, Kerim bir Zat, affettiğinde günahkâr ve kötü insanın kalbini vahşete düşmekten ve yüzünü de utangaçlıktan korur.

Affettiği kişiye, yapmış olduğu fiilin kötülüğünü hatırlatmaz.

er-Raûf İsmi Şerifi

Re'fet rahmetin şiddetidir. Reafet ise rahmettir. Hakikatte ise nimetin murad edilmesidir. Rahmetin nimet olarak isimlendirilmesi mecazdır. Allah Teâlâ'nın kullarına rahmeti, herhangi bir neden söz konusu olmaksızın onlara ihsanı murad etmesidir. Allah Teâlâ kullarına herkesten daha çok merhametlidir. Allah Teâlâ'nın dünyadaki rahmeti, müminler ve kafirlerin bütününe kapsamaktadır. Ahiretteki rahmeti ise sadece müminlere özgüdür.

Rivayet olunduğuna göre:

Hazret-i Peygamber (s.a.v.) seferlerinden birisinde, yanında çocuğu bulunan ve ekmek yapan bir kadına uğradı. Kadın, Hazret-i Resulullah'a (s.a.v.).

- Ey Allah'ın Resûlü! Senin, "Annenin çocuğuna olan rahmetinden daha çok, Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın kullarına merhametli" olduğu sözün bana ulaştı. Bu söz bana denildiği gibi midir? Dedi.

Hazret-i Resul-u Azam (s.a.v.):

- Evet, diyerek cevaplandırdı.

Kadın:

- Öyleyse bir anne yavrusunu bu ateşin içine atmaz, dedi.

Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (s.a.v.) ağladı ve şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ La ilahe illallah sözünü söylemekten kaçınan kimse hariç hiç kimseyi cehennem ateşiyle azaplandırmaz."

Cezalandırmayı gerektiren şeylerden kullarını koruması, Allah Teâlâ'nın rahmetindendir. Hatadan/kaymadan koruması rahmet babında masiyyeti bağışlamaktan daha belağatlidir. Allah Teâlâ bazen zahirde meşakkat ve şiddet olan şeyle kuluna merhamet eder. Ancak bu şiddet ve meşakkat batında nimet ve rahmettir. Ne var ki, kul bunu bilememektedir. Nice kullar vardır ki, başına gelen şiddetli sıkıntı, ihtiyaç içinde bulunma ve kötü hal nedeniyle insanlar kendisine şiddetli bir şekilde üzüldürken, o hakikatte meleklerin kendisine gıpta ile baktığı, nimet içinde yaşayan bir kimsedir.

Denildiğine göre:

Bir peygamber Allah Teâlâ'ya çıplaklığı, açlığı ve bitlenmeyi şikâyet etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona: "Bilmez misin ki, bunu sana ben yaptım. Şirkin kapılarını sana kapattım" diye vahyetti.

Başkalarını mülahaza etmekten kulunu koruması, kuluna rahmetindendir. Böylece kul, ihtiyaçlarını sadece O'na iletir.

Velilerden birisine: "Hacetini iste" denilince, "Ayağını marifet sergisinin üstüne koyan birisinin Allah Teâlâ'dan başkası için minnet içinde bulunması güzel değildir" demiştir.

Bir adam salihlerden birisine: "İhtiyacın var mı?" diye sordu. Salih adam: "İhtiyacımı bilmeyen birisine karşı hiçbir ihtiyacım yoktur" cevabını verdi.

Mâlikü'l-Mülk ve Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm

İsmi Şerifleri

Şelâl sözcüğünün anlamı el-Celîl ismi şerifini açıklarken geçmişti. Celâlin anlamı; yücelik ve uluvv sıfatlarını hak etmektir.

Allah Teâlâ'nın celalini bilen bir kimse zillet gösteriminde bulunur ve O'na karşı tevazulu davranır.

Rivayetlerden birisinde geçtiğine göre:

Allah Teâlâ melekleri yarattığından bu yana melekler bı-kıp usanmadan ağlamaktadırlar. Onların gözlerinden dökülen her bir damla gözyaşından, Allah Teâlâ bir melek yaratmaktadır. Kıyamet gününe kadar da bu melekler başlarını kaldırmaz ve şöyle derler: "Seni tesbih ederiz (Ey Rabbimiz)! Biz sana hakkıyla ibadet edemedik."

Denildiğine göre:

Hamele-i Arş Melekleri içinde suretleri buzağı suretine benzeyen melekler bulunmaktadır. İsrail oğulları buzağıya taptıktan bu yana söz konusu melekler, Allah Teâlâ'dan hayâ ederek ellerini yüzlerine koydular.

İbn Cella⁴⁶ der ki: “Ben bir vakit bir deveye binmiştim. ‘Allah Te     yücedir’ dedim. Bir de baktım ki, deve de son derece açık bir dille “Allah yücedir” diyor.

Allah Te    ’nın celalliği, yardımcılarının bulunmasıyla ve herhangi bir sebeple değildir. Aksine O’nun celali yücelik, iz-zet ve uluvv sıfatının kendisine ulaştığı elde ettiği vasıfladır.

İkram, in’am (nimet verme) anlamına yakın bir anlamdadır. Ancak ikram inamdan daha özeldir. Zira Allah Te     ikram etmediği kimseye inam edebilir. Ancak inam ettiği kimseye ikram eder. Allah Te    ’nın kuluna ikramı dünyada hemen şu anda gerçekleşmekte iken, ahirette ikramı ise daha sonrasınadır. Bu, kendisinde bulunan taksirlik nedeniyledir. Zira Hakk Te     kendisine nimet vermekte iken o Allah Te    ’dan başkasına sıkıntısını açmaktadır. Allah Te     onu rızıklandırmakta iken o başkasına hizmet etmekte ve başkasından istemektedir.

⁴⁶ Ebu Abdullah Ahmed ibn Yahya el-Cella, aslen Bağdatlı olup Remele ve şam’da ikamet etmiştir. şam’ın büyük şeyhlerindendir. Ebu Turab, Zünnun el-Mısrî, Ebu Ubeyde Busri ve babası Yahya Cella’nın sohbetinde bulunmuştur. İbnu’l-Cella vefat edince doktor ona baktı, o te-bess m ediyordu. Bunun  zerine doktor “Bu zat henüz sağdır” dedi. Nabzına baktı, ölmüş, dedi. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 403.

el-Muksit ve *el-Cami'*

İsmi Şerifleri

El- Muksit, adil demektir. Bir kişi adaletli olduğunda “Eksete” denilir. Zulm ettiğinde ise kasete denilir. Allah Teâlâ’nın sıfatı olarak adil sözcüğünün anlamı, fiillerinin bütününün güzel olmasıdır.

Allah Teâlâ’nın sıfatı olarak el-Cami’ ismi şerifi, mahlûkatı toplayan ve Kıyamet gününde onları sevap ve cezalandırma için yayan demektir. Buna göre o gün onların ayrıışmış etleri, parçalanmış derileri, çürüyüp ufalanmış kemikleri toplanır. O, ömürler boyunca bireyleri arasında ayırım meydana gelmeyecek yönden şekiller ile benzerlerin, muhtelifler ile eşdâdın, cansız maddelerin, bitkilerin ve hayvanların arasını suretlerinde, renklerinde, tatlarında, kokularında, faydalarında, zararlarında, fiillerinde ve ahlakında cem edendir. Yapıp yaratınların en güzeli olan Allah pek yücedir.

Müsned bir haberde geçtiğine göre; vahşi hayvanlar veya diğer hayvanlar Kıyamet gününde Allah Teâlâ’ya kâmil bir secde edecekler. Bunun üzerine melekler onlara “Bugün secde günü değildir. Bugün sevap ve cezalandırma günüdür. Allah Teâlâ da sizi ancak Ben-i Âdem’in rüsvalıklarını görmemiz için yarattı” diyecektir. Bunun üzerine vahşi hayvanlar veya diğer hayvanlar şöyle diyeceklerdir: “Bu secde,

Allah Teâlâ'nın bizi Ben-i Âdem'den kılmaması yönünden şükür amaçlı yapılan secdedir.”

Denildiğine göre; bir adamın yetmiş peygamber sevabı olsa ve bir danıklık düşmanı olsa düşmanını razı etmeyinceye kadar cennete giremez. Yine denildiğine göre; bir danık gümüş için kendisinden yedi yüz kabul olunmuş namaz alınır ve düşmanına verilir. Denildiğine göre; zalim, Allah Teâlâ'nın rahmetini umduğu gibi mazlum da umar. Zalimden mazlum için kısas hakkını aldığıında, işte bu kendisinden rahmetledir. Zalimden mazlum için kısas almadığıında hiç kuşkusuz mazlum rahmet etmemiş olsa da zalime rahmet etmiş olur. Âdil, Hâkim Zât bundan münezzehdir.

Allah Teâlâ tefrika sebeplerinden kurtulsunlar diye takdirinin şuhuduna velilerinin kalplerini toplayandır. Böylece onların yaşantıları güzel olur. Zira söz konusu veliler vasıtaları görmüş olurlar. Böylece veliler hadiselerle ancak takdir gözüyle bakarlar. Eğer bir nimet ise bilirler ki, Allah Teâlâ bunu kendilerine verecektir. Eğer bir bela/sıkıntı ise bilirler ki, Allah Teâlâ onu açmıştır.

el-Ganiyy ve *el-Muğnî* İsmi Şerifleri

El-Muğnî, kullarına zenginlik bahşedendir. Yeterliliği de veren anlamına gelmiş olur. Allah Teâlâ bazı kullarını diğer bazılarına karşı ihtiyaçsız kılar. Zira ihtiyaçlar hakikate göre ancak O'na iletilir. Buna göre mahlûk kendi nefsi için ne bir faydaya ne de bir zarara sahiptir. Nerede kaldı ki, başkası için fayda ve zarara sahip olsun. Bundan dolayı denilmiştir ki, yaratılmışlar yaratılmışlara, hapsedilmiş olan hapsedilmiş olana taalluk etmiştir.

Kim sıkıntısını Allah Teâlâ'ya iletir ardından da bundan cayıp sıkıntısını Allah Teâlâ'ya iletmekten vazgeçip sıkıntısı için başkasına müracaat ederse, Allah Teâlâ ona, mahlûkata ihtiyaç duyma sıkıntısını verir. Ardından onların kalplerinden ona karşı merhamet etme duygusunu çekip alır. Allah Teâlâ'ya muhtaç olduğuna şahid olan kimse ihtiyacı esnasında Allah Teâlâ'ya müracaat ederse Allah Teâlâ ona ummadığı yerden ihtiyaçsızlık/zenginlik verir ve beklemediği yerden ona bağışta bulunur.

Allah Teâlâ'nın kullarını zengin kılması iki kısımdır. Bir kısmı mallarını arttırmak suretiyle zengin kıldığı kullarıdır ki, bunlar avamdır. Bunlar mecazen zengin olanlardır. Bir kısmı

› el-Kuşeyrî • Esmâillahi'l-Hüsnâ O'nun Güzel İsimleri

ise hallerini arı, katışıksız kılmakla zengin kıldıklarıdır. Bunlar ise seçkin kullardır. İşte bunlar gerçek zenginlerdir. Zira insanların hal sahibinin himmetine olan ihtiyacı, mal sahibinin lokmasına olan ihtiyacından daha fazladır.

el-Mani'

İsmi Şerifi

Allah Teâlâ'nın sıfatı olarak el-Mani, velilerinden belayı engellemesi veya mutlak olarak dilediği kimse-den bahşı engellemesidir. Allah Teâlâ velilerinden belayı engellediğinde bu güzel bir lütuf olmuş olur. Dilediği kimselerden bahşı engellediğinde ise bu onlar için bolca bir fazilet olmuş olur.

Hikâye olunduğuna göre; Hazret-i Musa(a.s.): "İlahi! Ben acım" deyince Allah Teâlâ kendisinin bunu bildiğini ona vahyetmiştir.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ, dünyayı sevdiğine de sevmediğine de verir. Ancak velilerinin has olanlarının kalplerini muhalefet etmekten korur.

ed-Đâr ve en-Nâfi‘

İsmi Şerifleri

Allah Teâlâ'nın isimlerinden iki isimdir. Bu iki ismin anlamında tevhide işaret bulunmaktadır. Bir kula zarar veya fayda, hayır veya şer ulaşımı, ancak Allah Teâlâ'nın dilemesi ve iradesiyle, kazası ve takdiriyledir. Allah Teâlâ'nın hükmüne teslimiyet gösteren bir kimse rahatlık içinde yaşar. Bundan kaçınan bir kimse ise her türlü afet içinde yaşar.

Allah Teâlâ'nın Levh-i Mahfuz'da yazdığı ilk hükmün şu olduğu söylenmiştir: "Ben kendisinden başka ilah olmayan Allah'ım. Kim benim hükmüme teslimiyet göstermez, gönderdiğim sıkıntılara sabretmez, vermiş olduğum nimetlere şükür etmezse benden başka bir rabb arasın."

Kazaya razı olmayan kimsenin ahmaklığının devasının olmadığı söylenmiştir.

Varlık sahasına getirmek ve var etmek hususunda Mevla'sının yegâne olduğunu ve bir olduğunu anlayan kimse, işlerini O'nun idaresine bırakır. Bundan dolayı da rahatlık içinde yaşar. Mahlûkat rahatlık içindedir. Herkese nasihat etme çabasında bulunur. Kalbinde başkasına karşı hıyanet ve aldatma bulunmaz.

**"O vakit
Allah'tan bir
rahmet ile on-
lara yumuşak
davrandın" (3/
Al-i İmran/159)**

Bir kula karşı merhamet eden kimseye Allah Teâlâ muhakkak merhamet eder.

Allah Teâlâ Peygamberine (s.a.v.) “*O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın*” (3/Al-i İmran/159) buyurmuştur.

Hazret-i Peygamber (s.a.v.) “*Rahmet edicilere Rahman merhamet eder*” buyurmaktadır.⁴⁷

Hasan-ı Basri’nin bir elbisesi çalındı. Oturup ağlamaya başladı. Kendisine niçin ağladığı sorulduğunda cevaben şöyle demiştir: “Ben, ancak yarın Kıyamet gününde bir Müslüman’a benden dolayı ceza ulaşacağından ötürü ağlamaktayım.”

Ardından, “Allah’ım! Onu bağışla” diyerek bağışlanma talebinde bulundu.

⁴⁷ İbn Asakir, Tehzibü Tarihi Dimeşk, c.7, s.447

en-Nûr

İsmi Şerifi

Nur Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Kitab-ı Kerim'de geçmektedir. Allah Teâlâ nur ismi şerifi hakkında *"Allah, göklerin ve yerin nûrudur"* (24/en-Nur/35) buyurmaktadır.

Bu ayetin anlamının gökleri ve yeri nurlandıran olduğu söylenmiştir. Göklerin ve yerin ehlini hidayet eden olduğuna geldiği de söylenmiştir. Nurun nur olarak isimlendirilmesinin nedeninin nurun kaynağının Allah Teâlâ olması olduğu söylenmiştir. Araplar bir şeyden olan kimseyi o şeyin ismiyle isimlendirirler. Nur ismi şerifinin münevvir/nurlandıran anlamına gelmesi halinde ise Allah Teâlâ ufukları yıldızlar ve nurlarla, bedenleri ibadetlerin eserleriyle, kalpleri delillerle ve hüccetlerle nurlandırandır. Taat, nefislerin ve kalıpların ziyetidir. Marifetler, kalplerin ve ruhların ziyetidir. Allah azze ve celle, müminin kalbini nur üzerine nurla ziyadelerdir. Burhan ardından da irfan nuruyla teyit eder, destekler. Allah Teâlâ *"(Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eristirir."* (24/en-Nur/35) buyurmaktadır.

Allah Teâlâ, kul hakkı tercih etsin ve batılı bıraksın diye kalpleri kendi nuruyla ahlakın güzelliklerine iletir.

"Allah, göklerin ve yerin nûrudur"
(24/en-Nur/35)

Hadis-i şerifte şöyle geçmektedir: “Allah Teâlâ ahlakın yüceliklerini sever; basitliklerinden hoşlanmaz. Basit şeylerden kaçınmak, dünyanın değerini küçük görmek, herkese cömertçe davranmak ahlakın yüceliklerindendir. Allah Teâlâ cömert olan herkesi sever.”⁴⁸

Denildiğine göre; Allah Teâlâ Hazret-i Musa'ya (a.s.): “Samiri'yi öldürme; Zira o cömerttir” diye vahyetti.

Cömertliğin, sana iyi davranmayan kimseye ikramda ve bağışta bulunman; yüceliğin ise sana insafli davranmayan kimseye karşı insafli davranman olduğu söylenmiştir.

⁴⁸ Hadisi, Şihab, *el-Müsned*'de rivayet etmiştir. Hadis No: 1077; Iraki; *Hamlü'l-Esfar*'dan naklen *el-Muğni*'de rivayet etmiştir. C. 2, s. 352; İbn Kesir, *Tefsir*, c. 4, s. 515; Suyuti, *Cemü'l-Cevami*', Hadis No:5191; Mü-takki el-Hindi, *Kenzü'l-Ummal*, Hadis No:5180; el-Heraiti, *Mekarimü'l-Ahlak*, s. 3.

el-Hâdî

İsmi Şerifi

Hidaye, sözlükte meyllettirme demektir. Hidayetin hidayet olarak isimlendirilmesi, kendisine hidayet verilen zatın kalbinin hidayet edilen şeye meyllettirilmesi. Yahut da bir mülkten diğer mülke meyledilir. Hidayet kalbi Hakk’a meyllettirmektir.

Hidayetin kök anlamının sözlükte önceleme olduğu da söylenmiştir. Bedene önceliğinden dolayı boyuna “Hâdî” denilmiştir.

Allah’ın (c.c.) sıfatı olarak el-Hâdî, hayır ehlini hak etmiş olduğu rütbeye önceleyen anlamına gelmektedir. Allah azze ve celle kullarını en güzel tanıtmayla marifetine iletmişti gibi, en güzel şereflelendirmeyeyle işlerin yücelerine ve ahlakın güzelliklerine iletir.

Allah Teâlâ “Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verene sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki” (91/eş-Şems/7-8) buyurmaktadır.

Bil ki, güzel ahlaka hidayet etme Hakk’ı tanımının feridir. Zira din iki şeyden oluşmaktadır: Hakk’ı doğru olarak tanımak, halkla/mahlûkatla/insanlarla güzel ilişki.

Ahlakın güzelliğinin güzel bir şekilde insanları idare ederek istenilmeyen şeyi yüklenmek olduğu da söylenmiştir. Güler yüz gösterilmesi, eziyetten el çekmek olduğu da söylenmiştir.

“Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verene sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki”

(91/eş-Şems/7-8)

Kalbinde iki varlığın eserinin olmaması olduğu da söylenmiştir.

Hazret-i Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdular:

- Hacı olarak akşamlayıp gazi olarak sabahlayan kimseye ne mutlu!

Sahabe:

- Kimdir bu ey Allah'ın Resülü? Diye sordular.

Hazret-i Resulullah (s.a.v.):

- Ailesi çok olup, geliri dar olan, ancak onlara güzel ahlakla davranan, onların yanına gülerek giren, gülerek onların yanından ayrılındır. Ben onlardanım, onlar da bendendir. Onlar Allah Teâlâ'nın yolunda gaza eden ve hac edenlerdir.

Fudayl İbn İyaz⁴⁹ şöyle der: "Güzel ahlaklı facir birisinin benimle dostluk kurması, kötü ahlaklı abid birisinin benimle dostluk kurmasından bana daha sevimli gelmektedir."

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdular: "Güzel ahlak, sahibinin boynunda Allah Teâlâ'nın rıdvanından bir tasmadır. Bu tasma rahmet zincirine bağlanmıştır. Bu zincir cennetin kapısındaki bir halkaya bağlanmıştır. Güzel ahlak hangi yöne giderse bu zincir kendisine çeker. Bu kapıdan onu cennete koyar.

Kötü ahlak sahibinin boynunda Allah Teâlâ'nın gazabından bir tasmadır. Bu tasma Allah Teâlâ'nın azabından bir zincire bağlanmıştır. Bu zincir ise cehennem ateşinin kapısındaki bir halkaya bağlanmıştır. Kötü ahlak nereye giderse bu zincir kötü ahlakı bu kapıdan cehenneme koysun diye kendisine çeker."⁵⁰

⁴⁹ Ebu Ali Fudayl İbn İyaz (105/723-187/803): Merv yöresindendir. Semerkand'da doğduğu da söylenmiştir. Ebiverd'de yetişti. Muharrem ayında Mekke-i Mukerreme'de vefat etti. Başlangıçta Ebiverd ile Serahs arasında yol kesici bir haramiydi.

"Allah Teâlâ bir kulu severse üzüntüsü çok olur. Bir kişiye de buğz ederse dünyasını genişletir." sözü, onun özlerindendir. *Risale-i Kuşeyriye*, s. 424.

⁵⁰ İbn Kayserani, *Tezkiretü'l-Mevzuat*, s. 303.

el-Bedî‘

İsmi Şerifi

Bel-Bedî‘ ismi şerifinin anlamı mübdi‘dir. Feîl vezninin müfil anlamını vermesi gibi. Elim sözcüğünün mülim (elem verici) anlamına gelmesi gibi. Bir fiil işleyen herkes mübdi‘dir. Bidat sözcüğünün bidat olarak isimlendirilmesinin nedeni, öncesinde bu söz söyleyen hiçbir kimsenin olmamış olmasıdır. Allah Teâlâ, öncesinde herhangi bir örnek söz konusu ve kimseden de öğrenmiş olmaksızın eşyayı ilk defa varlık sahasına getirendir.

Bedi‘ sözü, benzeri olmayan demektir. Bu da aynı şekilde Allah Teâlâ hakkında kullanımı doğrudur. Mübdi‘ –hemzeli- herhangi bir örnek bulunmaksızın yaratan... “Bedeellahü’l-halke ve ebdeehüm fe hüve badihim ve mübdihim” Allah Teâlâ mahlûkatı yarattı, mahlûkatı yaratıcıdır denilir. Bu ismi bilen bir kişinin bidatten kaçınıp sünnete tutunması edeptendir.

Bidat, Kitap, sünnet ve icma-ı ümmette aslı bulunmayan her şeydir.

Ebu Osman el-Hiri şöyle demektedir: “Kim kendi nefesine söz ve eylem olarak sünneti emrederse hikmetle konuşur. Nefsine hevayı emreden kimse ise bidati söyler.”

**“Ey Rabbimiz!
onlara kitap ve
hikmeti öğre-
tecek bir pey-
gamber gön-
der.”**

(2/el-Bakara/129)

Hazret-i Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Sünnetimi seven beni sever. Beni seven ise cennette benimle birlikte.*”⁵¹

Sehl İbn Abdullah et-Tüsteri şöyle demektedir: “Bizim mezhebimizin aslı üç tanedir: Ahlakında ve fiillerinde Hazret-i Peygamber’e (s.a.v.) uymak, helal rızık yemek ve bütün hal-lerde niyeti ihlaslı kılmak.”

Allah Teâlâ “*Ey Rabbimiz! onlara kitap ve hikmeti öğretecek bir peygamber gönder.*” (2/el-Bakara/129) buyurmaktadır.

Kur’an tefsiri bağlamında “hikmet” sözcüğünün sünnet olduğu belirtilmiştir.

Velilerden birisi der ki:

“Rüyamda Resulullah’ı (s.a.v.) gördüm ve ona şöyle dedim:

- Ey Allah’ın Resûlü! Bana şefaet et!

Hazret-i Resul (s.a.v.) bu isteğime karşılık:

- Ben sana şefaet ettim, buyurdu.

Ben:

- Ne zaman? Diye sorunca Hazret-i Peygamber (s.a.v.):

- Ölmüş olan sünnetlerimden bir sünnetimi ihya ettiğin gün, karşılığını verdi.”

İbn Abbas der ki: “İnsanlar öyle bir yılla karşılaşacaklardır ki, o yılda bidat ihdas edecekler, sünneti öldüreceklerdir. Ta ki, bidat dirilecek, sünnet de ölecektir.”

Hazret-i Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdular: “Bidatçı olan birisini yüceltmek için onunla birlikte yürüyen kimse İslam’ın yıkılmasına yardım etmiştir.”

Allah Teâlâ Hazret-i Musa’ya (a.s.): “Heva ehliyle oturma; zira kalbinde bulunmayan şeyi ihdas ederler” diye vahyetmiştir.

Sehl İbn Abdullah şöyle demektedir: “Bidatçı bir kişiye yağcılık yapan bir kişiden Allah Teâlâ sünnetlerin tatlılığını

⁵¹ Tirmizi, İlim, 16.

kendisinden alır. Bidatçı birisine sevinerek gülen bir kimse-
nin kalbinden Allah Teâlâ iman nurunu alır.”

Ebu Ali Dekkak şöyle der: “İslam’ın edeplerinden biri-
sini küçük gören kimse, sünnetten mahrumiyetle cezalandı-
rılır. Sünneti terk eden kimse, farizadan mahrum olmakla ce-
zalandırılır.”

Bil ki, sünnete uymanın bereketi, kulu kurbetin hakikat-
lerine, yakınlığın seçkin özelliklerine ulaştırır.

Allah Teâlâ *“De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz
ki Allah da sizi sevsin”* (3/Al-i İmran/31) buyurmaktadır.

**“De ki: Eğer
Allah’ı seviyor-
sanız bana uyu-
nuz ki Allah da
sizi sevsin”
(3/Al-i İmran/31)**

el-Bâkî ve *el-Vâris*

İsmi Şerifleri

El-Bâkî, Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. Bâkî'nin asıl anlamı; bekalığın kendisine ait olduğu kimse demektir. Beka ise Allah Teâlâ'nın zatının sıfatlarından biridir.

Mahlûkatın, Hakk Teâlâ'nın zatının sıfatlarından birisiyle nitelenmesinin caiz olmadığı hususu, bilinmesi çok önemli olan şeylerdendir. Buna göre mahlûkat Hakk Teâlâ'nın ilmiyle âlim olamaz, kudretiyle kadir olamaz. Allah Teâlâ'nın işitmesi ve görmesiyle işitemez ve göremez. Hayatıyla hayat sahibi olamaz. Bekasıyla baki olamaz. Nasıl ki, hadis olan sıfatların kadim zatla kaim olması caiz olmadığı gibi kadim sıfatların hadis olan bir varlığının zatıyla kaim olması da caiz değildir. Bu kapının korunması tevhidin aslıdır.

Bunun aksini iddia eden, dinin dışına çıkmış, İslam elbisesini kendisinden çıkarmış olur. Bidati de kadim kelime İsa'nın (a.s.) zatıyla meydana gelmiştir şeklindeki Hıristiyanların sözünden daha çirkindir. Bu bidat, Hakk Teâlâ'nın zatının muhdes şahıslara hulûlunu caiz gören Hulûliyye'nin⁵² görüşüdür. Bazen de Hazret-i Peygamber'in (s.a.v.) meşhur hadisinde

⁵² Allah Teâlâ'nın bazı cisimlere veya şahıslara yerleşmesini kabul eden görüşün mensupları. (çev.)

geçen sözünü kendi çirkin görüşlerine dayanak sağlamayla ilişkilidir. “.... *Ben onu sevdiğimde onun için işiten kulağı, gören gözü olurum, benimle işitir ve benimle görür.*”⁵³

Bu hadiste onların lehine herhangi bir kanıt söz konusu değildir. Zira Allah Teâlâ “benim işitmemele işitir, benim görmemele görür” dememiştir, aksine “benimle işitir” demiştir.

İttifakla bilinen bir husustur ki, Allah Teâlâ'nın mukaddes Zâtı, kul için işitme ve görme olamaz. Hadisin zahiri ittifakla bunun murad edilmesini olasılık dışına çıkarmıştır. Bundan dolayı fasid değil de sahih bir tevile başvurmak vacip olmuştur. Böylece kulun bilmesinin mahlûk olmadığı, kulun imanının ve kulun ruhunun mahlûk olmadığı görüşünde olan bu cahillerin fasid görüşlerine bir dayanak olmasın.

Bu bidatin aslı, kulun sözü ve Kur'an kıraatinin mahlûk olmadığı görüşünde olanın sözüdür. Kendisinden dinlenen mahlûk bir kişinin dilinde Kadim Kur'an'ın bulunmasını caiz kabul eden bu kişiler tetkik de ileriye gitmişler ve şöyle demişlerdir: “Kul Allah Teâlâ'nın bekasıyla bakidir. Vâris ise mahlûkatın fani bulmasından sonra baki olandır.”

⁵³ Buhari, Rikak, 38.

er-Reşîd

İsmi Şerifi

Feîl kalıbının müf'îl anlamına gelmesi gibi er-Reşîd sözcüğünün anlamı da mürşiddir, yol gösterendir. Allah Teâlâ'nın kulunu irşadı kulunun kalbini kendisini tanıtmaya iletmesidir. Bu ise velilerine özgü kılmış olduğu en büyük mirastır. Allah Teâlâ'nın kullarına irşadı, kulları için kendisine itaat yolunu seçmesi, kendisine muhalefet etmekten koruması sayılır. Ardından da Allah Teâlâ, kullarını yaşam nedenlerinden hallerinde maslahat bulunan şeye iletir.

Allah Teâlâ *"Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verene, Sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki"* (91/eş-Şems/7-8) buyurmaktadır.

Hakk Teâlâ'nın kulun nefsinin ıslah etmesinin alameti Hazret-i Musa'nın (a.s.) buyurduğu gibi, kulun Allah Teâlâ'ya tevekkül etmesi, işlerini bütünüyle kendisine bırakması, her işte hayır sonucunu güzel görmesi, her istekte ona sığınmasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Medyen'e doğru yöneldiğinde: Umarım, Rabbim beni doğru yola iletir, dedi."* (28/el-Kasas/22)

İşte kula yaraşan, sabahladığında Allah Teâlâ'ya tevekkül etmesidir. Böylece kendisinde korkunun bulunduğu hiçbir iş/

"Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verene, Sonra da ona iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin ederim ki"
(91/eş-Şems/7-8)

olay karşısına çıkmaz. Kalbine gelecek işareti bekler. Bütün işleri kendisine yeter. Allah Teâlâ kendisini irşad ettikten sonra bundan dönerse, Allah Teâlâ, su-i edepte bulunduğu bilinsin diye onu kınar. Böylece ondan sükûnuna, kendi ihtiyarına ve çözümüne döner. Allah Teâlâ zahidlerin nefislerini kendisine itaat yoluna iletmiştir. Ariflerin kalplerini kendisini tanıma yoluna iletmiştir. Vacidlerin (Vecde düşenlerin) ruhlarını kendisini muhabbet etme yoluna iletmiştir. Muvahhidlerin sırlarını kurbetine ulaşabilmeye iletmiştir.

es-Sabûr

İsmi Şerifi

Allah Sübhanehu ve Teâlâ'nın vasfı olarak es-Sabûr halîm anlamına gelmektedir. Sabr sözcüğü sözlükte engellemek anlamındadır. Oruç ayının sabır ayı olarak isimlendirilmesi de bu anlamdan dolayıdır. Zira oruç ayında nefsi, şehvetlerden engelleme bulunmaktadır. "es-Sâbirü ani's-şeyi" "es-Sabirü ela's-şeyi" aynı anlamda olup ikisi de kişinin kendisini bir şeyden engellemesi veya bir şeye karşı kendisini engellemesidir.

Allah azze ve cellenin sabırla nitelenmesi hakkında Sabur sözcüğünün anlamının nefsin engellenmesi olması çirkin değildir. Ancak bu durumda Sabur sözcüğünün anlamı Allah Teâlâ'nın hilmle davranarak cezalandırmayı ertelemesi anlamına gelir.

Kullar hakkında kullanıldığında sabır üç kısımdır:

Tasabbur: Peyderpey sabrı yüklenmeye ve elde etmeye çalışma ve şiddetli şeylere kaşı göğüs germek.

Sabır: Çeşitli belalar ve kazanın fenlerinden başa gelen musibetlere karşı kolaylıkla yüklenme.

İstıbar: Sabrın zirvesidir. İstıbar meşakkat çekmeksizin sabra alışkın olma. Hatta denildiği gibi bir ruh ve rahatlığın bulunmasıdır.

"Gerçekten biz Eyyûb'u sabırlı (bir kul) bulmuştuk."
(38/Sad/44)

*Sabra dokunmayı o derece alışkanlık haline getirdim ki onunla
ülfet kurdum
O da sabra güzel bir sabırla beni salim kıldı.*

Başka bir şair ise şöyle demiştir:

*Sabrın sabredicisi sabırdan yardım ister
Sevgili ise sabırla sabra haykırır.*

Denilmiştir ki, sabır; dile getirerek ve konuşarak belayı hatırlamamak değildir. Aksine kalbine O'nun kaza ve kaderinden bir sıkıntı dokundurtmamalıdır. Her ne kadar sen halini O'na zikretsen ve kıssanı kendi sözlerin ile ona yüceltsen de.

Denilmiştir ki, Hazret-i Eyyûb (a.s.) “*Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi*” (38/Sad/41) ve “*Başıma bu dert geldi.*” (21/el-Enbiya/83) buyurdu.

Kalbiyle bütün bunlara razı olmakla ve zannı değişmekle birlikte bu sözleri söyledi. Allah Teâlâ onun hakkında “*Gerçekten biz Eyyûb'u sabırlı (bir kul) bulmuştuk.*” (38/Sad/44) buyurmaktadır.

Mutasavvıflardan bir grup, sabırdaki, O'nun hükmünün cereyanı altındaki iznin hilafına nefes almamanın şart olduğunu söylemişlerdir. Velilerden birisi şöyle demektedir.

*Sen bir hastalığın ehli olduğunda ve bir şükrün ehli olduğunda
Azaptır, hastalık için mühletin bulunduğunu söyleyecek bir
kalp kalmamıştır.*

Sabrın hakikatinin yüz buruşturmaksızın ve sıkıntı duymaksızın belaları yudumlamak olduğu da söylenmiştir.

Denildiğine göre:

Eyyûb'a (a.s.) Allah Teâlâ günlerden bir gün:

- Ey Eyyûb! Beni şikâyet ettin, diye vahyetti.

Hazret-i Eyyûb (a.s.) cevaben:

- Hiçbir kimse inlemelerimi işitmediği halde kime şikâyet etmişim, dedi.

Allah Teâlâ:

- Beni en şiddetli düşmanın olan kendi nefsine şikayet ettin, demiştir.

Denildiğine göre: "Allah Teâlâ'nın hükmü hakkında sabırlı insan, ölü yıkayıcının önündeki ölü gibi olmalıdır. Ölü yıkayıcı ne tarafa dönderirse ölü o tarafa çevrilir."

Bir insan hakkında kullanımı halinde el-Halîm ile es-Sabur arasındaki farkın şu olduğu söylenmiştir: Halim zorlanmaksızın ve sıkıntıyı yüklenmeksizin başkasını affedendir. Sabur ise karşılanması meşakkat gerektiren nefsinin ahlakından dileyendir.

Hikâye olunduğuna göre:

Ahnef İbn Kays⁵⁴ ben çok sabırlı bir insanım derdi. Hilme örnek olarak gösterilmesine rağmen "Ben halim" değilim diyordu. Ahnef bir yerden geliyor ve bir insan da onu takip ediyordu. Adam ona karşı sefihçe davranışlarda bulunuyor, Ahnef de sabrediyordu. Kendi mahallesine yaklaştığında durdu ve bu adama şöyle dedi: "Eğer kalbinde bir şey kaldıysa onu da söyle. Zira ben kavmimin toklarının sana bir şey söylemelerini ve senin hoşlanmayacağın bir şekilde seni karşılamalarını hoş görmem."

⁵⁴ Ahnef İbn Kays İbn Muaviye İbn Husayn el-Mürriy es-Sa'di el-Minkari et-Temimi (3/619-72/691): Temim kavminin lideriydi. Dilde fesahat sahibiydi. Şecaatli idi. Hilme örnek olmuştı. Basra'da doğdu, Horasan fetihlerinde bulundu. Cemel Savaşı'nda taraflardan birinin yanında bulunmadı. Sıffin Savaşı'na katıldı. Horasan'a vali oldu. Musab ibn Zübeyr'in arkadaşıydı. Kûfe'de vefat etti. Gerçekten birçok haberi vardır. Tarih, edebiyat ve buldan türü eserlerde çeşitli sözleri ve hutbeleri bulunmaktadır. Abdülaziz İbn Yahya el-Culudî'nin *Ahbar-ü Ahnef* adlı eserine bakınız, c.1, s.277; *Cemheretü'l-Ensab*, s.206, *Tehzibü İbn Asakir*, c.7, s.10.

Sabır kula vacip olan bir yükümlülüktür. Sabır, Allah Teâlâ'nın emrettiği taatlere karşı gösterilir. Sabır, haram kılınmış olan şeylerden kendisini engellemektir. Allah Teâlâ'nın kaza ve kader dairesinde cereyan eden şeyler hakkında susmaktır.

Allah Teâlâ bizi buna muvaffak kılsın ve bizi fazlı ve kere miyle cennetine yerleştirsin. Çokça salat ve selam Efendimiz Hazret-i Resul-u Azam'a (s.a.v.), âline ve ashabına olsun.